

ITSEOHJAUTUVUUSTEORIA SOSIAALITYÖSSÄ

Katja Kalijärvi
pro gradu- tutkielma
Sosiaalityö
Jyväskylän yliopisto
Kokkolan yliopistokeskus Chydenius
Kevät 2019

TIIVISTELMÄ

ITSEOHJAUTUVUUSTEORIA SOSIAALITYÖSSÄ

Katja Kalijärvi

Pro gradu- tutkielma

Sosiaalityö

Jyväskylän yliopisto/ Kokkolan yliopistokeskus Chydenius

Ohjaaja: YTT, yliopistonopettaja Katri Viitasalo

Kevät 2019

sivumäärä: 72 + liitteet 4 sivua

Tutkimuksen kohteena on motivaatioteoria nimeltä itseohjautuvuusteoria. Tutkimuksen tarkoitus on tarkastella itseohjautuvuusteoriaa sosiaalityön kontekstissa ja tätä kautta lisätä tietoisuutta tästä teoriasta. Tutkimusmenetelmänä on laadullinen, teoreettisesti orientoitunut synteesi-review ja analyysimenetelmänä toimii Dahler-Larsenin malli interventioiden yleistämisestä.

Tutkimus lähestyy itseohjautuvuusteoriaa käsitteellisellä tasolla ja on tyyliltään esseistinen ja pohdiskelleva. Tutkimuksessa tarkastellaan itseohjautuvuusteorian sovellettavuutta sosiaalityössä kahdella eri tasolla. Tutkimus pohtii, onko itseohjautuvuusteoria sovellettavissa sosiaalityön interventiona Dahler-Larsenin mallin ehtojen mukaisesti. Malli määrittelee ehdot, joiden toteutuessa intervention voi yleistää ja siirtää uudelle käyttöalueelle. Vertailukohtana tutkimuksessa on psykologian ja psykoterapian käyttöalue. Toinen tarkastelun taso on tuen ja kontrollin näkökulma, jossa tutkimus selvittää, voiko itseohjautuvuusteoria antaa uusia näkökulmia sosiaalityön tieteenalalla käytyyn tuen ja kontrollin diskurssiin.

Tuloksina todetaan, että itseohjautuvuusteoriaa voi soveltaa sosiaalityön interventiona, sillä Dahler-Larsenin mallin ehdot intervention yleistettävyydestä pääosin täyttyvät. Tutkimuksessa todetaan myös, että itseohjautuvuusteoria tarjoaa potentiaalisesti hyödyllisiä näkökulmia tuen ja kontrolliin diskurssiin. Näin ollen itseohjautuvuusteorialla voi olla annettavaa myös sosiaalityön asiantuntijuuden vahvistumiseen.

Avainsanat: itseohjautuvuusteoria, tuen ja kontrollin ristiriita, sosiaalityön interventiot, Dahler-Larsenin malli, sosiaalityön asiantuntijuus, review-tutkimus

SISÄLLYS

1	JOHDANTO	1
2	TEORIOIDEN MERKITYS SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSESSA.....	3
3	ITSEOHJAUTUVUUSTEORIA.....	8
3.1	Itseohjautuvuusteoria sosiaalityössä	10
3.2	Itseohjautuvuusteorian alkuteoriat	12
3.3	Perustarpeet.....	13
3.3.1	Omaehtoisuus eli autonomia.....	14
3.3.2	Kyvykkyys.....	16
3.3.3	Yhteisöllisyys.....	20
3.4	Motivaation tasot.....	22
3.5	Kriittisiä näkökulmia.....	24
4	TUTKIMUSMENETELMÄ, -KYSYMYKSET JA TOTEUTUS.....	28
4.1	Tutkimusmenetelmänä laadullinen synteesi-review.....	28
4.2	Tutkimuksen toteutus.....	31
5	INTERVENTIOIDEN TASO.....	35
5.1	Dahler-Larsenin malli.....	35
5.2	Itseohjautuvuusteorian yleistettävyys sosiaalityön käyttöalueelle Dahler-Larsenin mallin mukaisesti.....	39
5.2.1	Moderaattorit; tunnistettavuus ja siirrettävyys.....	40
5.2.2	Ydinajatus ja käyttöympäristö.....	42
5.2.3	Halukkuus uuden intervention omaksumiseen.....	46
6	DISKURSSIEN TASO: TUEN JA KONTROLLIN ULOTTUVUUS.....	46
6.1	Tuen ja kontrollin ristiriita sosiaalityössä.....	46
6.2	Itseohjautuvuusteorian merkitys tuen ja kontrollin ristiriidalle.....	49
6.3	Teorioiden merkitys sosiaalityön asiantuntijuuteen.....	50

7	TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET.....	54
8	ARVIOINTI JA POHDINTA.....	59

LÄHTEET

TAULUKOT JA KUVAT:

Kuvio 1: Itseohjautuvuusteorian alkuteoriat.....	13
Kuvio 2: Ihmisen perustarpeet ja niiden limittyminen.....	14
Kuvio 3: Motivaation eri tasot	22
Kuvio 4: Review-tutkimusspiraali.....	30
Kuvio 5: Moderaattorien merkitys kausaalisuhteessa prosessin kautta.....	37
Kuvio 6: Intervention yleistettävyyden ehdot.....	38
Kuvio 7: Itseohjautuvuusteoria intervention ohjelmateorianä Dahler-Larsenin mallin mukaan.....	41
Taulukko 1: Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset taulukkoon koottuna...	54
Taulukko 2: Tutkimuksen vahvuudet ja heikkoudet.....	63

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa selvitän itseohjautuvuusteorian merkityksiä sosiaalityössä. Tutkielmani edustaa esseististä tyyliä ja se poikkeaa rakenteeltaan monista perinteisemmistä pro gradu-tutkielmista. Tutkimusmenetelmäni on laadullinen synteesi-review. Käytän tutkielmassani analyysimenetelmänä Dahler-Larsenin mallia.

Itseohjautuvuusteoria lukeutuu motivaatioteorioihin ja selittää ihmisen sisäisen motivaation syntymisen ja säilymisen välttämättömiä ehtoja. Itseohjautuvuusteorian ihmiskuva on aktiivinen, kehittyvä ja toimintakykyinen. Ihmisen motivaation oletetaan olevan riippuvainen kolmesta psykologisesta perustarpeesta, jotka ovat autonomia, kyvykkyys ja yhteisöllisyys. Teoria painottaa ihmisen kehittyvän optimaalisesti, olevan psyykkisesti hyvinvoiva ja itseohjautuvasti toimintakykyinen, mikäli hänen toimintaansa ei rajoiteta turhalla kontrolloinnilla, hänelle annetaan mahdollisuus tehdä kykyihinsä oikein mitoitettua toimintaa ja hänellä on mahdollisuus kuulua välittävään ja kannustavaan yhteisöön. Itseohjautuvuusteoria pohtii sitä, millaista tuen kuuluisi olla, jottei se sisältäisi kontrollointia. (Deci & Ryan, 2002a; Deci & Ryan, 2002b.) Olen kiinnostunut tästä teoriasta sosiaalityön näkökulmasta, sillä sisäiseen motivaatioon tarvittavat perusehdot eli autonomia, kyvykkyys ja yhteisöllisyys ovat tuttuja teemoja sosiaalityössä. Itseohjautuvuusteoria on laaja ihmisen persoonallisuutta ja motivaatiota selittävä teoria, joka painottaa ihmisen sosiaalisen ympäristön vaikuttavan ihmisen toimintaan ja motivaatioon. Itseohjautuvuusteoria erottaa sisäisen ja ulkoisen motivaation jakaen nämä erilaisiin tyypeihin (Sheldon & Williams & Joiner 2003, 20; Moran & Diefendorff, ym. 2012). Haluan tuottaa tietoa itseohjautuvuusteoriasta, sillä se ei ole laajasti tunnettu sosiaalityön keskusteluissa. Esittelen teoriaa pohtimalla sitä sosiaalityön kontekstissa sekä interventioiden tasolla että tuen ja kontrollin ulottuvuuden kautta. Tutkiessani interventioiden tasoa käytän apunani Peter Dahler-Larsenin kehittämää mallia interventioiden yleistettävyydestä. Dahler-Larsenin malli selittää, millaisten ehtojen vallitessa interventiota on mahdollista siirtää ja yleistää käyttöalueelta toiselle. Jotta voisin käyttää Dahler-Larsenin mallia analyysimenetelmänä, jäsenän teorian käyttöä tutkimuksessa esittelemällä muutamia psykologian ja psykoterapian tieteenalan tutkimuksia, joissa on hyödynnetty itseohjautuvuusteoriaa. Dahler-Larsenin mallin käyttäminen analyysimenetelmänä edellyttää, että vertailupohjana on jokin tunnettu intervention käyttöalue, joten psykologian ja psykoterapian tutkimukset palvelevat myös tätä tarvetta.

Olen valinnut tuen ja kontrollin ristiriidan ulottuvuuden tarkasteluni kohteeksi, sillä se on sosiaalityölle olennainen auttamistyön ulottuvuus ja diskurssi. Itseohjautuvuusteoriaan sisältyy teesi siitä, että kontrollointi on erittäin haitallista motivaation kannalta ja myös vääränlainen tietoisesti tai tiedostamatta kontrolloivia elementtejä sisältävä tuki voi estää tai lamaannuttaa motivaation (Deci & Flaste 1995, 42-43; Sheldon & Schüler 2011, 1106-1108). Tutkin, onko itseohjautuvuusteorialla annettavaa siihen diskurssiin, jota sosiaalityön tieteenalalla käydään tuen ja kontrollin ristiriidasta. Tutkin siis itseohjautuvuusteorian hyödynnettävyyttä sosiaalityön tieteenalalla kahdessa eri tasossa. Laajemmassa näkökulmassa pohdin sitä, mikä merkitys teorialla on sosiaalityön tieteenalalle, ja kuinka teorit voivat vahvistaa sosiaalityöntekijän ammatillisuutta ja asiantuntijuutta. Tätä pohdin luvussa kaksi. Luvussa kolme esittelen itseohjautuvuusteoriaa, pohdin sen kontekstia sosiaalityössä ja esittelen teoriaan kohdistuvaa kritiikkiä. Luvussa neljä esittelen tutkimusmenetelmäni, tutkimuskysymykseni ja kerron tutkimukseni toteutuksesta. Luvussa viisi kerron Dahler-Larsenin mallista ja pohdin itseohjautuvuusteoriaa sosiaalityön interventioiden tasolla. Luvussa kuusi etenen sosiaalityön diskurssien tasolle ja pohdin itseohjautuvuusteorian merkitystä tuen ja kontrollin ristiriidalle. Tulokset ja johtopäätökset esittelen luvussa seitsemän ja päätän tutkielmani arviointiin ja pohdintaan luvussa kahdeksan.

2 TEORIOIDEN MERKITYS SOSIAALITYÖN TUTKIMUKSELLE

Teoriat pyrkivät selittämään maailmasta tehtyjä havaintoja. Teorian merkitys ihmiselle on psykologisesti suuri, sillä meidän on helpompi elää maailmassa, jota edes osin ymmärrämme. Tarvitsemme keinoja ympäristömme jäsentämiseen ja ennustamiseen. Ilman teoriaa tutkimus on kuvauksia havainnoistamme, huomioistamme tai ilmiöistä ympärillämme. Kuvaukset voivat olla erittäin merkityksellisiä. Niiden avulla voimme tehdä ilmiöitä näkyväksi, käyttämämme kuvaukset voivat muuttaa käsityksiämme havaitsemistamme ilmiöistä ja voimme vaihtaa tietoa siitä, kuinka eri yksilöt ovat havainneet saman ilmiön. Ilman teoriaa tämä on kuitenkin vain kuvaus, ei selitys. Selitys kytkee ilmiön maailmaan, toisiin ilmiöihin. Teoria selittää eri ilmiöiden välisiä suhteita. Tässä luvussa tarkastelen sitä, millaisia erityispiirteitä sosiaalityön tutkimukseen ja teorioihin liittyy. Pohdintani toimii perusteluna sille, miksi on hyödyllistä tehdä teoreettisesti orientoitunutta tutkimusta sosiaalityön tieteenalalla.

Mikko Mäntysaari (2006, 137-140) toteaa, että sosiaalityön nykytutkimuksessa suurimmat pulmat liittyvät metodologisiin valintoihin. Tutkimus on vallitsevasti laadullista ja induktiivisesti orientoitunutta. Näin ollen sosiaalityön tieteenalalla tuotetaan enimmäkseen tutkimuksia, joissa päättely juontaa yksittäisestä havaintojoukosta kohti yleistystä tai teoriaa. Laadullisina nämä yleistyksiset ovat kuvailevia. Mäntysaari toteaa, että sosiaalityössä tehty tyypillinen pro gradu on teemahaastattelujen varaan rakennettu kertomus, joka ei pääty varsinaiseen teoreettiseen johtopäätökseen, vaan toteamukseen siitä, että tutkimuksesta syntyneitä tuloksia ei voida yleistää. Mäntysaari havaitsee hyvän tarkoitusperän siinä, että ihmisiä ei haluta tutkimuksessa objektivoida, vaan tuodaan esiin yksilöllisiä kokemuksia. Silti täytyisi uskaltaa kysyä, mitä tällaisella tutkimuksella on saavutettavissa. Edistääkö se sosiaalityön tietoperustaa tai ammattikäytäntöjä? Mäntysaari ehdottaa, että sosiaalityön tulisi ottaa avoimemmin vastaan realismin mahdollisuudet sosiaalityön tietoperustan luomisessa, sisällyttäen tutkimukseensa historian, luonnon ja yhteiskunnallisten rakenteiden vaikutukset suhteessa ihmiseen ja sosiaalisiin ongelmiin. Näin voisimme suhtautua vakavasti siihen, mitä emme voi selkeästi havaita, mutta josta voimme luoda todellisuutta vastaavia teorioita selityksiksi maailmasta. (Mäntysaari 2006, 137-140.)

Mäntysaaren peräänkuuluttama realismi ei kuitenkaan ole ongelmaton asia sosiaalityössä. Panu Raatikainen (2005, 10-22) huomauttaa, että kausaalinen selittäminen on aina ollut pulma ihmistieteissä, ja tieteenfilosofian historiassa käydyissä keskusteluissa on harrastettu paljon vastakkainasettelua siitä, kuuluuko ihmistieteissä selittää vai ymmärtää tutkimuskohdetta. Raatikainen toteaa, että kärjistettyjen vastakkainasettelujen sijaan nyt vallitsevampaa on suosia hermeneuttista tulkintamenetelmää. Tässä tulkintamenetelmässä yksioikoisten kausaalisuhteiden sijaan tiedon ajatellaan muodostuvan prosessissa, jossa edetään ensin kokonaisuudesta osiin ja niistä jälleen takaisin kokonaisuuteen. Tämä prosessi ei juurikaan poikkea ihmistieteissä tai luonnontieteissä. Molempia ohjaavat hypoteesit, joita koetellaan osa kerrallaan, jälleen peilaten kokonaisuuteen. Perinteinen ajatus tieteen johdonmukaisuudesta kaipaa rinnalleen uutta ajattelua. Tiedon ei kuulu kehittyessään eriytyä, vaan tieteellisen tutkimuksen on oltava entistä paremmin integroitavissa yhteiskunnan toimintaan ja yhdistettävissä myös muiden tieteenalojen tutkimukseen. Tutkijan työssä tämän olisi näytävä siten, että tutkija pitää avoinna monta rinnakkaista tutkimuslinjaa, jotta ympäröivän yhteiskunnan epävarmuuteen ja muutoksiin pystytään vastaamaan. (Raatikainen 2005, 10-22.)

Raatikainen on siis teorioiden synteessin kannalla. Kaikki eivät kuitenkaan jaa Raatikaisen näkemystä, vaan mielipiteitä teorioiden ja eri tieteenalojen tutkimuksen selkeän erottelun puolesta löytyy myös. Karen Healy (2005, 49, 52-58, 93) on kritisoinut psykologian diskurssien ja tutkimuksen valtaavan turhaan sosiaalityön tieteenalaa. Hän myöntää psykologian, kuten myös psykiatrian ja käyttäytymistieteiden merkityksen sosiaalityön tieteenalan kehityksessä, mutta painottaa nyt tarvittavan tilaa sosiaalityön omalle äänelle. Healy perustelee näkemystään sillä, että rinnakkaistieteiden teoriat saattavat aiheuttaa sosiaalityöntekijöille ongelmia niissä tilanteissa, kun sosiaalityöltä tarvitaan analyttistä ja jämäkkää päätöksentekoa. Psykologian vuorovaikutukseen perustuvat menetelmät luovat empatiaa, joka voi olla haitta järkipäisessä ja monimutkaisessa päätöksentekotilanteessa. Sekä vastuiden että roolien rajat voivat tuolloin hämärtyä. Healy näkee myös ongelmalliseksi sen, että kognitiivisen ja käyttäytymisterapeuttisten koulukuntien näkemykset dominoivat niin voimakkaasti sosiaalityöntekijöiden työssä. Perheiden arviointi sallii turhaan asiantuntijoiden tunkeutumisen asiakkaiden yksityiselämään ja mahdollistaa vallankäyttöä. Pearlman (1973) puolestaan tuo esiin päinvastaisen näkökulman todeten, että mikäli sosiaalityö nähdään muutostyönä, sen edellytys on tunnekosketus. Toisaalta taas Leena Rautiainen (2003, 47) huomauttaa, että sosiaalityöntekijät kaipaavat työhönsä

mahdollisuutta kehittyä jonkin erityisosaamisalueen asiantuntijoiksi ja viihtyvät työssään parhaiten, jos heillä on mahdollisuus suorittaa selkeästi eriytynyttä työtehtävää.

Malcolm Paynen ajatukset sosiaalityön eri perspektiiveistä tuovat näkökulman siihen, miksi sosiaalityö ja sen teoreettiset tarpeet ovat vaikeasti määriteltävissä. Payne (2005, 8-12) luokittelee sosiaalityön kolmeen eri tyyppiin perspektiivinsä ja toiminnallisten perusteidensa mukaisesti. Tämän luokittelun mukaisesti sosiaalityössä tehdään palvelujärjestelmäkeskistä, yhteiskuntakriittistä ja terapeutista sosiaalityötä. Palvelujärjestelmäkeskainen sosiaalityö keskittyy etuuksien ja palveluiden myöntämiseen ja perspektiivi on nimensä mukaisesti palvelujärjestelmässä. Loogisesti, yhteiskuntakriittinen sosiaalityö näkee tilanteet yhteiskuntajärjestelmästä käsin. Terapeuttinen sosiaalityön perspektiivi on taas yksilölähtöinen. Samoin Kyösti Raunio (2004, 131) näkee sosiaalityön sisällä selkeän erilaisia lähestymistapoja ja jakaa sosiaalityön byrokratiatyöhön, palvelutyöhön ja psykososiaaliseen työhön, hyvin samankaltaisesti kuin Payne. Myös Riitta Granfelt (1999, 177) tunnistaa eri tasot ja huomauttaa, että psykososiaalinen sosiaalityö käyttää runsaasti psykologian teorioita tietoperustassaan.

Koska sosiaalityö pitää sisällään useita erilaisia lähestymistapoja ja perspektiivejä, sillä on myös tarve erilaisille teorioille. Kuitenkin moni on esittänyt tarvetta nimenomaan yhteen kokoavalle teorialle ja tieteenalalla enenevästi suosittu laadullinen, kuvaileva tutkimus on koettu myös uhkana tieteen kehitykselle. Juha Hämäläinen (2008) huomauttaa, että sosiaalityö on hyvin käytännöllinen ala, josta seuraa se, että teorianmuodostuksellakin on käytännöllinen tarkoitus. Tällä hetkellä kuitenkin alaa palvelevan teorianmuodostuksen yhtenä esteenä on alalla vallitseva teoreettinen kaaos, joka haittaa jäsentyneen itseymmärryksen muodostumista alan sisällä. Tarvitaan siis sekä käytäntöä palvelevaa, että jäsentämistä edistävää tutkimusta. Jäsentämisen tarpeen vuoksi sosiaalityö on etsinyt yhtenäistäväää teoriaa, joka kokoaisi sosiaalityön pirstaleista todellisuutta analyttisesti. Joitain ehdotuksia kokoavaksi teoriaksi on uskallettu esittää, esimerkiksi ihmisoikeuksia, yleisen inhimillisen toiminnan teoriaa ja kommunikatiivisen toiminnan teoriaa.

Edellä esitetyt kritiikit eivät ole pelkästään sosiaalityötä koskevia. Pasi Moisio ja Jani Erola (2013, 241-244) kuvailevat artikkelissaan Goldthorpen ajattelua. John H. Goldthorpe kritisoi jo 1980-luvulla luokkayhteiskuntaa koskevan teoriansa yhteydessä sosiologian (ja muiden ihmistieteiden) juuttuneen ihmistieteiden tutkimisen ja teoretisoimisen kompastuskiviin. Metodologisen monismin periaatteen mukaan tieteen perusteet ja lähtökohdat ovat samat

aina tieteenalasta riippumatta. Näin ollen myös tieteelliset menetelmät ovat samat niin luonnon- kuin ihmistieteissäkin. Tämä ei tarkoita samoja analyysimenetelmiä, vaan kysymystä siitä, millaista tietoa voi ja pitäisi tuottaa sekä luonnon- ja ihmistieteissä. Moisio ja Erolan tulkinnan mukaan Goldthorpe havaitsi sosiologian vieraantuneen kauas teoriasta ja siirtyneen empiiriseen tutkimukseen, ilmiöiden kuvailuun. Siksi Goldthorpe kritisoi tapaa, jolla sosiologia pyrki tuottamaan uutta tietoa siten, että empiria keskustelee vain itsensä kanssa ilman tavoitetta yhdistää havaintoja laajempaan teoreettiseen tulkintakehikkoon. Moisio ja Erola kuvailevat Goldthorpen arvioivan, että sosiologit luopuivat metodologisen monismin periaatteesta 1960-luvulla ja siitä saakka tieteenala on pirstoutunut. Goldthorpen mukaan sosiologien oli uudelleen muistettava, että teoriaa on aina tarkoitus koetella empiriaa vasten ja päinvastoin, että parhaan ja kestävimmän teorian on mahdollisuus vahvistua. Teoria ei ole sama asia, kuin selitettävänä oleva ilmiö. Ei edes ihmistieteissä. (Moisio & Erola 2013, 241-244.)

Sosiaalityö on tieteenä monitahoinen ja sillä on monia erilaisia ymmärtämisen tarpeita. Ymmärtäminen on laaja ja tärkeä käsite myös Ian Shawn`lle (2016, 185-215), joka arvioi, mitä sosiaalityössä on mahdollista ymmärtää teorian kautta. Tarkasteltuani Shawn`n ajatuksia ymmärtämisestä, hiljaisesta tiedosta ja asiantuntemuksesta, tulkitseen Shawn`n määrittelevän ymmärtämisen ilmiöksi, joka syntyy osana vuorovaikutusta, dialogia, sosiaalista elämää ja käytäntöä. Ymmärtämiseen yhdistyvät tulkinta, käytäntö ja moraalikäsitteet. Hiljainen tieto on piilevää ja tunnistamatonta tietoa, eli tietoa, joka ei välity käsitteiden, teorioiden ja määrittelyiden kautta. Tässä mielessä ymmärtäminen on hiljaista tietoa. Se on maalaisjärkeä, ihmisen kykyä lukea tietoisuuteensa tulleita havaintoja osana kulttuurista järjestelmää. Maalaisjärki antaa, samalla tavalla kuin teoriakin, selityksiä siitä miksi asiat ovat niin kuin ne ovat tai miksi jotain tapahtuu ja millä todennäköisyydellä jotain tapahtuu. Maalaisjärki ja hiljainen tieto kumpuavat kokemuksesta. Kokemuksellisessa tiedossa korostuu tietoisuus ja läsnäolo. Tässä merkityksessä kokemus on sisäistä tietoa. Raunio (2004, 121-122) toteaa, että sosiaalityö on vahvasti käytännössä sovellettavaa tietoa, jonka erityispiirteenä on se, että sosiaalityöntekijä kerää, yhdistää ja soveltaa monista eri lähteistä tulevaa tietoa työnsä tueksi, usein ilman tietoista reflektointia.

Hiljainen tieto ja käytännön työssä useista lähteistä kerättävä ja sovellettava implisiittinen tieto kuvaavat hyvin sitä, miksi teoriat voivat tuntua samaan aikaan etäisiltä ja mystisiltä, mutta myös läheisiltä ja itsestään selviltä. Merja Laitinen (2010) kuvailee yleiseksi ongelmaksi pystyä muuntamaan oma arkinen havainto tai kokemus teorian kielelle.

Konteksti ja teoria voivat helposti kadota toisiltaan varsinkin silloin, kun ilmiöt ovat monimutkaisia. Selitysmallit muuntuvat vieläkin monimutkaisemmiksi ja abstrakteimmiksi, kun pyritään selittämään ihmistä. Vielä monimutkaisemmiksi ne muuntuvat, kun pyritään selittämään suurta määrää ihmisiä kerralla eli yhteiskuntaa. Huomioon otettavien asioiden lista tuntuu tuolloin päättymättömältä. Tästä näkökulmasta ihminen vaikuttaa hyvin ennustamattomalta olennoilta.

Muun muassa Hanna Heinonen (2007, 32) ehdottaa, että sosiaalityön tieteenalalla voisimme enemmän pohtia sitä, kuinka asiakkaat otetaan mukaan tiedon tuottamiseen. Heinonen näkee tämän keinona ratkaista vastakkainasetteluja ja helpottaa niitä vaatimuksia, joita sosiaalityöntekijöille asetetaan tiedon ja tutkimuksen tuottamisesta osana käytännön työtä. Myös Mäntysaari (2006, 148-149) haluaa muistuttaa siitä, mikä tekee teoriasta tärkeän asian sosiaalityölle. Hän painottaa teorian olevan väline, jolla tehdään yhteiskunnalliset rakenteet näkyviksi. Teoriat tuottavat käsitteitä, joiden avulla voimme tehdä havaintoja yhteiskunnan rakenteista ja niissä piilevistä valtasuhteista.

3 ITSEOHJAUTUVUUSTEORIA

Tässä luvussa esittelen motivaatioteoriaa nimeltä itseohjautuvuusteoria. Kuvailen, mikä merkitys autonomialla, kyvykkyyden tunteella ja yhteisöllisyydellä on itseohjautuvuusteoriassa ja esittelen motivaation eri tasot. Lopuksi pohdin teoriaan kohdistuvaa kritiikkiä. Tavoitteeni on esitellä teoriaa nivomalla sitä esimerkein sosiaalityön kontekstiin. Tarkoitukseni on kertoa itseohjautuvuusteoriasta tutkien samalla niitä samankaltaisuuksia ja eroavaisuuksia, joita psykologian ja psykoterapian sekä sosiaalityön käyttöalueella on. Tämä on oleellista, jotta voin hyödyntää Dahler-Larsenin mallia analyysimenetelmänäni.

Itseohjautuvuusteoria (self determination theory, SDT), jota Suomessa kutsutaan myös itsemääräämisteoriaksi, sai alkunsa 70-80-luvuilla Edward Decin ja Richard Ryanin johdolla. Itseohjautuvuusteoria on motivaatioteoria, jonka ansio eri motivaatioteorioiden joukossa on selventää sisäisen ja ulkoisen motivaation suhdetta toisiinsa ja eritellä sisäisen motivaation syntymiseen tarvittavia ehtoja (Deci & Ryan 2002a). Itseohjautuvuusteorialla on laajat juuret filosofiassa ja psykologiassa. Se ammentaa muun muassa Platonin, William Jamesin, Jean Piagetin, John Deweyn ja 1960-luvun humanististen psykologisten suuntausten opeista. Itseohjautuvuusteorian ydinsanomana voisi tiivistää seuraavasti; ihminen on perusolemukseltaan helposti motivoituva, mutta heikosti painostettava. Mikäli tietyt perusedellytykset täyttyvät, ihminen haluaa aktiivisesti hyvää itselleen ja muille ja näkee sen eteen mielellään vaivaa. Toisaalta vähäinenkin autonomian menettäminen vaikuttaa negatiivisesti ihmiseen ja hänen hyvinvointiinsa. Yhteisöllä on suuri negatiivinen tai positiivinen vaikutus ihmisen motivaatioon ja hyvinvointiin. (Sheldon & Williams & Joiner 2003, 15.)

Itseohjautuvuusteoria on suosittu psykologian lisäksi erityisesti kasvatuksen ja opetuksen tieteenaloilla (selfdeterminationtheory.org). Tulkitsen itseohjautuvuusteorian vetovoiman perustuvan ainakin siihen, että siinä on sisäänkirjoitettuna eräänlainen lupaus työn tuottavuuden ja tehokkuuden kasvamisesta, jos sitä soveltaa ihmistyössä (Meyer & Gagne 2008; Deci & Olafsen & Ryan 2017). Deci (2012) kuvailee luennossaan, mitä autonomisen motivaation tukeminen tuottaa erilaisissa yhteyksissä. Mikäli opettaja pystyy opettamaan siten, että hän tukee oppilaittensa autonomista motivaatiota, oppilaat sisäistävät perusteellisemmin opettavan asian ja hyödyntävät tietoa tehokkaammin. Oppilaat

suhtautuvat myönteisemmin oppimiseen ja heillä on itsevarmempi käsitys itsestään oppijoina. Kun lääkäri onnistuu tukemaan potilaansa autonomista motivaatiota, potilas suhtautuu lääkehoitoonsa myönteisesti ja on huolellinen sen noudattamisessa. Potilas myös huolehtii ruokavaliostaan paremmin tukeakseen terveyttään ja liikkuu enemmän. Kun valmentaja onnistuu urheilijoiden autonomisessa motivoinnissa, nähdään pitkäjänteisempiä suorituksia, parempaa joukkuesuoriutumista ja urheilijat arvioivat nauttivansa enemmän lajinsa harjoittelemisesta. Kun esimies onnistuu alaistensa autonomisessa motivoinnissa, alaiset suoriutuvat tehtävistään paremmin ja kestävät paremmin työssä tapahtuvia muutoksia ja sopeutumistilanteita. Kun vanhemmat soveltavat kasvatuksessaan autonomista motivointia, lapsilla on vahvempi psyykinen terveys ja heidän koulumenetyksensä on parempaa. (Deci 2012.)

Sisäinen motivaatio on tila, jota pidetään tavoiteltavana monesta eri syystä. Toimiessaan sisäisen motivaation ohjaamana ihminen on tuottava, oma-aloitteinen, tehokas ja psyykkisesti hyvinvoiva tehtävänsä äärellä. Sisäinen motivaatio tarkoittaa yksinkertaistaen sitä, että henkilö kokee tehtävän palkitsevana ja miellyttävänä ja jopa nauttii tehtävän suorittamisesta. Näiden myönteisten tunteiden tulisi kohdistua suoraan tehtävään itseensä. Tällöin henkilö ajattelee tehtävän olevan merkityksellinen ja omien arvojensa mukainen sinällään ja kokee tehtävän suorittamisen olevan tärkeää ja arvokasta. Henkilö voi kokea myönteisiä tunteita myös tehdessään tehtävää, jota kohtaan hänellä ei ole sisäistä motivaatiota. Silloin hän liittyy palkitsevuuden ja miellyttävyyden kokemuksen johonkin muuhun asiaan, joka on tehtävään välillisesti liittyvä. Esimerkiksi henkilö arvostaa tehtävän suorittamisesta saatavaa palkintoa, tai pitää siitä arvostuksesta, jota tehtävän onnistunut suorittaminen herättää yhteisössä. Henkilö saattaa olla ulkoisesti motivoitunut myös siksi, että haluaa välttää ikävät seuraukset, joita tehtävän suorittamatta jättäminen aiheuttaisi. (Vallerand & Ratelle 2002.)

Huomion arvoista on, että palkitsevuus tavalla tai toisella liittyy näihin molempiin motivaation tyyppeihin. Tärkeää on myös havaita, että nämä kaksi motivaatiotyyppiä eivät sulje pois toisiaan. On täysin mahdollista olla yhtä aikaa sekä sisäisesti että ulkoisesti motivoitunut saman tehtävän suorittamiseen. Motivaatio ei myöskään ole on-off-tyyppinen toiminto, vaan kysymys on enemmänkin janasta tai jatkumosta, jolla ihminen liikkuu ja liikkuu tehtävän aikana. (Koestner & Losier 2002.) Sisäisestä ja ulkoisesta motivaatiosta on vallalla väärä käsitys, joita Deci ja Ryan haluavat teoriallaan kumota. He haluavat painottaa, että sisäinen motivaatio ei ole ominaisuus, vaikka arjessamme saatammekin tehdä

havaintoja, joiden mukaan henkilöllä on ominaisuuksia, jotka saavat hänet toimimaan itsenäisesti, tehokkaasti ja tavoitteellisesti. Motivaatio ei ole myöskään ulkoisesti tuotettu asia, eikä olosuhteiden kysymys. Myös tästä meillä voi olla mielessäme esimerkkejä ja saatamme keksiä sellaisia rajattuja ympäristöjä, joissa yksilö äkillisesti motivoituu toimimaan toisin kuin aikaisemmin tai menettää aikaisemman motivaationsa joutuessaan tiettyjen olosuhteiden ulkopuolelle. (Deci & Ryan 2002b.)

3.1 Itseohjautuvuusteoria sosiaalityössä

Itseohjautuvuusteoriaa on hyödynnetty sosiaalityön tieteenalalla niukasti. Finna.fi ja SAGE Journals hakupalvelujen kautta oli löydettävissä vain 23 artikkelia hakusanoilla ”self determination theory” sosiaalityön tieteenalalta. Näistä useimmat eivät sisältäneet lainkaan mainintaa itseohjautuvuusteoriasta. Kuvaavaa on myös, että itseohjautuvuusteorian tutkimuksia yhteen kokoava sivusto *selfdeterminationtheory.org* ei kokoa artikkeleita otsikon ”sosiaalityö” alle. Tulkitsen tämän johtuvan artikkelien vähäisestä määrästä verrattuna muihin tieteenaloihin. Esittelen seuraavaksi sosiaalityön artikkeleita, joissa itseohjautuvuusteoriaa on hyödynnetty.

Itseohjautuvuusteoriaa on käytetty sosiaalityön tutkimuksessa selittämään sosiaalityöntekijöiden työssäjaksamista ja alan valintaa. Kwong-leung Tang ja Chau-kiu Cheung (2007) havaitsivat, että tsunamin uhreja auttaneet sosiaalityön opiskelijat kokivat vähemmän riittämättömyyttä ja enemmän kyvykkyyttä, jos heidän oli mahdollista toimia auttamistyössään autonomisella tavalla ja heillä oli työtä tukeva yhteisö ympärillään. Isabel Hombrados- Mendieta ja Francisco Cosano-Rivas (2011) toteavat itseohjautuvuusteoriaa hyödyntäneen tutkimuksensa perusteella, että työyhteisön laatu on merkittävä tekijä sosiaalityöntekijöiden työuupumuksen näkökulmasta. Janice Wells ja Glenda Short (2010) ovat hyödyntäneet itseohjautuvuusteorian kontekstia tutkiessaan, mikä saa sosiaalityön tutkijat valitsemaan tutkimusaiheekseen gerontologisen sosiaalityön. He havaitsivat, että tutkijan sisäinen motivaatio ja tiedekunnan tarjoama tuki olivat ratkaisevia tekijöitä. Moran, Russinova, Gidugu ja Gagne (2012) käyttivät itseohjautuvuusteoriaa selittämään tutkimustuloksia, joita oli saatu sosiaalityön kentällä toimivien vertaistukihenkilöiden kokemuksista omasta työstään ja roolistaan tukihenkilöinä.

Lester Thompson ja David Wadley (2018) käyttivät itseohjautuvuusteoriaa perusteluna sille, miksi kulttuurisien erityispiirteiden huomioiminen oli merkityksellistä Solomonin saarilla

tehdyssä lastensuojelutyössä. D.J Williams ja William Streaan (2006) pohtivat artikkelissaan, että fyysisen aktiivisuuden tukeminen sosiaalityössä on alihyödynnetty näkökulma asiakkaan elämänhallinnan tukemisessa ja sen puheeksi ottaminen koetaan sosiaalityössä hankalaksi. Williams ja Streaan ehdottavat itseohjautuvuusteoriaa yhdeksi työvälineeksi, jolla fyysisen aktiivisuuden näkökulma saadaan esiin sosiaalityön interventioissa ja asiakaskohtaamisissa. Ling, Huebner, Yuan, Li ja Liu (2015) ovat hyödyntäneet itseohjautuvuusteoriaa selittäessään eri mittausvälineitä, joilla lapsen hyvinvointia voi tutkia. Myös Kothari, McBeath, Bank, Sorenson, Waid ja Webb (2016) ovat käyttäneet itseohjautuvuusteoriaan perustuvaa mittausmenetelmää tutkiessaan huostaanotettujen lasten ja nuorten integroitumista sijaisperheeseensä.

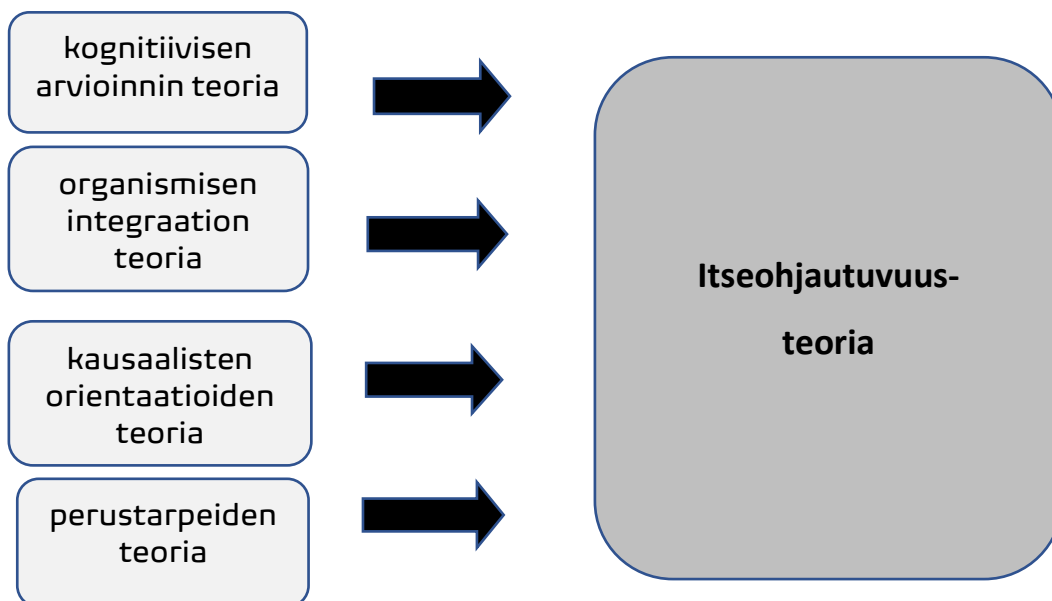
Sheldon, Williams ja Joiner (2003) mainitsevat motivoivan haastattelun menetelmän yhtenä niistä menetelmistä, joilla mielenterveyden palveluissa voidaan implementoida itseohjautuvuusteorian periaatteita käytännössä. Tässä menetelmässä asiakkaan motivaatiosta kertovia kommentteja vahvistetaan, harjoitetaan empaattista kuuntelemista, kyseenalaistetaan muutoksen esteenä olevia ajatuksia ja huolia sekä annetaan objektiivista tietoa, mikäli se on tarkoituksenmukaista. Menetelmä ohjeistaa myös miten olisi hyvä reagoida potilaan osoittaessa vastustusta ja kuinka tapaamiset kannattaa päättää muutosta edistävään yhteenvetoon käydystä keskustelusta. (Sheldon & Williams & Joiner 2003, 129-132.) Mikäli päätetään hyväksyä Sheldonin, Williamsin ja Joinerin näkemys siitä, että motivoiva haastattelu on itseohjautuvuusteoriaa hyödyntävä sosiaalityön työväline tai interventio, kasvaa itseohjautuvuusteoriaa hyödyntävien sosiaalityön artikkeleiden määrä merkittävästi.¹ Vaikuttaa siis siltä, että motivaation pohtiminen sosiaalityön kontekstissa voisi olla tuore ja huomion arvoinen näkökulma.

¹ Hakupalvelu Finnasta löytyi 434 englannin kielistä artikkelia haussa, jossa hakusanoiksi asetettiin "motivational interviewing" ja "social work" ja rajaukseksi asetettiin aihealueista Social Work. 348 näistä artikkeleista oli ilmestynyt vuonna 2010 tai sen jälkeen, ja 87 artikkelia vuosina 2018-2019.

3.2 Itseohjautuvuusteorian alkuteoriat

Itseohjautuvuusteoria pohjautuu neljälle muulle teorialle; *kognitiivisen arvioinnin* teorialle, *organismisen integraation* teorialle, *kausaalisten orientaatioiden* teorialle ja *perustarpeiden* teorialle. Itseohjautuvuusteoria yhdistää edellä mainitut teoriat ja hyödyntää etenkin kognitiivisen arvioinnin ja organismisen integraatioiden teoriaa luoden niistä entistä selitysvoimaisemman mallin, joka vastaa kysymykseen ”Miksi ihminen tekee, sitä mitä ihminen tekee?” Se selittää myös motivaation ja ihmisen perustarpeiden yhteyttä ja kuvaa ihmisen motivaatiota tilana, josta on löydettävissä kuusi eri tasoa. (Deci&Ryan 2002a; Deci & Ryan 2002b.) Nämä tasot esittelen luvussa 3.4.

Perustarpeiden teoriasta itseohjautuvuusteoria on omaksunut psyykkisen hyvinvoinnin sisäiset perusedellytykset; autonomian, kyvykkyyden ja sosiaalisen ulottuvuuden. Perustarpeiden teoria ei lähesty näitä motivaation, vaan psyykkisen hyvinvoinnin perusedellytyksenä, jotka ovat ihmiselle kulttuurista riippumattomia, universaaleja tarpeita. Organismisen integraation teoria puolestaan selventää sisäisen ja ulkoisen motivaation syntymistä ja ylläpitämistä, sekä kuvailee sisäisen ja ulkoisen motivaation keskinäistä suhdetta. Se myös lisää tarkasteluun yhden motivaatiotason; amotivaation eli tilan, jossa henkilö ei koe minkäänlaista motivaatiota tehtävää kohtaan. Kognitiivinen arviointiteoria puolestaan kuvailee ja pohtii (sosiaalisen) kontekstin vaikutusta ihmisten kokemaan sisäiseen tai ulkoiseen motivaatioon. Kausaalinen orientaatioteoria selittää yksilöiden välisiä eroja motivaation kokemuksessa. (Aronson & Deci & Ryan 1985, 43-48, 113-120; Sheldon & Williams & Joiner 2003, 15-19.)

Kuvio 1: Itseohjautuvuusteorian alkuteoriat

3.3 Ihmisen perustarpeet

Kun ensimmäisen kerran tutustuin itseohjautuvuusteoriaan, se puhutteli minua sosiaalityöntekijänä erityisesti sen vuoksi, että se antaa suuren painoarvon ihmisen kolmelle perustarpeelle²; autonomialle (omaehtoisuudelle, vapaaehtoisuudelle), kyvykkyydelle ja yhteisöllisyydelle. Kaikki nämä tuntuivat tutuilta teemoilta sekä sosiaalityön tutkimuksen että käytännön kautta. Itseohjautuvuusteoria olettaa, että ihmisen sisäisen motivaation syntyminen ja jatkuminen on mahdollista, mikäli autonomian, kyvykkyyden ja yhteisöllisyyden perustarpeet täyttyvät. Olennaista on kuitenkin, että ne eivät ole toisistaan erillisiä ilmiöitä, vaan ne ovat sekä päällekkäisiä että rinnakkaisia ilmiöitä. (Deci & Flaste 1995; Skinner & Edge 2002, 297-299.) Tässä luvussa olen jaotellut tutkimuksia perustarpeiden otsikoiden alle, mutta tämä ei ollut yksiselitteinen tehtävä, sillä tutkimusten tulokset sivuavat ja limittyvät helposti kaikkiin perustarpeisiin. Joitain tutkimuksia olisi voinut esitellä useamman otsikon alla. Päätän pitää tätä jaottelun hankaluutta positiivisena ongelmana siinä mielessä, että se kuvaa hyvin Ryanin ja Decin tärkeää teesiä siitä, että perustarpeiden yhtäaikainen läsnäolo ja toisiinsa limittyminen on sisäisen motivaation ehto

² Tässä viitataan perustarpeisiin tarkoittaen itseohjautuvuusteorian mukaisia motivaation tarvittavia perustarpeita. Ihmisen perustarpeilla voidaan yleisemmin viitata sekä fyysisiä ja psyykkisiä perustarpeita koskeviin määrittelyihin (kts esim. Jolly 1976) tai esimerkiksi Maslow'n tarvehierarkiaan (kts esim. Hopper, 2019)

ja syvin olemus. Halusin käsitellä nämä perustarpeet erillisinä ilmiöinä siksikin, että tässä tutkimuksessani pohdin myös sitä, voisivatko autonomia, kyvykkyys ja yhteisöllisyys olla Dahler-Larsenin teorian mukaisia intervention moderaattoreita, eli ehtoja, jotka välillisesti määräävät intervention onnistumisen. Tarkoitukseni on myös esitellä sitä, miten autonomian, kyvykkyyden ja yhteisöllisyyden teemoja on käsitelty näiden psykologian ja psykoterapian tieteessä itseohjautuvuusteorian avulla ja vastaavasti sosiaalityön tieteessä muilla keinoin. Tavoitteena on muodostaa käsitys näistä tieteistä ja niiden tutkimuksesta, jotta niitä olisi helpompi vertailla interventioiden käyttöalueina.

Kuvio 2: Ihmisen perustarpeet ja niiden limittyminen.

3.3.1 Autonomia eli omaehtoisuus

Autonomia eli omaehtoisuus ihmisen perustarpeena tarkoittaa ihmisen tarvetta tuntea siten, että hänen toimintansa on itse valittua ja oman päättävällän alla sen sijaan, että sitä ohjaisivat ihmisen ulkopuoliset asiat. Yksinkertaisin tapa tukea yksilön omaehtoisuutta on tarjota hänelle vaihtoehtoja. Ulkoinen uhka horjuttaa ja haavoittaa välittömällä tavalla ihmisen autonomiaa ja siksi ulkoinen uhka horjuttaa myös sisäistä motivaatiota. Sisäisen motivaation kannalta tärkeintä ihmistyössä on aktiivisesti rohkaista yksilön omaaloitteisuutta, kokeiluja ja yrityksiä sekä vastuullisuutta silloinkin, kun tilanne vaatii rajojen asettamista. Rohkaisun ei koskaan saisi tuntua painostamiselta. Vuorovaikutus, jossa tietoisesti vältetään kontrolloivaa puhetapaa ja luodaan mahdollisimman paljon

valinnanvapautta vaatii hienovaraisuutta ja taitoa. (Deci & Flaste 1995, 42-43; Sheldon & Schöler 2011, 1106-1108.)

Tarja Juvonen (2015, 83-85) tutki nuorten aikuisten toimijuutta sosiaalityön palveluissa. Juvosta on kiinnostanut lähinnä työntekijöiden puhetapa tutkiessaan, miten nuoren sosiaalityön asiakkaan toimijuus, osallisuus, tai kääntäen nuoreen asiakkaaseen kohdistuva kontrollointi ilmenevät nuorille suunnatuissa sosiaalityön palveluissa. Juvonen toteaa ”täytymisen” nousseen aineistosta voimakkaasti esille. Se, että asiakkaalle kerrotaan ”mitä täytyy”, on ymmärrettävissä joko tueksi tai kontrolliksi. Puhetapaa esiintyi ainakin etsivän työn palveluissa, joissa työntekijöillä ei ole kontrollointiin liittyviä viranomaisvelvoitteita tai toimintavaltuuksia. Juvonen korostaakin, että etsivän työn työntekijät itse kokivat kysymyksen olevan selkeästi tukea antavista palveluista. Toinen etsivän nuorisotyön kontrolliin liittyvä ulottuvuus löytyi tilanteista, joissa työntekijän oli asetettava rajoja asiakassuhteelle ja säädeltävä asiakasprosessia. Tässä on kysymys työskentelynormien asettamisesta, etäisyyden ja saatavuuden säätelystä. Osa nuorista on vaativia ja tarvitsevia, jolloin työntekijän on pakko asettaa rajat työskentelysuhteelle. Neuvottelutilanteissa esiintyvä kontrolli saattoi olla hyvin hienovaraista, mutta sosiaalista suostuttelua ja vaikuttamista sekä vastustuksen murtamista oli havaittavissa vuorovaikutuksessa. Kontrollia saattoi esiintyä myös silloin, kun etsivän nuorisotyön työntekijä liittoutui muiden sosiaali- ja terveysalan työntekijöiden kanssa nuoren asiassa. Tätä tapahtui erityisesti silloin, kun työntekijä koki keinovalikoimansa riittämättömäksi edistääkseen nuoren asiaa. Tätä Juvonen kutsuu liittoutuvaksi kontrolliksi. (Juvonen 2015, 83-85.)

Tuen ja kontrollin hienovaraista suhdetta sosiaalityössä ilmentävät myös Suvi Krokin (2008, 145-174) tutkimustulokset vähävaraisten yksinhuoltajaäitien kokemuksista etuusjärjestelmien käyttäjinä. Yksinhuoltajaäitien kertomuksissa korostui kokemus yhteiskunnallisesta kontrollista, jolla puututaan ihmisten itsemääräämisoikeuteen. Itsemääräämisoikeuden säilyttäminen erilaisten autonomiaa rikkovien käytäntöjen keskellä vaati asiakkailta pärjäämisen eetosta. Se myös nostatti ihmisissä erilaisia asenteita järjestelmää kohtaan, jotka tekivät etuuskien hakemisesta harkittua ja vältettyä. Toisaalta nämä asenteet saattoivat myös muuttua ja lieventyä, mikäli onnistunut vuorovaikutus virkailijan kanssa toi asiakkaalle kontrollin kokemuksen sijaan tuen kokemuksen. (Krok 2008, 145-174.)

Juvosen ja Krokin tutkimukset tuovat esiin sitä, miten erilaisina ilmiöinä sosiaalityöntekijät ja asiakkaat kokevat autonomian rikkomisen ja kontrolloinnin. Sosiaalityöntekijät kehittävät erilaisia strategioita voidakseen käyttää välttämättömänä pitämäänsä kontrollia asiakassuhdetta vaarantamatta ja asiakkaat kehittävät strategioita säilyttää autonomiansa huolimatta siitä, että joutuvat käyttämään palveluita tai kehittävät keinoja välttää saadakseen tarvitsemansa palvelut.

Zuroff'n, Koestnerin, Moskowitzin, McBriden ja Bagdyn (2012) tutkimuksessa havaittiin, että terapeutin tapa tukea potilaan autonomiaa terapiaprosessin aikana on merkityksellinen tuloksellisuuden kannalta, ainakin masennuspotilaiden hoitoprosesseissa. Käytännössä potilaan autonomian tukeminen terapiaprosessissa tarkoittaa potilaan oman näkökulman tunnustamista, hänen tunteidensa validointia, painostustaktiikoiden välttämistä ja vaihtoehtojen tarjoamista siinä laajuudessa, kuin se kulloisessakin tilanteessa on mahdollista. Havaittiin, että yksilön kokemus omasta motivaatiostaan terapiaprosessin aikana voi vaihdella paljon. Niinä kertoina, kun potilaat kokivat enemmän terapeutin tukea, he arvioivat myös sisäisen motivaationsa suuremmaksi. Itsekriittisyys ei ennustanut sisäistä motivaatiota, ulkoista motivaatiota kylläkin. Myöskään depression laatu ei vaikuttanut sisäiseen motivaatioon merkittävästi. Tutkimus vahvisti itseohjautuvuusteorian teesiä siitä, että autonomian tukeminen vahvistaa sisäistä motivaatiota. Motivaation havaittiin olevan vahvasti kontekstisidonnainen ilmiö. Sekä sisäinen että ulkoinen motivaatio havaittiin silti hyvin vaihteleviksi ilmiöiksi, sillä yhden terapiaprosessin aikana oli tyypillistä kokea eritasoisia motivaation tuntemuksia niin sisäisenä kuin ulkoisena motivaationa. Tutkijat haluavatkin korostaa motivaatiota monimuotoisena ja jatkuvaa huomiota kaipaavana ilmiönä, johon terapeutin on aktiivisesti keskityttävä läpi terapiaprosessin.

3.3.2 Kyvykkyys

Deci ja Flaste (1995, 57 - 73) painottavat, että tunteakseen itsensä kyvykkääksi ihmisen on tehtävä jotain taitoihinsa ja mahdollisuuksiinsa nähden riittävän haastavaa toimintaa, jonka vuoksi lopputulos tuntuu saavutukselta. Liian helppo tehtävä ei riitä tämän tunteen tuottamiseen. Edellisessä luvussa kuvattu autonomia on yhdessä kyvykkyuden tunteen kanssa sisäisen motivaation polttoainetta. Positiivinen palaute on tehokkain keino tähän käytännön asiakastilanteissa. Palautteen, kehuun tai kannustuksen antaminen ei kuitenkaan ole yksiselitteistä eikä yksinkertaista, mikäli sen halutaan tuottavan toiselle ihmiselle kyvykkyuden tunnetta. Kehuun ei saa sisältää mitään kontrolloivaa sisältöä tai muutoin se toimii itseään vastaan.

Sosiaalityössä kyvykkyyden teema nousee esiin monin eri tavoin. Asiakkaan toimintakyky määrittää, mitä palveluita tai tukimuotoja myönnetään tai evätään. Näin on esimerkiksi vammaispalveluissa (Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista 1987/380 2§). Lastensuojelussa pyritään hahmottamaan millaiseen vanhemmuuteen asiakkaiden kyvyt riittävät (thl.fi). Tehtävä on haastava, sillä asiakkaan kyvykkyyden yliarvioiminen johtaa heitteillejättöön ja vaaratilanteisiin, aliarvioinnin taas pelätään johtavan resurssien väärinkäyttöön ja asiakkaan passivoitumiseen. Näissä tilanteissa syntyy usein tarve kyetä asettamaan asiakas toimintakykynsä mukaiseen luokkaan, joissa olisi joitain vertailukelpoisia kriteereitä

Toimintakyvyn luokittelun haaste nousi esiin Sosiaalityön luokitus- projektissa, jossa laadittiin luokkia sosiaalityön sisällölle, jotta sosiaalityötä pystyttäisiin käsitteellistämään paremmin ja dokumentoimaan yhtenäisemmin. Projektityöryhmä luopui kuitenkin yrityksestä luokitella toimintakyky: ”Lisäksi termiä "toimintakyky" on esitetty sisällytettäväksi luokitukseen, mutta sen on todettu olevan moniulotteinen käsite, joka kattaa monet muutkin sosiaalityön kohde -osion luokat kuin pelkästään fyysiseen tai psyykkiseen terveyteen liittyvät asiat. Toimintakyky pilkkoutuu sosiaalityön kohde -osiossa lähes kaikkiin kuvauskohteisiin. Näin ollen ei ole koettu mielekkääksi rakentaa sille omaa erillistä luokkaansa.” (Kallinen-Kräkin & Kärki, 2004, 24.)

Elina Palolan (2016) mukaan sosiaalityöllä on useita ratkaisua kaipaavia asioita liittyen asiakkaiden toimintakykyyn. Palola arvioi, että ihmisten toimintakyvyn ongelmia ei kyetä tunnistamaan riittävästi ja mikäli asiakas saa kuntoutusta, se on sosiaalityöstä erillinen prosessi. Toisaalta Palola toteaa, että kuntoutusta järjestetään henkilöille, joilla varsinaista toimintakyvyn vajetta ei edes ole. Palola peräänkuuluttaa asiakkaiden nopeaa pääsyä toimintakykyä parantaviin palveluihin ja palvelu- ja kuntoutustarpeen arviointiin, eri toimijoiden välistä yhteistyötä sekä kuntoutuspalveluiden parempaa saatavuutta kaikissa maakunnissa. (Palola 2016.) Psykologian tieteenalalla on todettu toistuvasti eri tutkimuksissa, että ihminen menettää kiinnostuksensa toimintaan, jossa hänen autonomian tarpeensa ei täyty tyydyttävällä tavalla. Ihminen pyrkii myös toimimaan ja käyttäytymään siten, että hänen autonomian tarpeensa voisi täytyä ja pyrkii myös toiminnallaan palauttamaan autonomian kokemuksen, mikäli se on horjunut tai heikentynyt. (kts esim. Sheldon & Gunz 2009; van Prooijen 2009.)

Rémi Radel, Luc Pelletier ja Philippe Sarrazin (2012) tutkivat mitä tapahtuu ihmisen kyvykkyydelle, kun hänelle välitetään autonomiaa uhkaavia viestejä. Koeasetelmassa yliopisto-opiskelijat pelasivat tietokoneella strategiapeliä, joka oli osalle tuttu ennestään, osalle tuntematon. Pelissä pystyi painamaan nappia, joka antoi apua pelin pelaamiseen tai nappia, joka nollasi pelin tuloksen. Opiskelijoita pyydettiin myös tekemään persoonallisuustesti, jonka tulokset he saivat pelituokion aikana. Tulokset eivät olleet aitoja. Jokainen osallistuja sai tietokoneensa ruudulle minuutin ajaksi tekstin, persoonallisuustestin valetuloksen, jossa heitä luonnehdittiin paljon apua ja tukea tarvitseviksi henkilöiksi. Palautteessa heille suositeltiin työtä, jossa ei tarvitse tehdä tärkeitä päätöksiä ja joka ei ole liian vaativaa ja vaikeaa. Valepalautteen sisältö oli laadittu siis siten, että se uhkasi pelaajan autonomian tunnetta. Nähtyään tulokset opiskelijat jatkoivat pelin pelaamista. Tutkijat havaitsivat, että annettu palaute vaikutti eri tavalla pelaajiin riippuen siitä, oliko pelaajalla aikaisempaa kokemusta pelistä. Palautteen jälkeen kokemattomat pelaajat turvautuivat entistä useammin nappeihin, jotka antoivat lisäapua tai nollasivat pelin. Kokeneet pelaajat sen sijaan pelasivat edelleen luottaen omiin kykyihinsä myös annetun palautteen jälkeen. Vertailuryhmässä, jossa pelaajat eivät saaneet valepalautta pelaamisen aikana, samoja ilmiöitä ei havaittu. Tutkijat tulkitsivat, että orastava kyvykkyys heikkenee, mikäli autonomian tunnetta heikennetään. Koska autonomian tunne on ihmiselle välttämätön perustarve, hän pyrkii omalla toiminnallaan ja käytöksellään palauttamaan autonomian kokemuksen, mikäli sitä on horjutettu tai uhattu. Tutkimustulos viittaa siihen, että mikäli ihmisellä on jotain sellaista tekemistä, jossa hän kokee kyvykkyyttä, hänellä on paremmat mahdollisuudet palauttaa autonomian tunne, mikäli se syystä tai toisesta on hetkellisesti heikentynyt. (Radel & Pelletier & Sarrazin 2012.) Ihminen, joka luottaa kyvykkyyteensä pyrkii yleensä kohtaamaan ongelman ja hakemaan ratkaisuvaihtoehtoja, kun taas kyvyttömyyttä kokeva ihminen pyrkii selviytymään välttelemällä ongelmaa (kts. esim. Folkman & Lazarus 1984; Zakowski 2001.)

Tutkijat Rémi Radel, Luc Pelletier ja Philippe Sarrazin (2012) halusivat selvittää toisella kokeella myönteisen ja negatiivisen palautteen merkitystä kyvykkyyden kokemukselle. Tässä kokeessa kaikki strategiapelin pelaajat olivat ennestään kokemattomia pelaajia. He saivat harjoitella yhden minuutin, jonka aikana tutkimusavustajat seurasivat heidän pelaamistaan. Harjoittelun jälkeen jokainen sai palautetta harjoittelustaan ja kyvyistään pelaajana; osa sai negatiivista ja osa positiivista palautetta. Negatiivinen palaute oli sisällöltään; ”Tämä näyttää vähän haastavalta sinulle, ehkä tämä ei ole sinun juttusi. Mutta

jatka vain, pian sujuu varmaan paremmin.” Positiivinen palaute oli sisällöltään: ”Oletpa nopea, sinulla näyttää olevan lahjakkuutta tähän. Jatka samaan malliin, sujuu hyvin.” Palautteen jälkeen pelaajille kerrottiin napista, jota painamalla voi saada apua pelisuoritukseensa. He saivat myös arvioida omaa suoriutumistaan pelaamisessa. Negatiivista palautetta saaneet tunsivat itsensä kyvyttömimmiksi pelaamiseen ja turvautuivat enemmän apunappiin, kuin positiivista palautetta saaneet.

Rémi Radelin, Luc Pelletierin ja Philippe Sarrazin (2012) tutkimus herättää kysymyksen siitä, miten suuri vaikutus kyvykkyyden kokemuksella sekä autonomiaan ja kykyihin liittyvällä palautteella voikaan olla. Tutkimusasetelmassa pelaamiseen liittyvä kykyjen arviointi vaikutti välittömästi suoriutumiseen. Kommentit olivat laadittu selkeästi positiivisiksi tai negatiivisiksi, mutta negatiivinenkin versio oli kuitenkin kohtelias ja asiallinen, loppuun lisättyinä ripaus kannustavuutta. Tämä herättää ajatuksen siitä, miten sosiaalityön arkiset asiakastilanteet tai toimintakykyä tukemaan suunnitellut vaikuttavat asiakkaisiin ja heidän kyvykkyyden tunteisiinsa. Pystyvätkö ne tuottamaan kyvykkyyden tunnetta, vai vaikuttavatko ne tahtomattaan päinvastoin?

Juvonen kuvaili hienovaraista kontrollia sosiaalityön nuorisopalveluissa ja Krok kuvaili, kuinka asiakkaat pyrkivät välttämään palveluita kokien ne autonomiaansa uhkaavina. Kontrollin näkökulmasta erityisen kiinnostava sosiaalipalvelu on kuntouttava työtoiminta, sillä se on ehkäpä selkeimmin toimintakykyä vahvistamaan tarkoitettu sosiaalipalvelu ja kärsinyt huonosta maineesta. Tuija Kotiranta (2008, 165-170) ehdottaa tutkimuksessaan, että kuntouttavan työtoiminnan teho ja edut ovat saavutettavissa vain, jos asiakkaan lähtötilanne, kyvyt, toiveet ja historia pystytään huomioimaan riittävän hyvin. Kotiranta mainitsee, että aktivointityössä on oleellista ymmärtää, että ihminen ei aktiivisesti pyri kohti sellaista, mihin kokee olevansa kyvytön. Hän saattaa haluta lopputulosta, mutta ei toimi, jos arvioi sen saavuttamisen mahdottomaksi. (Kotiranta 2008, 114.)

3.3.3 Yhteisöllisyys

Deci ja Ryan (2002a, 13-14, 27) viittaavat kiintymyssuhdeteoriaan perustuviin tutkimuksiin perustellessaan yhteisöllisyyden merkitystä yksilön sisäiselle motivaatiolle ja hyvinvoinnille. Deci ja Ryan toteavat, että sisäisen motivaation ylläpitäminen vaatii yhteyttä toisiin ihmisiin. Ihminen tuntee itsensä ja toimintansa merkitykselliseksi voidessaan jakaa itselleen tärkeitä asioita muiden kanssa. Ihmisen on helpoin ottaa koko potentiaalinsa käyttöön silloin, kun hän osa kannustavaa, arvostavaa ja lämminhenkistä yhteisöä. Deci (1995, 190-223) painottaa, että sosiaalinen ympäristö saattaa toimia myös päinvastaisella tavalla. Osana yhteisöä yksilö on alttiina painostukselle ja kontrolloinnille. Sosiaalisten suhteiden laatu on erittäin merkittävä tekijä ihmisen hyvinvoinnin kannalta.

Kommunitarismi on vahvasti sosiaalityöhön vaikuttava diskurssi. Kommunitarismi korostaa yhteisöjen olevan ensisijainen hyvinvoinnin tuottaja, jolla on aina mahdollisuuksien mukaan korvattava hyvinvointi-instituutiot ja -ammattilaiset. Luonnollisilla yhteisöillä uskotaan olevan suuri merkitys ihmisen hyvinvoinnille ja yksinäisyyden vaikutukset nähdään haitallisina ja merkittävänä uhkana hyvinvoinnille. Yhteisöltä saatavan hyvinvoinnin vastapainona ja edellytyksenä on yhteisön jakama moraalit, ja yksilön velvollisuudet ja vastuut yhteisöön kohtaan. (Juhila, 2008, 49-51.)

Irene Roivainen (2008, 253-281) tarkastelee yhteisöllisen sosiaalityön paikkaa palvelujärjestelmässä. Vaikka suomalaisen sosiaalityön juuret ovat setlementtiyhdistyksissä ja luokkavastakohtaisuuksien lieventämisessä ihmisten luonnollisissa asuinyhteisöissä, on ajan myötä sosiaalityön vallannut yksilökeskeinen ja case-tyyppinen työtapo. Tällä hetkellä sosiaalityö ei juurikaan ole kiinnostunut asiakkaan yhteisöstä voimavarana, eikä yhdyskuntatyöhön kohdenneta resursseja kunnallisessa sosiaalityössä. Jos aikaisemmin sosiaalityö jaettiin työntekijöille alueittain, käytetään nyt ilmiöperustaista tai ikä- ja väestöryhmäperustaista jakoa. Asiakkaan asuinyhteisö ja elinympäristö saattaa olla työntekijälle täysin vieras. Mikäli sosiaalityössä halutaan laajentaa näkökulmaa, on kysymyksessä usein verkostotyöskentely, jossa paikalle on kutsuttu perhettä ja yhteistyökumppaneita eri viranomaisista. Kantakuppiloihin syntyneissä yhteisöissä ei nähdä juurikaan voimavaroja tai hyvinvointia, eikä niille anneta arvoa asiakkaan luontaisena sosiaalisena verkostona. Näistä ”porukoista” sosiaalityö kiinnostuu vain, jos porukoiminen haittaa työssäkäyviä kansalaisia. Nyt sosiaalityössä asiakas sopeutuu työntekijän luontaiseen ympäristöön eli sosiaalivirastoon. Ihmisten luonnollisiin elinympäristöihin jalkautuva

matalan kynnyksen asukastoiminta vaikuttaa vaikeasti kontrolloitavalta ja tuloksellisuuden todentamisen näkökulmasta mahdottomalta työtä. Sosiaalityön tulisi kuitenkin rakentaa samuutta ihmisten välille, eikä aiheuttaa erillisyyttä. Roivainen huomauttaakin, että unohtamalla yhteisöllisen työotteen sosiaalityö hävittää palvelukokonaisuuden alkupään ja siten aiheuttaa koko palveluketjun toimimattomuutta ja tehottomuutta. (Roivainen 2008, 253-281.) Yksinäisyys näkyy sosiaalityön asiakkaissa. Suurimman aikuissosiaalityön asiakaskunnan muodostavat yksinasuvat miehet, joilla on erityinen riski asiakkuuden pitkittymiseen. Silti myös yksinasuvat naiset ja yksinhuoltajat ovat merkittävä aikuissosiaalityön asiakasryhmä. (Juhila 2008; Parpo & Moisio 2006.)

Riikka Haahtela (2008, 224-252) tutki asunnottomien naisten odotuksia osallisuudesta päivätoimintakeskuksen toimintaympäristössä. Haahtela havaitsi kyvykkyyden ja osallisuuden kytkeytyvän yhteen; mitä enemmän asiakas pystyi osallistumaan, sitä enemmän hän omaksui kuntoutujan identiteetin ja osallisuuden toimintakeskuksen porukkaan. Samalla Haahtela havaitsi, että ”matalan kynnyksen” paikoissa on asiakkuutta ja osallisuutta tehokkaasti poissulkevia tekijöitä, kuten asiakkaan aggressiivisuus tai päihtymystila.

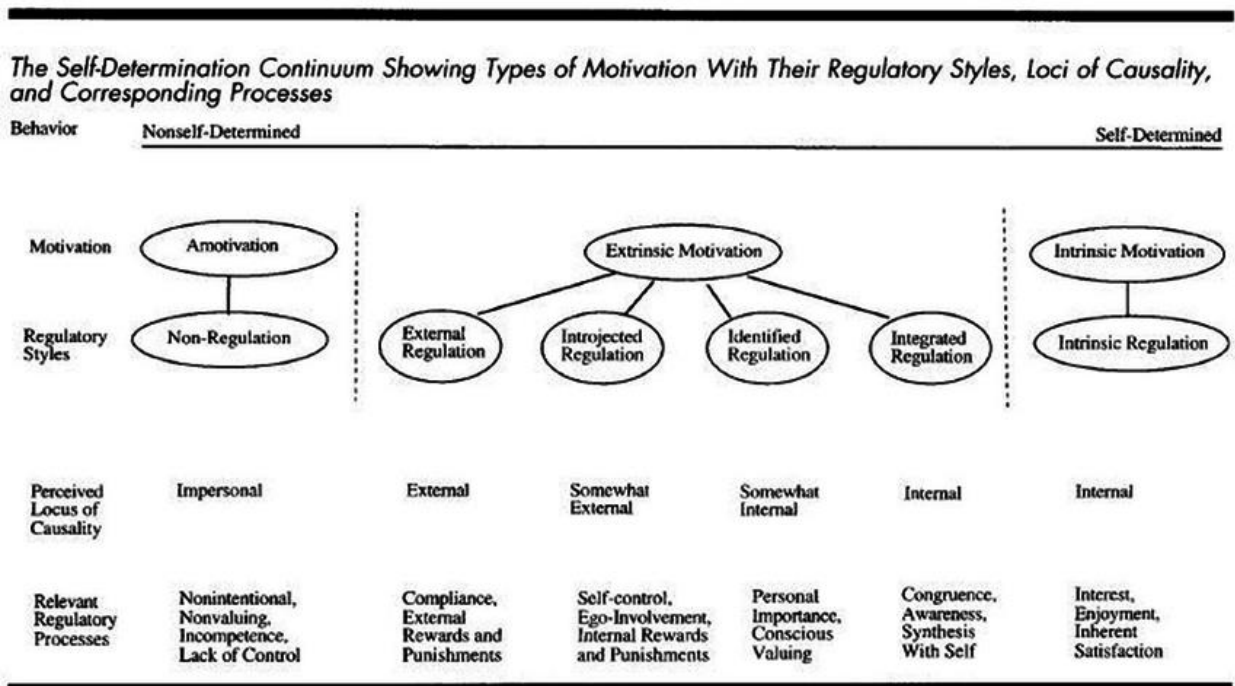
Psykologian ja psykoterapian tieteenalalta päätin nostaa esiin tutkimuksen, joka valottaa sitä, miten triviaalit syrjäyttämisen ja syrjäytymisen kokemukset vaikuttavat välittömällä tavalla ihmisen mielialaan. Nicole Legaten, Cody DeHaan, Netta Weinsteinin ja Richard Ryanin (2013) tutkimuksessa kokeeseen osallistuvat opiskelijat saivat tehtäväkseen heittää palloa ryhmänsä jäsenille ennalta määrätyllä tavalla. Heitot oli suunniteltu siten, että osa ryhmän jäsenistä ei saanut heittoja lainkaan, osa taas oli valittu heittäjiksi siten että heidän osansa oli toistuvasti heittää vain samoille ryhmäläisille syrjien tiettyjä jäseniä. Loput jäsenet olivat saaneet pelissä neutraalin roolin. Ennen kokeen alkamista osallistujat olivat täyttäneet mielialaa ja tunteita mittaavan testin. He toistivat saman testin kokeen päätyttyä. Tutkijat havaitsivat, että epäreilulla tavalla järjestetty peli vaikutti negatiivisesti osallistujien mielialaan ja tunteisiin. Syrjään jätetyllä osallistujalla tulos oli ehkä oletettu, mutta epäreilu tilanne vaikutti yhtä negatiivisesti myös syrjäyttäjään. Myös neutraaleissa rooleissa olleet osallistujat raportoivat heikentynyttä mielialaa. Osallistujat kuvailivat kokevansa stressin, häpeän ja vihan tunteita. (Legate & DeHaa & Weinstein & ja Ryan 2013.) Samasta tutkijaryhmästä Weinstein ja Ryan (2010) ovat toteuttaneet tutkimuksen liittyen vapaaehtoistyöhön ja todenneet, että aitoon omaehtoisuuteen perustuva toisten auttaminen vaikuttaa merkittävästi ihmisen hyvinvointiin. Tulokset voisi tiivistää toteamalla, että

hyväntekeminen toisille omaehtoisesti toteutettuna on varma tapa pitää omat psyykkiset perustarpeensa tyydytettynä.

Tutkimus pallonheittokokeesta nostaa esiin kysymyksen siitä miten keinotekoisella, lyhytaikaisella ja vähäpätöisellä syrjäytymisen ja syrjäyttämisen kokemuksella voi olla vahva vaikutus ihmiseen ja hänen tunteisiinsa. Tästä nousee esiin huoli siitä, miten vakavia syrjäytymisen ja syrjäyttämisen kokemuksia tapahtuu sosiaalityön asiakkaiden elämässä ja miten sosiaalityöntekijöinä voisimme varmistaa, ettemme itse toimi syrjäyttäjän roolissa.

3.4 Motivaation tasot

Itseohjautuvuusteoria näkee motivaatiossa olevan eri tasoja, jotka on mahdollista tunnistaa ja erottaa toisistaan. Sisäinen ja ulkoinen motivaatio on erotettu toisistaan jo ennen Ryanin ja Decin tutkimustyötä (kts. esim. Porter&Lawler 1968), mutta itseohjautuvuusteorian uusi ulottuvuus ovat kuusi alla kuvailtua tasoa.

Kuvio 3: Motivaation eri tasot (researchgate.net)

Oheinen kuvio selventää organismisen integraation teorian sisältöä ja eri motivaatiotyyppien välistä suhdetta. Karkeasti jako syntyy kolmesta motivaation tasosta; *amotivaatiosta*, jota voisi kutsua myös motivaation puuttumiseksi, sekä varsinaisesta motivaatiosta, joka voi olla ulkoista tai sisäistä. Ulkoinen motivaatio jakautuu useampaan eri tyyppiin. (Sheldon &

Williams & Joiner 2003, 20; Moran & Diefendorff, ym. 2012.) Kuvailen näitä eri tasoja itse keksimin esimerkein. Inspiraationa esimerkkeihin olen käyttänyt erilaisia sosiaalityön tilanteita.

Amotivoitunut henkilö, jolla ei ole itsesääätelyä voisi olla vuosia aikuissosiaalityön ja työllistymispalveluiden piirissä oleva asiakas, jonka tilanne ei ole edennyt, sillä ammattilaisilla on epätietoisuutta siitä, pitäisikö ensisijaisesti suositella päihde- tai mielenterveyspalveluita vai kuntouttavaa työtoimintaa. Henkilöllä itsellään on vahva näkemys siitä, että häntä on kohdeltu väärin tilanteessa, jossa hän menetti edellisen työnsä, ja kokee loukkaavana puheet päihdepalveluista ja uudelleen kouluttautumisesta. Henkilö kertoo olevansa katkera saamastaan kohtelusta niin aikaisemmassa työelämässä, kuin TYP-palveluissakin. Hän ei osaa kuvailla, mitä hän toivoisi tulevaisuudelta, vaan sen sijaan kuvaa toiveita palata takaisin tilanteeseen, jossa hänellä oli entinen työnsä.

Ulkoisen motivaation eri tyypit ovat *ulkoinen sääätely*, *sisäistetty sääätely*, *tunnistettu ja jäsentynyt sääätely*. Ulkoisesta säätelystä voisi kertoa esimerkiksi tilanne, jossa henkilö menee työllistymiskurssille välttääkseen aktivointitoimiin liittyvät sanktiot. Hän ei välitä mikä kurssi on kysymyksessä, eikä usko sen johtavan työllistymiseen tai muuhun toivottuun lopputulokseen, kuin ikävien seuraamusten välttämiseen.

Sisäistetystä säätelystä voisi olla kysymys tilanteessa, jossa henkilö menee aktivointitoimenpiteeseen, mutta sanktion välttämistä merkityksellisempää hänelle on antaa itsestään tietty kuva läheisille. Esimerkiksi hänellä saattaa olla lapsuudesta opittuja käsityksiä siitä, että ”sossun rahoilla” elävä ihminen on epäkelpo ja siksi hän pyrkii omalla aktiivisuudellaan osoittamaan, ettei kuulu tähän ihmisryhmään. Hän saattaa kokea toimeentulotuen hakemisen häpeälliseksi ja haluaa osallistua aktivointitoimiin välttääkseen sen hakemista. Häntä motivoi ikävien tunteiden välttäminen. Hän ei kuitenkaan odota aktivointikurssilta mitään merkityksellisiä vaikutuksia omaan elämäänsä, eikä hän hakeudu kurssille, koska pitäisi sen sisältöä kiinnostavana tai hyödyllisenä.

Tunnistettu sääätely voisi näkyä tilanteessa, jossa nuori vanhempi suostuu antamaan lastensuojelun pyytämät päihdeseulat. Hän haluaa mahdollisimman pian päästä asumaan itsenäisesti lapsensa kanssa ja toivoo myös, että voisi jatkaa opintonsa loppuun ja siirtyä työelämäänsä. Hän ajattelee, että päihdeseulat ovat välttämätön välivaihe, joka on tehtävä päästäkseen tavoitteeseensa. Hän pitää raittiuden säilymistä arvokkaana ja arvioi päihdeseulojen auttavan tässä, vaikka kokeekin seulojen antamisen epämiellyttävänä.

Jäsentyneeksi säätelyksi tämän nuoren vanhemman motivaatiota voisi kuvailla, jos hän omaaloitteisesti järjestäisi itselleen esimerkiksi tukihenkilön tai osallistuisi AA-kokouksiin, vaikka lastensuojelu ei sitä häneltä vaatisikaan. Hän arvioisi, että nämä asiat auttavat häntä saavuttamaan tavoitteensa, pitämään seulat puhtaana ja muistuttamaan häntä toivotusta lopputuloksesta, vaikka sinällään tuen hankkiminen ja vastaanottaminen herättääkin ristiriitaisia ja negatiivisiakin tunteita.

Sisäinen motivaatio ja siihen liittyvä sisäinen säätely voisi näkyä tilanteessa, jossa nuorten työpajalla tavataan nuori, joka on syventynyt maalaamaan seinälle suurta taideteosta. Hän on menettänyt ajantajun, eikä ole kiinnostunut siitä, että hän olisi kuntouttavan työtoiminnan sopimuksensa mukaisesti voinut poistua pajan tiloista jo puoli tuntia sitten. Hän kokee mielihyvää työstään ja nauttii siitä, mitä voi kuvan kautta ilmaista. Hän on mielellään pajalla, koska hän saa siitä tarvitsemansa hakupisteet seuraavaa yhteishakua varten, jolloin hän aikoo hakea kuvataidelinjalle.

3.5 Kriittisiä näkökulmia

Etsiessäni kriittisiä tutkimuksia tai artikkeleita itseohjautuvuusteoriaa kohtaan, havaitsin että tehtävä on hankala, sillä kriittisiä näkökulmia löytyi melko vähän. Kulttuurin ja sosiaalisuuden näkökulmat nousivat kritiikeissä esiin. Tähän lukuun olen kerännyt löytämäni kriittiset näkökulmat ja täydentänyt niitä omilla, lähinnä klassisiin oppimisteorioihin liittyvillä näkökulmilla. Päätin esittää tässä luvussa omaa kritiikkiäni osin siksi, että kriittisiä näkökulmia esittävien lähteiden määrä oli pieni, mutta myös siksi että koen sen nostavan tutkimukseni luotettavuutta. Tutkimukseni lähtökohta on henkilökohtainen kiinnostukseni itseohjautuvuusteoriaa kohtaan ja arvioin, että tutkimuksen uskottavuutta ja validiteettia lisää tutkijan kyky havaita teorian heikkouksia omasta mielenkiinnosta huolimatta.

Sheldon ja Schuler (2011) pohtivat kulttuurin vaikutusta siihen, kuinka koemme kyvykkyyden ja yhteisöllisyyden tarpeemme. He ehdottavat, että asiaa olisi syytä pohtia tarkemmin ja olettavat, että länsimaisessa kulttuurissa korostuu kyvykkyyden tarve ja itämaisessä kulttuurissa yhteisöllisyyden merkitys. Sheldonin ja Schulerin kritiikistä johtaen Georg Henrik von Wrightin ajatukset tekojen määräytymisestä ovat mielenkiintoisia

itseohjautuvuusteorian kannalta. Matti Sintonen (2007) avaa von Wrightin teoriaa ihmisen tarkoituksellisista teoista, niiden ehdoista eli determinanteista, kyvyistä, mahdollisuuksista ja vapauksista. VonWright nostaa esiin monia merkittäviä asioita hyvin samankaltaisesti kuin itseohjautuvuusteoriakin, mutta yksi merkittävä eroavaisuus löytyy. Siinä missä itseohjautuvuusteoria puhuu yhteisöllisyydestä motivaation ehtona, von Wright näkee sen uhkana *normatiiviseen paineeseen*, joka vaarantaa tekoihin liittyvän vapaan tahdon. Myös von Wright erottelee sisäisesti determinoituneet teot ulkoisesti determinoituneista teoista puhuen hyvin samaa kieltä, kuin Deci ja Ryan sisäisen ja ulkoisen motivaation yhteydessä. Kuitenkin von Wright suhtautuu hyvin kriittisesti siihen, kuinka vaikeaa nämä kaksi on erottaa toisistaan, sillä sisäistämisen kautta ulkoisista determinoituneista asioista tulee sisäisesti determinoituja asioita. Von Wright arvelee, että ihmiset tekevät vain harvoin tekoja välttääkseen rangaistuksia, joita yhteisön normien rikkomisesta seuraa. Tavanomaisempana von Wright pitää sisäistävän normatiivisen paineen merkityksen siinä määrin, että siitä tulee osa ihmisen omaa motivaatiomekanismia. Normatiivinen paine on siis ulkoista pakotetta, jonka sisäistäessään ihminen ”alistuu”. (Sintonen 2007.) Tulkiten Sintosen tulkinnan von Wrightin ajattelusta siten, että itseohjautuvuusteorian suhteen olisi syytä olla erittäin kriittinen sen suhteen, mikä on sisäistämistä ja mikä yhteisön normeihin alistumista.

Rie Iizuka (2016) tuo esiin kaksi itseohjautuvuusteoriaan kohdistuvaa kriittistä näkökulmaa. Itseohjautuvuusteoriasta on tehty runsaasti tutkimusta ja ne ovat antaneet vahvaa näyttöä teorian selitysvoimasta. Tutkimukset on kuitenkin lähes poikkeuksetta toteutettu tavalla, joka perustuu yksilön antamiin vastauksiin ja mielipiteisiin lomakekyselyllä. Iizuka pohtii, mitä oleellisia asioita jää näkymättömäksi tällaisissa tutkimusasetelmissä ja arvelee, että asiat yliyksinkertaistuvat tällaisissa asetelmissä. Yksi riski yksinkertaistetuista tulkinnoista on ihmisen kehityksellinen näkökulma. Itseohjautuvuusteoria ja ne tutkimusasetelmat, joilla teoriaa on tutkittu, jättävät huomioimatta ihmisen kehityksellisen vaiheen, joka saattaa vaikuttaa merkittävästi siihen, mitä arvoja ihminen korostaa, mitä asioita pitää tavoiteltavina, tai mitä seikkoja kykenee ottamaan huomioon arvioidessaan omaa hyvänsä. Iizuka ehdottaa, että pyrittäessä selittämään ihmisen käytöstä ja motivaatiota, on otettava huomioon tilannesidonnaiset tekijät laajemmin kuin mitä itseohjautuvuusteoria tavoittaa.

Ihmisen kehityksellisen vaiheen näkökulmaan liittyvä kritiikki ehdottaa, että ihminen haluaa eri kehitysvaiheissa eri asioita ja/tai kyky haluta on erilainen eri kehitysvaiheissa. Tuija Kotiranta (2008) kuvailee Hans Berglindin sosiaalityöhön sopivaa toiminnan teoriaa, joka pohjautuu von Wrightin ajatuksille, mutta myös praktiselle syllogismille.

Berglind on laajentanut praktista syllogismia seuraavaan muotoon:

”1) A haluaa toteuttaa P:n

2) A uskoo (on vakuuttunut), että hän on tilanteessa S

3) A uskoo (on vakuuttunut), että tilanteessa S hän ei saa P:tä toteutumaan, ellei tee h:ta

4) A uskoo (on vakuuttunut), että hän kykenee tekemään h:n eikä häntä estetä tekemästä h:ta

A ryhtyy tekemään h:ta. ”

(Kotiranta 2008, 117, Berglindiin 1988, 33 viitaten.)

Berglindin versiossa praktisesta syllogismista *haluaminen* saa hyvin keskeisen merkityksen. Ihmisen on pystyttävä tietämään mitä haluaa voidakseen haluta. Haluaminen perustuu ymmärrykseen siitä, mikä on hyvää eli haluamisen arvoista. Tämä taas voidaan ymmärtää *eksistentiaaliseksi* kysymykseksi. Toisin sanoen, jotta ihminen osaa haluta hyvää itselleen, hänen on tiedettävä, kuka hän on. Oman tulkintani mukaan tässä von Wrightin ajattelu yhtyy Berglindin näkemyksiin: on osattava tietää, mikä on alkuperäistä ja autenttista sisäistä halua ja mikä sisäistettyä ulkoista painetta, alistumista. Berglind muistuttaa meitä, että on helppoa pyrkiä sellaista kohti, jonka tietää haluavansa. Ellei ihminen tiedä mitä haluaa, hän ei pyri. Tämä tilanne voi olla kovin totta sosiaalityön maailmassa. Olen lukemattomia kertoja kysynyt asiakkaaltani hänen toiveistaan ja haaveistaan ja liian monta kertaa saanut vastaukseksi hämmentyneen tai kiusaantuneen ”En tiedä”- vastauksen. Syitä tähän voi olla monia. Martin Seligman puhuu *opitun avuttomuuden* (learned helplessness theory) merkityksestä. Opitussa avuttomuudessa on kysymys ilmiöstä, jossa ihminen ei enää motivoitu edes oman epämukavuutensa muuttamisesta miellyttävämmäksi olotilaksi, sillä menneet elämäkokemukset ovat opettaneet hänelle, että hän on kyvytön ja avuton, eivätkä hänen toimintayrityksensä tuota toivottua lopputulosta. (Seligman 1972; Simkin & Lederer & Seligman 1983.)

Opitun avuttomuuden teorian kautta kritiikkinä itseohjautuvuusteoriaa kohtaan on otettava huomioon myös muut ehdollistumisen huomioivat oppimisteoriat, kuten klassinen Burrhus Frederic Skinnerin *väline-ehdollistumisen* teoria. Skinnerin teorian mukaan myönteisellä tai negatiivisella vahvistamisella yksilö voidaan opettaa toimimaan tietyllä tavalla. Yksilö analysoi toimintansa seurauksia aktiivisesti ja oppii toistamaan sellaisia toimintoja, joista seuraa myönteinen lopputulos ja välttämään sellaisia toimintoja, joista seuraa negatiivinen

lopputulos. Skinner on saanut runsaasti kritiikkiä teoriastaan, jonka mukaan ihmisiä voisi ohjailta pelkästään palkintojen tai rangaistusten avulla. Silti se on edelleen yksi niistä teorioista, jotka nousevat esiin oppimisteorioiden joukossa. (Skinner 1988.) Skinnerin behavioristisen teorian rinnalle on hyvä nostaa myös Albert Banduran klassinen teoria sosiaalisesta oppimisesta, jota kutsutaan myös *mallioppimiseksi*. Banduran teoria esittää, että ihminen oppii tarkkailemalla ja matkimalla muita ihmisiä, heidän käytöstään ja toimiaan. Toistettuaan riittävän pitkään toiselta ihmiseltä oppimaansa toimintoa tai käytöstä, ihminen sisäistää sen omaksi käytöksekseen. (Baldwin & Bandura 1973.)

Anja Van Deer Broeck, D.L. Ferris, C-H. Chang ja Christofer Rosen (2000) toteuttivat mittavan metatutkimuksen itseohjautuvuusteoriasta. Metatutkimus selvitti 99:n itseohjautuvuusteoriasta tehdyn tutkimuksen (ja niiden aineistojen) avulla teorian perusteiden paikkansapitävyyttä. Ensimmäinen tutkimuskysymys oli, lisäävätkö perustarpeet (vähitellen) psyykkistä kasvua ja hyvinvointia sisäisen motivaation lisäksi. Tämä piti hyvin paikkansa tutkimuksen mukaan ja metatutkimus tuki hyvin teorian väitettä. Ainoastaan sisäistetyn säätelyn ja ulkoisen säätelyn väliltä ei löydetty varsinaista varianssia, vaan ne näyttäytyivät hyvin samanlaisina tutkimuksessa. Tärkeimpänä metatutkimuksen tuloksena voisi pitää havaintoa siitä, että psyykkiset perustarpeet ja niiden toteutuminen selittivät puolet koetusta psyykkisestä hyvin- tai pahoinvoinnista. (Deer Broeck & Ferris & Chang & Rosen 2000, 1215-1220.) Tärkeimpinä jatkotutkimusaiheina tutkijat näkivät psyykkisten perustarpeiden tyydytykseen tai tyydyttymättömyyteen liittyvän turhautumisen erottamisen tutkimuksissa. He huomauttavat, että itseohjautuvuusteorian perustarpeet eivät ole sama asia, kuin psyykkiset perustarpeet yleisesti ja olisi syytä tutkia tarkemmin, minkä tarpeen täyttymisestä tai täyttymättömyydestä on kyse. He kehottavat tarkastelemaan käytettyjä mittaamenetelmiä ja huomioimaan kulttuuriset erot aikaisempaa paremmin. (emt. 2000, 1221-1225.)

Tiivistäen voisi todeta, että esitetyt kritiikit ehdottavat, että ihmisen motivaation taustalla olevat vaikuttimet eivät välttämättä ole ihmisen aitoja, autonomisia haluja, vaan tiedostamattomia ja/tai sosiaalisesti tai kulttuurisesti opittuja asioita, joiden merkitys olisi syytä huomioida paremmin. Lisäksi tutkimusmenetelmät saivat osakseen kritiikkiä ja parannusehdotuksia.

4 TUTKIMUSMENETELMÄ, -KYSYMYKSET JA TOTEUTUS

Tarkastelen ja tutkin itseohjautuvuusteoriaa sosiaalityön kontekstissa kahdessa tasossa. Olen kiinnostunut siitä, voiko itseohjautuvuusteoriaa soveltaa sosiaalityön interventioissa ohjelmateorian, kuten psykologian ja psykoterapian tieteissä tehdään. Toisaalta olen kiinnostunut itseohjautuvuusteorian mahdollisista hyödyistä sosiaalityölle tuen ja kontrollin ristiriidan ulottuvuudella ja pohdin, voiko itseohjautuvuusteoria tarjota sosiaalityölle hyödyllisiä näkökulmia tämän ristiriidan lievittämiseksi. Arvioin, voiko itseohjautuvuusteoria vahvistaa sosiaalityön asiantuntijuutta, mikäli se pystyy tarjoamaan perusteluja kontrollin välttämisen puolesta sosiaalityön interventioissa.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

- Onko itseohjautuvuusteoria yleistettävissä sosiaalityön käyttöalueelle Dahler-Larsenin periaatteiden mukaisesti? Toisin sanoen, voiko itseohjautuvuusteoriaa soveltaa sosiaalityön interventioiden ohjelmateorian?
- Mitä annettavaa itseohjautuvuusteorialla olisi annettavaa tuen ja kontrollin dilemmalle sosiaalityössä? Voiko itseohjautuvuusteoria vahvistaa sosiaalityön asiantuntijuutta?

Tutkimukseni edustaa lähinnä laadullista synteettistä review-tutkimusta. Tutkimuksestani löytyy laadulliselle review`lle tyypillisiä piirteitä, vaikka täysin puhtaasti se ei tätä tutkimusmenetelmää edustakaan. Tutkimusvälineenä käytän Dahler-Larsenin mallia interventioiden yleistettävyydestä. Tässä luvussa kerron tutkimusmenetelmästäni, tutkimukseni toteutuksesta ja analyysistä, jossa olen käyttänyt analyysivälineenä Dahler-Larsenin mallia.

4.1 Tutkimusmenetelmänä laadullinen synteesi-review

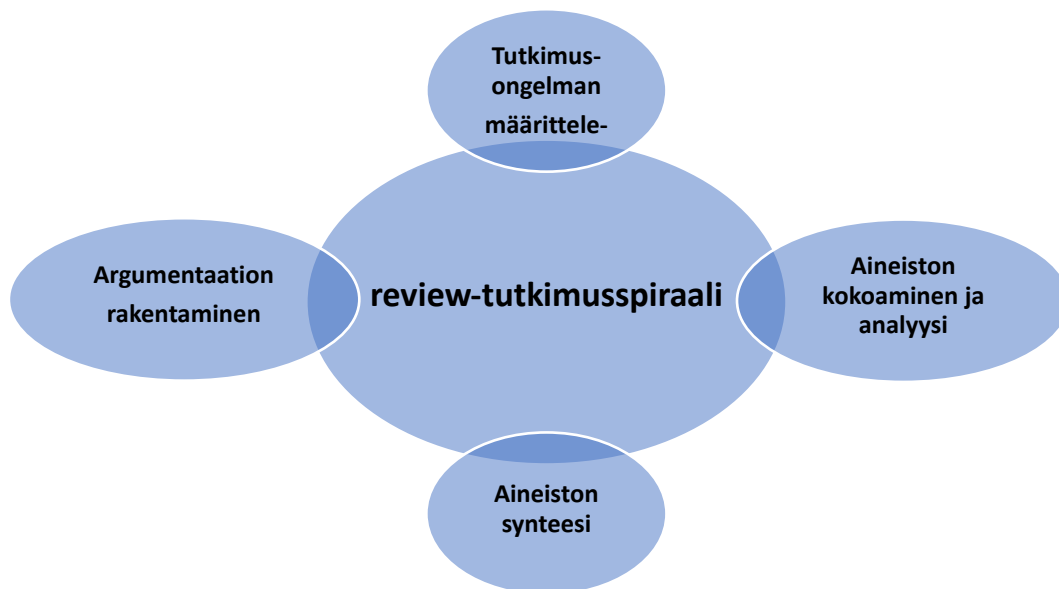
Review-tutkimuksella voidaan tarkoittaa hyvin erilaisia tutkimuksia. Erään määritelmän antaa Arlene Fink: ” Review on systemaattinen, avoin ja toistettavissa oleva metodi, jonka avulla tunnistetaan, arvioidaan ja synteettisesti yhdistellään olemassa olevaa, tutkijoiden ja ammattinharjoittajien tuottamaa kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa.” (Arlene Fink 2005,

3). Toisen määritelmän on antanut American Association-yhdistys APA julkaisuohjekäsikirjassaan: ”Review-artikkelit, meta-analyysit mukaan lukien, ovat kriittisiä arviointeja jo julkaistusta aineksesta. Järjestelemällä, yhdistelemällä ja arvioimalla aiemmin julkaistuja tutkimuksia, review-artikkelin laatija tarkastelee tutkimuksen edistymistä suhteessa tietyn ongelman ratkaisuun.” (American Association 2003.) Tomi J. Kallio pitää review-tutkimuksen tärkeimpänä tehtävänä yleiskatsauksen luomisen tiettyyn aiheeseen tietomassaa tiivistäen. Suurimpana haasteena Kallio näkee sen, ettei review-tutkimuksen tekemiseen ole yhtä ainoaa yksiselitteistä tapaa, vaan se pohjautuu tutkijan pohdinnalle ja oivallukselle, jolloin tutkimus rakentuu ns. filosofisen ajattelun varaan. (Kallio 2006, 18-21.) Bert Van Wee ja David Banister (2016, 278) toteavat, että review-tutkimuksen tärkein olemus on lisäarvon tuottaminen huolimatta siitä, että sillä saattaa olla katsauksenomainen ulkoasu.

Kallio painottaa, että erityisesti yhteiskuntatieteissä synteettisellä, eli kokoavalla tutkimuksella on suuri merkitys. Ilman synteettistä tutkimusta tiede muuttuu mekaaniseksi ja pirstaleiseksi, jolloin syntyy tarve nostaa esiin yhteen kokoavia diskursseja. Tämä on välttämättömyys tieteen kehittymiselle ja diskurssien uudistumiselle. Kokonaiskuvaa muodostavia, synteettistä yleiskatsauksellisuutta tavoittelevia tutkimuksia kutsutaan yleensä englanninkielisessä kirjallisuudessa käsitteillä ”literature review” tai ”meta-analysis”. Ensimmäinen kääntyy heikosti suomenkielelle. Tyypillisesti käytetään käsitteitä kirjallisuuskatsaus, systemoitu kirjallisuuskatsaus tai review-tutkimus. (Kallio 2006,19.) Kutsun omaa tutkimustani review-tutkimukseksi, sillä se ei täytä kirjallisuuskatsauksen tuntomerkkejä siinä mielessä, että se luokittelisi ja kokoaisi systemaattisesti yhteen tietyn aihepiirin kirjallisuutta tai tutkimustietoa. Tämä oli yksi alkuperäisistä tutkimusideoistani, kunnes tein havainnon, että itseohjautuvuusteoriasta sosiaalityön kontekstissa on kirjoitettu niin niukasti, ettei niin vähäistä määrää kirjallisuutta pysty kategorisoimaan tai käsittelemään muullakaan systemaattisella tavalla. Se ei myöskään pystynyt vastaamaan kysymykseeni siitä, miten itseohjautuvuusteoriaa voisi interventioiden tasolla hyödyntää sosiaalityössä. Tutkimukseni on laadullinen, sillä se ei käsittele tutkimuksia tilastollisesti, eikä se ole muutoinkaan tutkimusotteeltaan kvantitatiivinen. Review-tutkimuksen tunnusmerkkejä tutkimukseni täyttää hyvin. Se on yleiskatsaus ja tiivistelmä tietystä aihepiiristä, eli tässä tapauksessa yleiskatsaus itseohjautuvuusteoriasta, jossa tiivistäminen ja tutkimusmassan seulonta on tehty sosiaalityön näkökulmasta käsin. Synteettisen tutkimuksen merkityksellisin piirre on tapa soveltaa muita tutkimuksia ja niiden tuottamaa

tietoa käyttäen sitä aineistona (Kallio 2006,21). Arvioin oman tutkimukseni täyttävän hyvin tämän kriteerin.

Synteettisellä tutkimuksella ei ole varsinaista omaa aineistoa. Toisaalta voidaan tulkita, että aikaisempi tutkimus nojaa aina johonkin empiiriseen aineistoon, vaikka se ei olisikaan ns. ensikäden empiiristä aineistoa. Raja empiirisyyden ja ei-empiirisyyden välillä on häilyvä. Laadullinen review-tutkimus voi kohdistaa mielenkiintonsa teorioihin, niiden analyysiin, synteisiin tai sovellettavuuteen. Teoreettisesti orientoituneet review-tutkimukset kehittävät ja jäsentävät aikaisemmin julkaistua teorioita koskevaa aineistoa tietyn aihepiirin sisällä. Tällainen tutkimus sisältää piirteitä niin perinteisestä teoreettisesta tutkimuksesta kuin review-tutkimuksestakin, sijoittuen niiden välimaastoon. Tällainen tutkimus on usein monitieteinen. (Kallio 2006, 19-24.)

Kuvio 4: Review-tutkimusspiraali (Kalliota 2006, 23 mukailleen)

Kuvio 4 selventää review-tutkimuksen kehämäistä toteutustapaa. Useimmiten lähtökohtana on tutkimusongelma. Aineiston kokoaminen ja analyysi ovat tyypillisesti limittyneet vaiheet review-tutkimuksessa. Analyysivaiheella tarkoitetaan aineistoon syventymistä ja perehtymistä, jonka aikana tapahtuu sen luokittelua ja ryhmittelyä. Myös synteessin rakentaminen liittyy analyysivaiheeseen läheisesti, mutta on kuitenkin useimmiten erotettavissa omaksi vaiheekseen. Tehdessään analyysia tutkija muodostaa kokonaiskuvaan nouston yksittäisten argumenttien ”yläpuolelle”. Tässä vaiheessa tapahtuu aihepiirin ja diskurssien hahmottamista. Näistä tutkija pystyy rakentamaan tutkimuksensa argumentaation. (Kallio 2006, 23-24.)

4.2 Tutkimuksen toteutus

Tutkimukseni lähtökohta oli kiinnostus itseohjautuvuusteoriaa kohtaan ja oletus siitä, että sitä ei ole juurikaan hyödynnetty sosiaalityön kontekstissa. Ensimmäisessä vaiheessa tein systemaattisen kirjallisuuskatsauksen vaiheita noudattaen kirjallisuushaun eri tietokantoihin saatavilla olevasta tutkimuksesta ja kirjallisuudesta, jota itseohjautuvuusteoriasta on sosiaalityön kontekstissa tehty. Havaitsin, että määrä on niin pieni, että sitä ei voi käyttää systemaattisen kirjallisuuskatsauksen aineistona, mikä oli ollut alkuperäinen suunnitelmani.

Käydessäni läpi tutkimuksia mielenkiintoni alkoi kohdistumaan spesifimpiin aiheisiin. Havaitsin, että itseohjautuvuusteoriaa on hyödynnetty hyvin vähän interventiona, vaikka kuvaukset itseohjautuvuusteoriaan pohjautuvista interventioista esimerkiksi terveydenhuollossa vaikuttivat helposti sovellettavilta sosiaalityön kontekstissa. Lisäksi lukiessani itseohjautuvuusteoriaa käsittelevää kirjallisuutta, autonomiaan liittyvät teemat alkoivat herättää enenevää mielenkiintoa, sillä ne tuntuivat kovin läheisiltä sosiaalityölle tutun tuen ja kontrollin ristiriidan kautta. Tämä auttoi minua rajaamaan tutkimuskysymyksiäni ja ohjasi etsimään lisää aineistoa sekä pohtimaan, olisiko löydettävissä jokin erityinen analyysimenetelmä. Koska oli tullut hyvin selväksi, että saatavilla ei ole sellaista aineistoa, joka vastaisi kysymykseen itseohjautuvuusteorian käyttömahdollisuuksista sosiaalityön kontekstissa, eikä ollut mahdollisuutta myöskään lähteä tuottamaan tuollaista aineistoa pro gradu- tutkielman puitteissa, etsin ratkaisua teorioiden maailmasta. Tämä oli luonteva valinta senkin vuoksi, että teorioiden sovellettavuus ja käyttökelpoisuus kiehtoo minua. Tutkimuskohteeni oli teoria, joten päättelin, että tutkimusvälineeksikin sopii teoria tai teoreettinen malli. Tein siis limittäin aineiston kokoamista, aineistoon perehtymistä ja ryhmittelyä (alustavaa analyysia), kuten Kallio kuvaa review-tutkimusspiraalissaan (Kallio 2006, 23).

Dahler-Larsenin malli löytyi implisiittisillä hakumenetelmillä. En käyttänyt tiettyä systemaattista hakumenetelmää, vaan tein erilaisia hakuja sosiaalityön interventioista. Dahler-Larsenin malli löytyi näistä hauista. Hakuni eivät olleet tuottaneet kilpailukykyisiä vaihtoehtoja ja löydettyäni Dahler-Larsenin mallin en jatkanut etsimistä, vaan ryhdyin testaamaan sen käyttökelpoisuutta analyysimenetelmänä. Dahler-Larsenin mallin soveltuvuus itseohjautuvuusteorian yleistettävyyden tutkimiseen vaikutti liittyvän voimakkaasti moderaattorien käsitteeseen. Itseohjautuvuusteoria kertoo, että motivaation kannalta tehokkaan intervention on sisällettävä tietyt ehdot. Dahler-Larsenin malli painottaa,

että ratkaisevat ehdot eli moderaattorit on pystyttävä tunnistamaan ja niiden on oltava siirrettävissä sille käyttöalueelle, jonne interventio halutaan levittää. Sosiaalityö puolestaan tunnisti omissa konteksteissaan ja tutkimuksissaan ne ilmiöt, joita itseohjautuvuusteoria pitää ratkaisevina ehtoina. Tämä riitti vakuuttamaan minut siitä, että Dahler-Larsenin mallia pystyisi käyttämään analyysimenetelmänä tutkittaessa pystyykö itseohjautuvuusteoriaa soveltamaan interventiona sosiaalityön kontekstissa. Tässä vaiheessa oli hahmottunut, että tutkimukseni rakentuisi kaksitasoiseksi; intervention tasoksi sekä tuen ja kontrollin ulottuvuuden tasoksi. Tulkitseen, että jo tässä vaiheessa tapahtui Kallion kuvaamaa aineiston synteisiä (Kallio 2006, 23). Samalla selventyi ratkaisu siitä, että näissä kahdessa tasossa ja niitä koskevissa tutkimuskysymyksissä käyttäisin kahta erilaista analyysitapaa. Interventioita koskeva analyysi tapahtuisi review-tutkimukselle tyypillisen aineistoon perehtymisen ja ryhmittelyn kautta, mutta myös tarkentuisi käyttäessäni Dahler-Larsenin mallia analyysimenetelmänä. Laajempien diskurssien tasolla, pohtiessani tuen ja kontrollin ristiriitaa itseohjautuvuusteorian näkökulmasta, analyysini noudattaisi sen sijaan review-tutkimukselle tyypillistä analyysia, johon kuuluu aineistoon perehtymisen yhteydessä tapahtuva jäsentäminen ja ryhmittely.

Systemaattisuus ja toistettavuus tuntuivat valtavilta haasteilta analyysivaiheessa. Oli selvää, että pro gradu- tutkielman kokoluokassa ei olisi mahdollista suorittaa systemaattisia ja toistettavia kirjallisuuskatsauksia kaikesta siitä kirjallisuudesta, mitä sosiaalityön tieteenalalla on tehty autonomiasta, kyvykkyydestä ja yhteisöllisyydestä. Selvitin itselleni työni tavoitteita pyrkien löytämään sopivan kompromissin, joka olisi mahdollista toteuttaa. Pohdin, mitä lisäarvoa sosiaalityön tieteenalan tutkimukseen haluan omalla työlläni tuottaa. Kiteytettyäni uudelleen tutkimustehtäväni, systemaattisuuden ja toistettavuuden pulmat näyttäytyivät vähemmän pulmallisilta. Haluan esitellä sosiaalityön kontekstissa itseohjautuvuusteoriaa ja luoda muutamia näkymiä sen mahdollisuuksista niin interventiona, kuin laajemmassa merkityksessä autonomiaa pohtivana teoriana. Pro gradu- tutkielman laajuus pakottaa pragmaattisiin valintoihin.

Totesin, että tutkimustehtävieni vuoksi minun on kyettävä nostamaan esiin sellaista kirjallisuutta ja tutkimuksia, jotka kertovat

- perustietoa itseohjautuvuusteorioista lukijalle, jolle teoria on entisestään tuntematon
- korostavat itseohjautuvuusteorian yhtymäkohtia sosiaalityön diskurssien kanssa
- pohtivat psykologian ja psykoterapian käyttöalueen ja sosiaalityön käyttöalueen samankaltaisuuksia tai eroavaisuuksia

- pohtivat itseohjautuvuusteorian yhtymäkohtia sosiaalityön tuen ja kontrollin diskurssin kanssa
- palvelevat osana tutkimukseni teoriaosuutta

Näiden periaatteiden mukaisesti tutkimukseeni valikoitui tutkimuksia, jotka löytyivät satunnaisilla hakumenetelmillä. Hakujani kuitenkin ohjasi tuttuus ja tottumus, joka oli olemassa psykoterapiaopintojeni ajalta. Muutama tutkimus, jota tutkimuksessani käytin, oli ennestään tuttu noilta ajoilta. Tavoitteenani oli siis kirjoittaa teoriaosuus, jota pystyisi käyttämään perusteluna työni analyysivaiheessa hyödyntäessäni Dahler-Larsenin mallia analyysimenetelmänäni. Työni on deduktiivinen työ, joten minulla oli tiettyjä hypoteeseja, joille etsin perustelua aineistosta. Minulla oli ennako-oletus siitä, että sosiaalityöstä ja psykologiasta oli löydettävissä tehtyjä tutkimusta ja käytyä diskurssia autonomiasta, kyvykkyydestä ja yhteisöllisyydestä.

Työläin vaihe oli saada käsitys siitä, miten käyttää Dahler-Larsenin mallia analyysivälineenä. Huolimatta siitä, että malli on kehitetty käytännönläheiseksi välineeksi interventioiden yleistettävyyden arviointiin, se ei kuitenkaan anna yksityiskohtaisia ohjeita siitä, kuinka mallia tulisi käyttää. Se ei myöskään tarjoa kuvauksia siitä, milloin mallin ehdot tarkalleen ovat täyttyneet tai jääneet täyttymättä. Lopulta päädyin siihen tulokseen, että on riittävää, että esittelen ehtojen täyttymisen tai täyttymättömyyden perusteeksi niitä tutkimuksia, joita teoriaosuudessani olen jo nostanut esiin ja täydennän tätä tuomalla esiin olemassa olevia diskursseja, vaikka jokaiseen diskurssiin en pystykään perehtymään laajemmin pro gradu- tutkielman puitteissa. Sellaista aineistoa, jossa esiteltäisiin kuinka Dahler-Larsenin mallia on käytetty sosiaalitieteiden interventioiden arvioinnissa, en löytänyt malliksi analyysiini, joten oli luotettava omaan päättelyyn. Suureksi avuksi tässä oli se, että itseohjautuvuusteoria ilmaisee selkeästi sen, mitkä ovat ne moderaattorit eli ehdolliset arvot, joita oli tarkoitus löytää. Näin ollen minun ei tarvinnut ryhtyä selvittämään, mikä on se ehto tai ehdot, jotka ratkaisevat intervention toimivuuden tai toimimattomuuden, vaan itseohjautuvuusteoria tarjosi valmiiksi tämän tiedon. Se varmasti oli välttämättömyys, joka mahdollisti Dahler-Larsenin mallin käyttämisen analyysivälineenä tässä tutkimuksessa.

Vastatessani toiseen tutkimuskysymykseeni siitä, voiko itseohjautuvuusteoria antaa uusia näkökulmia sosiaalityön tuen ja kontrollin ristiriitaan, minulla ei ollut käytössäni mitään erityistä analyysivälinettä, vaan analyysi tapahtui tutkimuskirjallisuuteen perehtymällä ja ryhmittelemällä review-tutkimuksen tapaan. Luotin siis siihen, että voin nostaa esiin

näkökulman tuomalla esiin sitä diskurssia, jota sosiaalityössä tuen ja kontrollin ristiriidasta käydään ja peilaamalla tätä diskurssia vasten havaintoa siitä, että itseohjautuvuusteoria perustelee kontrollin olevan erittäin haitallista kaikessa ”ihmistyössä” ja psykologia on todentanut tämän havainnon omista tutkimuksissaan. Tässä tulee erityisen selvästi esiin tutkimukseni deduktiivinen ote ja esseistinen tyyli. En pyri neutraaliin lähtökohtaan, enkä odota tuloksien nousevan esiin aineistosta, vaan testaan omaa oletustani. Tässä myös työni esseistinen tyyli pääsi esille, sillä pyrin nostamaan esiin näkökulmia ja tiivistämään jo käytyä diskurssia. Koska tutkimusmenetelmäni on synteesi-review, tietomassan tiivistäminen, teorioiden yhdistäminen ja tätä kautta tehdyn tutkimuksen ja teorioiden yhteensovittaminen, koetteleminen ja testaaminen ovat tulokseksi laskettavia, tietoa lisääviä asioita. Argumentaation rakentaminen oli tutkimukseni vaivattomin vaihe siinä merkityksessä, että tehdessäni aineiston synteesiä vaikutti siltä, että synteesi itsessään oli jo argumentaatiota. Jäljelle jäi vain argumenttien selventäminen ja niiden ”auki kirjoittaminen”. Tutkimukseni eteni melko selkeästi Kallion esittämän review-tutkimusspiraalin mukaisesti.

5 INTERVENTIOIDEN TASO

Ensin tutkin itseohjautuvuusteoriaa sosiaalityön kontekstissa pohtimalla sen käyttömahdollisuuksia interventioiden tasolla. Esittelen Dahler-Larsenin mallin, joka määrittelee interventioiden yleistettävyyden ehdot. Käytän Dahler-Larsenin mallia analyysivälineenä ja tutkin, löytyvätkö sosiaalityöstä ne mallin määrittelemät ehdot, jotka ovat välttämättömiä intervention käyttämiseksi uudella käyttöalueella.

5.1 Dahler-Larsenin malli

Jo 1990-luvulta saakka sosiaalipalveluiden tuottajien keskuudessa on puhuttu enenevästi arvioinnista ja erityisesti vaikuttavuuden arvioinnista. Tavoitteena on luoda selkeitä käsityksiä siitä, miten ja miksi jokin interventio auttaa tai ei auta. Tämä koetaan välttämättömäksi, jotta sosiaalityö voi kehittyä ja vahvistua tieteenä. Erityisesti sellaisista arviointivälineistä on ollut pulaa, joissa huomioidaan sosiaalityön omat lähtökohdat ja eettiset periaatteet. Sosiaalityö tunnistaa selkeästi itseensä kohdistuvat paineet vakuuttaa kuntapäätäjät ja muut maksavat tahot siitä, että sosiaalityölle kohdennetut resurssit ovat käytetty mahdollisimman tehokkaasti. Vaikuttavuuden ja tehokkuuden arviointi on sosiaalityössä hankalaa, sillä olosuhteet, yksilön ja ympäristön ominaisuudet ja vaihtelevat tilanteet muodostavat mahdottoman yhtälön. Lisäksi täytyisi pystyä mittaamaan pitkäaikaisvaikutuksia, joka tekee haasteesta vieläkin isomman. (ks. esim. Kempainen & Ojaniemi 2012; Kivipelto & Saikkonen 2013; Kivipelto & Blomgren & Suojanen 2013.)

Dahler-Larsen huomauttaa, että arvioidessamme sosiaalitieteiden interventioiden tehokkuutta, voisimme käyttää myös käsitettä ”teoriapohjainen arviointi”, sillä se kuvaa hyvin pyrkimystä selittää ilmiöiden välisiä *kausaalisuhteita*. Käsitteen *vaikuttavuus* ajatellaan kuitenkin kuvaavan selkeämmin prosessien ja tuloksien välistä yhteyttä. Aikaisemmin ajateltiin, että sosiaalitieteiden interventiot eivät sovellu vaikuttavuuden arvioinnin kohteeksi siitä syystä, että syy-yhteydet ovat näissä tilanteissa niin monimutkaiset, ettei kausaalisuhteita pystytä jäljittämään. Kausaalisuhteita suurempi ongelma lienee, että sosiaalipoliittisten interventioiden tavoitteista ollaan eri mieltä. Dahler-Larsen huomauttaa myös, että sosiaalialalla on pelkoa vaikuttavuusarvioinnista, koska

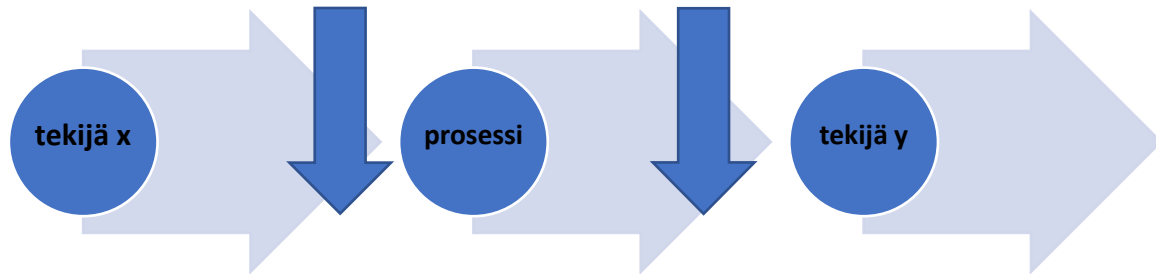
toimintojen koetaan olevan omien vaikuttamismahdollisuuksien ulkopuolella (Dahler-Larsen 2005, 9). Kausaalisuhteita voi tutkia niin sosiaalityeissä kuin muissakin ihmistieteissä varianssilähtöisellä tai prosessilähtöisellä strategialla. *Varianssilähtöisessä strategiassa* pyritään sulkemaan pois kaikki sellaiset muuttujat, joiden välillä ei ole kausaaliyhteyttä. *Prosessilähtöisessä strategiassa* ollaan kiinnostuneita siitä, missä olosuhteissa tekijä X aiheuttaa tekijän Y.³ Toisin sanoen, mitkä ovat tilanteen tai olosuhteen vaatimukset, jotta kausaalisuhde on mahdollinen. Tätä kutsutaan myös generatiiviseksi mekanismiksi. (Dahler-Larsen 2005, 10-12.)

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on, voiko itseohjautuvuusteoriaa soveltaa sosiaalityössä. Interventioiden tasolla tämä tarkoittaa kysymystä siitä, voiko itseohjautuvuusteoriaa hyödyntää sosiaalityön käyttöalueella interventioiden ohjelmateorian. Dahler-Larsen selventää, että *ohjelmateoria* on kausaalimalli siitä, miten ja missä olosuhteissa interventio vaikuttaa tai voi vaikuttaa. *Käyttöalue* tarkoittaa yksinkertaisesti sitä aluetta, millä interventiota toteutetaan. Mallien avulla voimme määrittellä väliintulevia tekijöitä, taustalla olevia muuttujia, ylimääräisiä muuttujia tai *moderaattoreita*. (Dahler-Larsen 2005, 13-15.) Esimerkiksi voidaan arvioida kouluruokailun edistävän oppilaiden hyvinvointia, mutta vain mikäli he syövät säännöllisesti koko aterian (väliintuleva tekijä), rauhallinen ruokailuhetki on mahdollistettu tarjoamalla siihen tarvittava aika ja tila (taustalla olevat muuttujat) ja tarjolla on ruokaa, joka huomioi oppilaiden allergiat ja ruokavaliorajoitukset (ylimääräinen muuttuja).

Monimutkaisempaa ja ristiriitaisempaa on tavoittaa *moderaattorit*, jotka säätelevät kausaalisuhteen välisiä vahvuuksia ja niiden suuntaa. Ne tuovat tarkasteluun ehdolliset arvot. Dahler-Larsen kuvailee *ehdollisten arvojen*, eli moderaattorien merkitystä esittäen esimerkin maahanmuuttajien integrointiohjelmasta; se voidaan todeta vaikutukseltaan myönteiseksi, mikäli työntekijöillä ja asiakkailta on yhteinen kieli ja vaikutuksiltaan negatiiviseksi, mikäli yhteistä kieltä ei ole. Tässä interventiossa ehdollinen arvo eli moderaattori oli yhteinen kieli asiakkaiden ja työntekijöiden välillä. Moderaattori on usein määräävä tekijä intervention vaikuttavuudelle. Vaikka moderaattorilla ei ole itsenäistä

³ Tulkitsen, että prosessilähtöinen lähestymistapa soveltuu itseohjautuvuusteorian ymmärtämiseen, sillä se on nimenomaan kiinnostunut niistä olosuhteiden ehdoista, joissa ihmisen luontainen potentiaali parhaiten aktualisoituu ja saa ihmisen kokemaan motivaatiota.

vaikutusta tulosmuuttajaan, moderaattori silti määrää onko kausaalisuhde olemassa. (Dahler-Larsen 2005, 13-15.)

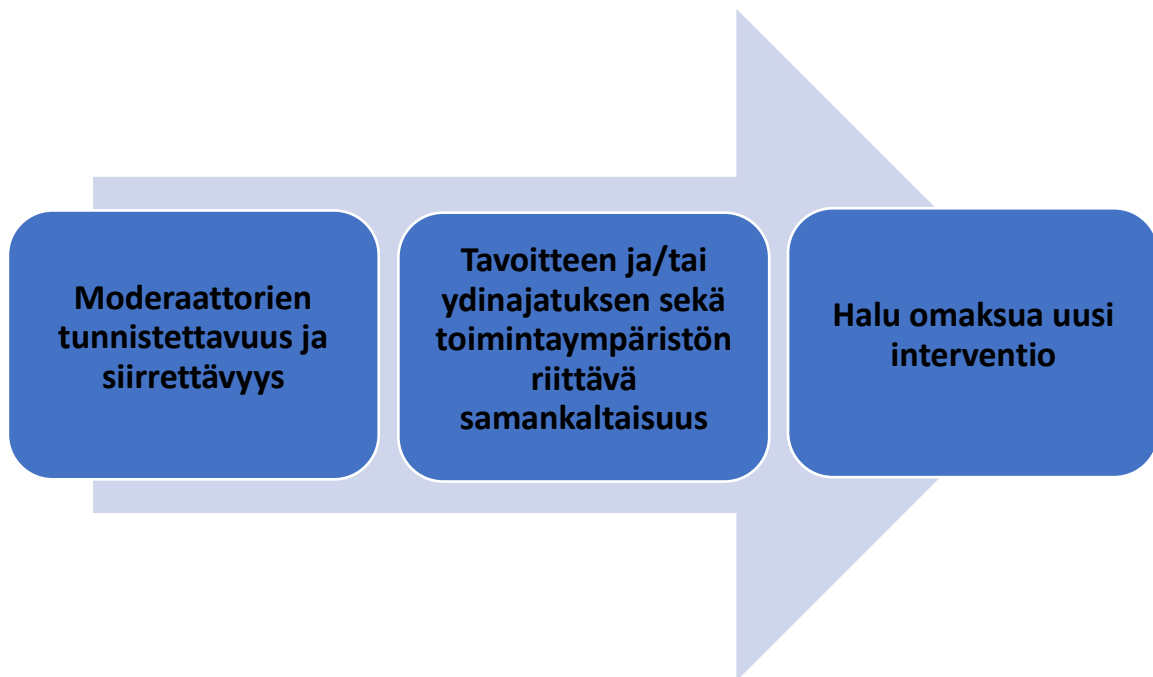
Kuvio 5: Moderaattorien merkitys kausaalisuhteessa prosessin kautta (Dahler-Larsenia 2005,15 mukaillen)

Jos maahanmuuttajien integrointiohjelman esimerkin haluaisi esittää kaaviona, yllä olevassa kuvassa nuolet ovat moderaattoreita eli yhteinen kieli, tekijä x on tarve integroida maahanmuuttajia, prosessi on integroinnin ohjelma ja tekijä y on integroinnin lopputulos eli onnistuminen tai epäonnistuminen.

Moderaattorien merkitys korostuu myös yleistämisessä. *Yleistämisestä* on kysymys, kun tutkitaan mihin eri tyyppisiin konteksteihin käytäntöä tai ohjelmateoriaa voidaan laajentaa. Yleistämisen kannalta oleellista on, että ratkaisevista moderaattoreista on syntynyt käsitys. Moderaattorien on oltava samankaltaisia niissä toimintaympäristöissä, joihin käytäntöä halutaan laajentaa. (Dahler-Larsen 2005, 17.) Esimerkiksi, jos on saatu tutkimustulos, että mielenterveyskuntoutujien päivätoiminnassa tietyn palvelumuodon vaikuttavuus on perustunut työntekijöiden läsnäololle ja asiakkaille mieluisille aukioloajoille, on varsin todennäköistä, että sama tulos saataisiin myös päihdekuntoutujien päivätoiminnassa. Tässä siis työntekijöiden läsnäolo ja suotuisat aukioloajat ovat moderaattorit, jotka saattavat päteä yhtä lailla molemmissa käyttöympäristöissä. Vaikutusmekanismit voisivat siis olla yleistettävissä ja siirrettävissä vaikutusalueelta toiselle. Tässä tutkimuksessa pyritään muodostamaan käsitys siitä, onko sosiaalityön toimintaympäristö riittävän samankaltainen, kuin jokin muu (rinnakkaistieteen) toimintaympäristö, jossa itseohjautuvuusteoriaa on jo menestyksellä sovellettu. Tässä tutkimuksessa vertailukohteena toimivaksi toimintaympäristöksi on valittu psykologian ja psykoterapian toimintaympäristö.

Yhtä tärkeää on myös se, onko ohjelmateorian ydinajatus siirrettävissä vaikutusalueelta ja toimintaympäristöstä toiselle. Mikäli onkin niin, että mielenterveyskuntoutujien palveluissa

keskeiset arvot ja periaatteet ovat täysin toiset kuin päihdekuntoutujien päivätoiminnassa, ei käytäntöä kannata siirtää niiden välillä. Ylipäätään ohjelmateorian siirtäminen käyttöalueelta toiselle vaatii sen, että ohjelmateoria on olemassa. Käytäntöjä ei voida siirtää, ellei niiden perusteena olevaa ohjelmateoriaa osata selkeästi ja tiiviisti ilmaista. Tiivistäen voidaan todeta, että on tarpeellista pystyä kertomaan, mitä interventiolla halutaan saavuttaa ja millä periaatteilla siihen halutaan päästä. Dahler-Larssen huomauttaa, että moderaattorit saattavat paljastaa arviointityön kaksinaisuuksia ja ristiriitaisuuksia, sillä ne paljastavat sekä arvoja että tosiasioita. (Dahler-Larsen 2005, 17.)

Kuvio 6: Intervention yleistettävyyden ehdot

5.2 Itseohjautuvuusteorian yleistettävyyden sosiaalityön käyttöalueelle Dahler-Larsenin mallin mukaisesti

Tässä tutkimuksessani käytän Dahler-Larsenin mallia analyysivälineenä tutkiessani onko itseohjautuvuusteoria yleistettävissä sosiaalityön käyttöalueelle. Että interventio olisi yleistettävissä eli siirrettävissä käyttöalueelta toiselle, sen on täytettävä seuraavat ehdot:

- 1) Ratkaisevat moderaattorit on kyettävä tunnistamaan ja moderaattorien täytyy olla siirrettävissä toiselle käyttöalueelle.
- 2) Intervention tavoitteen ja/tai ydinajatuksen on oltava riittävän samankaltainen molemmilla käyttöalueilla. Myös toimintaympäristön on oltava riittävän samankaltainen molemmilla käyttöalueilla.
- 3) Uudella käyttöalueella toimivien henkilöiden täytyy olla halukkaita omaksumaan uuden intervention mukaiset käytännöt.

Kun ylläoleviin kysymyksiin on pystytty vastaamaan, on Dahler-Larsenin ehdotuksen mukaisesti hyvä tarkkailla kriittisesti myös sitä, ovatko moderaattorit nostaneet esiin intervention tai ohjelmateorian sisäisiä kaksinaisuuksia tai ristiriitaisuuksia. Ylläoleviin kysymyksiin on mahdollista vastata, mikäli arvioijalla on riittävä käsitys jostain sellaisesta käyttöalueesta, jolla itseohjautuvuusteoriaa on jo hyödynnetty. Tämä on välttämätön vertailukohta, jotta interventioiden tavoitteita, ydinajatuksia ja käyttöalueiden riittävää samankaltaisuutta voi vertailla. Tässä tutkimuksessani käytän vertailukohtana psykologian ja psykoterapian tieteitä.⁴ Tästä syystä juuri tämän tieteenalan tutkimukset olivat esillä luvussa 3. Saatavilla ei ollut tarkempia määrittelyjä Dahler-Larsenin mallin ehtojen täyttymisestä, joten paljon riippuu arvioijan tulkintakyvystä. Tulkitsen, että mallin validiteetti riippuu erityisen paljon arvioijan kyvystä vertailla keskenään alkuperäisen ja potentiaalisen käyttöalueen ydinajatuksia ja toimintaympäristöjen ominaisuuksia.

⁴ Monissa maissa, kuten Iso-Britanniassa ja Yhdysvalloissa psykologiaa ja psykoterapiaa opiskellaan toisistaan erillisinä pääaineina. Suomessa sen sijaan psykologian pääaineopiskelijat suorittavat osana opintojaan hieman psykoterapian opintoja. Tämä ei kuitenkaan anna heille oikeutta käyttää psykoterapeutin ammattinimikettä. Psykoterapiaa opiskellaan Suomessa yliopiston valvonnan alla, mutta se ei ole pääaine missään suomalaisessa yliopistossa. Psykologin ammattitutkinto on yksi hyväksyttävistä pohjakoulutuksista, jonka perusteella voi hakea psykoterapia-koulutukseen. Nämä eroavaisuudet ja päällekkäisyydet vaikuttavat siihen, mitkä tutkimuksista voidaan tulkita psykologiaan tai psykoterapiaan kuuluviksi.

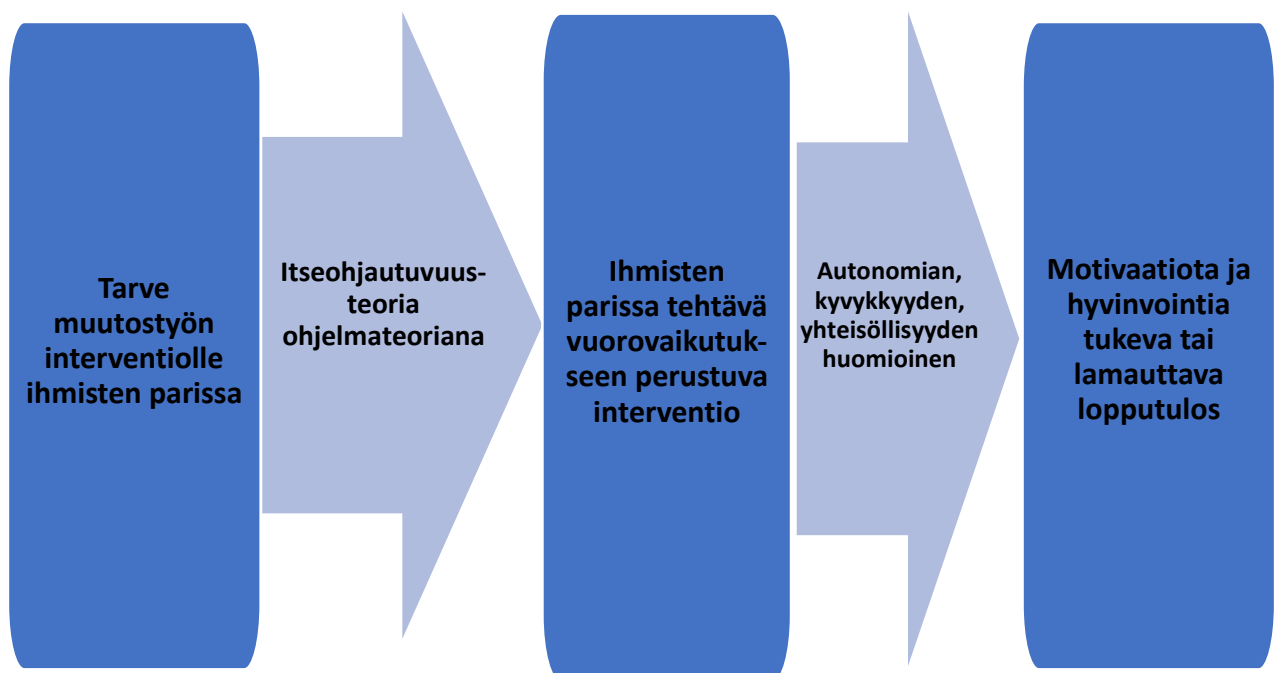
5.2.1 Moderaattorit; tunnistettavuus ja siirrettävyys

Jotta Dahler-Larsenin mallin ensimmäinen ehto intervention yleistettävyydestä täyttyisi, on pystyttävä löytämään moderaattoreita eli ratkaisevia ehtoja alkuperäiseltä käyttöalueelta, tässä tapauksessa psykologian ja psykoterapian alueelta. Niiden täytyy olla siirrettävissä sille käyttöalueelle, jossa uutta interventiota halutaan soveltaa. Koska tässä tutkimuksessa pohditaan tietyn teorian mukaisten interventioiden soveltamismahdollisuuksia, on näiden tunnistettujen moderaattorien oltava teorian mukaisia. Itseohjautuvuusteorian keskeisintä ydintä on autonomian, kyvykkyyden ja yhteisöllisyyden tarpeiden täyttymisen välttämättömyys kaikessa sellaisessa toiminnassa, jossa halutaan ihmisen olevan motivoitunut ja itseohjautuva. Tässä tutkimuksessani olen esitellyt psykologian ja psykoterapian tutkimuksista Zuroff'n, Koestnerin, ym (2002), Radelin, Pelletierin, Sarrazin (2009), Legaten, DeHaan, Weinsteinin ja Ryanin (2013), Weinteinin ja Ryanin (2010) ja Van Deerin, Ferrsin, Changin ja Rosen (2000) tutkimustulokset, jotka toistavat tämän havainnon. Tämän perusteella voi todeta, että psykologian ja psykoterapian käyttöalueilla on havaittu moderaattoreiksi eli interventioiden onnistumista tai epäonnistumista ennustaviksi välttämättömiksi ehdoiksi autonomian, kyvykkyyden ja yhteisöllisyyden tarpeet.

Dahler-Larssenin mallin mukaan yleistettäessä interventiota käyttöalueelta toiselle, on tarpeellista tunnistaa moderaattorit vain sillä käyttöalueella, jossa interventiota on alun perin toteutettu. Tulkintani mukaan ne on kuitenkin tunnistettu myös sosiaalityön tieteessä eli käyttöalueella, johon itseohjautuvuusteoriaa voisi potentiaalisesti yleistää. Sosiaalityön tieteessä käydään aktiivista diskurssia asiakkaan itsemääräämisoikeudesta (ks. esim. smt.fi; valtioneuvosto.fi, lastensuojelun käsikirja; Paavola & Rautajoki & Pohjola 2019), toimintakyvystä (ks. esim. Metsävainio 2013; Kananoja 1983) ja yhteisöllisyyden merkityksestä (ks. esim. Väyrynen & Kostamo-Pääkkö & Ojaniemi 2017). Monissa sosiaalityön tutkimuksissa itsemääräämisoikeus, toimintakyky tai yhteisöllisyys esitetään intervention tai palvelun vaikuttavuuden ehtona. Tällaisia ovat muun muassa tässä tutkimuksessa esitellyt Juhila (2008), Jokinen (2008), Krok (2008), Kotiranta (2008), Roivainen (2008) ja Haahtela (2008).

Tulkitsen moderaattorien siirrettävyyden käyttöalueelta toiselle tarkoittavan tässä tapauksessa sitä, että autonomia, kyvykkyys ja yhteisöllisyys on mahdollista ottaa huomioon myös sosiaalityön interventioissa. Tutkimuksen perusteella vaikuttaa siltä, että moderaattorit ovat jo läsnä sosiaalityön käyttöalueella, sillä autonomiasta, kyvykkyudesta ja yhteisöllisyydestä löytyy tutkimusta ja diskurssia sosiaalityön tieteenalalta. Myös se, että motivaatiotasoa on mahdollista kuvailla käyttäen sosiaalityöstä lainattuja esimerkkejä, kuten luvussa 3.4 tein, kuvaa tulkintani mukaan sitä, että teorian yleistäminen sosiaalityöhön on mahdollista.

Johtopäätökseni ensimmäisestä ehdosta on, että sosiaalityössä (joidenkin) interventioiden toimivuuden ehtona voidaan pitää asiakkaan autonomian toteutumista, hänen kykyjensä huomioimista ja tukemista sekä yhteisöllisyyden tarpeen huomioimista. Näin ollen ensimmäinen ehto Dahler-Larsenin mallista täyttyy. Mikäli Dahler-Larsenin mallin mukaisen kaavion interventiosta tekee soveltaen itseohjautuvuusteoriaa, se voisi yhtä hyvin mallintaa niin psykologian, kuin sosiaalityönkin interventiota.

Kuvio 7: Itseohjautuvuusteoria intervention ohjelmateoriana Dahler-Larsenin mallin mukaan

5.2.2 Ydinajatus ja käyttöympäristö

Havainto siitä, että molemmilta käyttöalueilta on löydettävissä tutkimuksia, joissa tehdään samansuuntaisia havaintoja samoista moderaattoreista, on mielestäni viite siitä, että molemmilla käyttöalueilla on samankaltaisia ydinajatuksia ja näkemyksiä siitä, mikä on vaikuttavan intervention hyvä lopputulos. Sosiaalityön moninaisuus tekee kuitenkin erittäin haastavaksi arvioida sosiaalityön ydinajatusta. Kuten kuvailin luvussa kaksi Malcolm Paynen (2005, 8-12) ja Kyösti Raunion (2004, 131) ajatuksia, on sosiaalityöstä löydettävissä hyvin erilaisia perspektiivejä ja työotteita, joista psykososiaalinen (sosiaaliterapeuttinen) työ on lähestymistavaltaan eniten samankaltainen psykologian ja psykoterapian kanssa. Viittaan edelleen Riitta Granfeltiin, joka toteaa psykososiaalisen sosiaalityön käyttävän paljon psykologian teorioita tietoperustassaan (Granfelt 1999, 177). Tulkitsen, että teorioiden lainaaminen ei onnistuisi, mikäli ydinajatus tai käyttöympäristö psykologian ja (psykososiaalisen) sosiaalityön välillä olisi merkittävän erilainen.

Yhdysvalloissa psykososiaalista sosiaalityötä kutsutaan nimellä *counseling*, kun taas Suomessa vastaavaa sosiaalityöntekijän työtä kutsutaan *sosiaaliterapiaksi*. Sosiaalityöntekijän työnimike voi myös olla eriytetty sosiaaliterapeutiksi kuvaamaan selkeämmin psykososiaalista työnkuvaa, jolloin hän työskentelee tavanomaisimmin päihdehuollon laitoksessa tai a-klinikalla (te-palvelut.fi). Sosiaaliterapeutin työ eroaa selkeästi tavoitteiltaan ja kestoaltaan psykoterapeutin antamasta hoidosta. Sosiaaliterapeutin työn pääpaino on kuitenkin terapeuttisissa keskusteluissa, joita voi nimittää yksilöterapiaksi tai neuvonnaksi. Sosiaaliterapeutti tekee myös ryhmä-, pari- ja perhetyöskentelyä yksilötapaamisten lisäksi. Sosiaaliterapian tavoite on tukea asiakasta, ymmärtää häntä ja hänen tavoitteitaan. Psykososiaalinen työ on muutostyötä asiakkaan hyvinvoinnin edistämiseksi. (Horvath & Greenberg 1989; Clarkson 1998; Pietrofesa ym, 1978.)

Samankaltaisuudet psykologian ja psykoterapian ydinajatusten ja toimintaympäristöjen välillä ovat melko selkeät, mutta vertailu muun kuin psykososiaalisen sosiaalityön välillä on huomattavasti ongelmallisempaa. Se vaatisi ehkäpä itseohjautuvuusteorian ihmiskäsityksen ja sosiaalityön ihmiskäsityksen vertailemista. Itseohjautuvuusteorian ihmiskäsitys on selkeä, kuten edellä olen jo tuonut esiin. Itseohjautuvuusteoria näkee ihmisen aktiivisena ja kehittyvänä olentona, joka on kyvykäs ja pystyvä, mikäli tietyt perustarpeiden ehdot täyttyvät, eikä hänen autonomiaansa rikota painostuksella. Sosiaalityön ihmiskäsitys ei ole näin yksiselitteinen ja sosiaalityön ihmiskäsityksen tutkiminen olisi oma tutkimuksensa.

Havaitsin samankaltaisuutta psykologian sekä psykoterapian ja sosiaalityön toimintaympäristöjen välillä myös siinä suhteessa, että ne kärsivät samoista haasteista työn arvioinnin suhteen. Myös psykoterapia on sosiaalityön lailla kärsinyt ulkoisista paineista perustella vaikuttavuuttaan ja tehoaan. Mikael Leiman (2012, 13-21) kuvailee artikkelissaan, kuinka viime vuosikymmeninä terveystaloustiede ja vakuutustieteen kehitys ovat luoneet yhä suurempaa painetta psykologian tieteelle todistaa psykoterapian ”vaikuttava aineosa” ja eri vaihtoehtoista tehokkain malli. Tähän pyrittiin usein samanlaisin tutkimusmenetelmin, joita lääketieteessä on totuttu käyttämään. Tulokset, joita valtavasta tutkimusmäärästä saatiin, olivat turhauttavia. Vertailukelpoisia koeryhmiä oli mahdotonta saada aikaan. Ihmisten olosuhteet eivät pysyneet stabiileina tutkimusjakson aikana. Psykoterapia näytti vaikuttavan ihmisiin siten, että heidän ympäröivät olosuhteensakin muuntuivat. Tulosuuntujissa ei saatu merkitseviä eroja vertailu- ja koeryhmien välille. Vielä turhauttavampaa oli tutkimus yksilöiden Likert-asteikollisten itsearviointeihin perustuen: yksilöiden käsitys omasta oireilustaan ja tilanteen kuormittavuudesta vaikutti muuttuvan hoidon aikana, vaikka määrällisesti tarkasteltuna heidän oireensa saattoivat pysyä yhtä voimakkaina. Lopulta tämä kaikki johti ekvivalenssiparadoksin tunnustamiseen; teetpä niin tai näin, lopputulos on aina sama tai ennalta-arvaamaton. (Leiman 2012, 13-21.)

Tässäkin suhteessa psykologia ja psykoterapia vaikuttavat hyvin samanlaisilta ihmistyön ympäristöiltä sosiaalityöhön verraten, sillä ne kärsivät samanlaisista teorian muodostuksen ja vaikuttavuustutkimuksen haasteista. Yhteenvetona voi todeta, että sosiaalityö on moninaista, mutta niin kauan kuin sosiaaliterapeuttista työtä tehdään, on turvallista tulkita, että psykoterapian ja psykologian sekä sosiaalityön käyttöalueilla on samankaltaisuutta niin ydinajatuksen kuin toimintaympäristön osalta.

5.2.3 Halukkuus uuden intervention omaksumiseen

Dahler-Larsenin mallin viimeinen ehto intervention yleistettävyydestä on tutkimusasetelmani kannalta haastavin. Dahler-Larsenin mukaan sosiaalityöntekijöillä täytyisi olla halua soveltaa itseohjautuvuusteorian mukaisia interventioita, jotta viimeinen ehto mallin yleistettävyydestä täyttyisi. Kuten olen edellä todennut, sosiaalityössä itseohjautuvuusteoriaa on hyödynnetty melko niukasti. Tutkimuksissa, joita esittelin luvussa 3.1, itseohjautuvuusteoriaa oli useimmiten käytetty sosiaalityön tutkimuksissa selittämään

sosiaalityöntekijän työmotivaatiota ja työssä jaksamista, tai itseohjautuvuusteoriaa oli käytetty sosiaalityön tutkimuksessa analyysivälineen tavoin. On siis selvää, että saatavilla ei ole todistusaineistoa siitä, että sosiaalityöntekijät haluaisivat implementoida työssään itseohjautuvuusteorian mukaisia interventioita.

Mikäli päätämme hyväksyä Sheldonin, Williamsin ja Joinerin (2003) näkemyksen siitä, että motivoivan haastattelun menetelmän hyödyntäminen on tapa tehdä itseohjautuvuusteorian mukainen interventio erilaisissa asiakaskohtaamisissa, löytyy uusi näkökulma tutkia sosiaalityöntekijöiden halukkuutta soveltaa itseohjautuvuusteoriaa työssään. Motivoivan haastattelun menetelmä on tunnettu sosiaalityön menetelmänä. Melinda Hohman on kirjoittanut teoksen *Motivational Interviewing in Social Work Practice*, joka nimensä mukaisesti kuvailee miten kyseistä menetelmää voi soveltaa sosiaalityön tilanteissa ja miksi sitä tulisi enemmän soveltaa sosiaalityössä. Hohman (2012, 1-14) perustelee motivoivan haastattelun menetelmän sopivan sosiaalityöntekijöille erityisesti siksi, että sosiaalityöntekijän työ on suurelta osin puhetta, mutta puhetta tai puhetapaa ei kuitenkaan opeteta sosiaalityöntekijöille. Sosiaalityöntekijät löytävät itsensä toistuvasti vaativista puhetilanteista, joissa asiakas voi olla vihainen, passiivinen, muutosvastarintainen tai hyökkäävä. Kulttuurin kautta opitut puhetavat eivät välttämättä anna mitään käyttökelpoista noissa tilanteissa.

Pamela Trevithick nostaa esiin motivoivan haastattelun menetelmän sosiaalityön perustaitoja käsittelevässä oppaassaan *Social Work Skills And Knowledge: A Practice Handbook*, joka on ilmestynyt vuonna 2011. Tässä oppaassa motivoiva haastattelu on saanut oman lukunsa. Trevithick (2011, 333-335) nostaa esiin menetelmän etuja sosiaalityössä mainiten muun muassa sen, että motivoiva haastattelu auttaa välttämään asiakkaan stereotyyppistä määrittelyä, vastakkaisasettelua vuorovaikutuksessa, valistamista ja rangaistuksiin perustuvaa muutokseen painostamista. Se edesauttaa asiakkaan sitoutumista muutostyöhön ja sitä voi käyttää kaikenlaisten ongelmien yhteydessä.

Arja Jokisen (2008) tutkimus osoitti, että sosiaalityöntekijät kokevat kontrollin olevan välttämätön tuloksellisen työskentelyn kannalta. Mikäli sosiaalityöntekijät kokevat kontrollin käyttämisen välttämättömänä työmenetelmänä on syytä epäillä, että itseohjautuvuusteorian mukainen interventio ei olisi heidän mielestään vetovoimainen.⁵ (Jokinen 2008.) On myös mahdollista tulkita, että itseohjautuvuusteorian vähäinen

⁵ Esittelen Jokisen tutkimuksen laajemmin luvussa 6.1.

hyödyntäminen sosiaalityön tutkimuksessa on merkki siitä, että teoriaa ja sen mukaisia interventioita ei haluta soveltaa sosiaalityössä. Toisin sanoen, vähäinen itseohjautuvuusteoriaan liittyvä tutkimus sosiaalityön tieteenalalla ei välttämättä johdu siitä, että se olisi vieras ja tuntematon, vaan että sitä ei ole nähty hyödylliseksi sosiaalityön näkökulmasta. Tämä on yhtä tulkinnanvaraista kuin se, että muutamat löytyneet tutkimukset, joita esittelin luvussa 3.1 tulkittaisiin sosiaalityön orastavaksi kiinnostukseksi itseohjautuvuusteoriaa kohtaan.

Dahler-Larsen kannustaa havainnoimaan, onko intervention tavoite aidosti tiedossa. Jos tavoite on epäselvä, sille ei pystytä valitsemaan perusteeksi mitään ohjelmateoriaa. Tällöin ei ole mahdollista kertoa, mitä interventiolla halutaan saavuttaa ja millä periaatteilla siihen pyritään. Tästä syystä ehdolliset arvot, eli moderaattorit saattavat paljastaa interventioista kaksinaisuuksia ja ristiriitaisuuksia. (Dahler-Larsen 2006, 17.) Tulkintani mukaan autonomia ja kontrolli muodostavat kaksinaisuuden, joka nousee esiin, kun itseohjautuvuusteoriaa ja sen ehtoja pyritään sovittamaan sosiaalityön kentälle. Sosiaalityö on itse tutkinut kontrollia, jota se omalla käyttöalueellaan soveltaa ja todennut aiheen ongelmalliseksi ja sosiaalityön peruseriaatteita rikkovaksi. Silti se on myös erottamaton osa sosiaalityötä. (ks. esim Juvonen 2015, Krok 2008.)

6 DISKURSSIEN TASO: TUEN JA KONTROLLIN ULOTTUVUUS

Edellä pohdin itseohjautuvuusteorian hyödynnettävyyttä sosiaalityössä interventioiden tasolla. Tässä luvussa arvioin, onko itseohjautuvuusteorialla annettavaa sosiaalityölle tuen ja kontrollin ristiriitaan liittyvässä diskurssissa. Kuten edellisessä luvussa kuvailin, sosiaalityössä on hyvin jännitteinen suhtautumistapa siihen, milloin ja missä määrin sosiaalityössä tarvitaan kontrollia. Toisaalta siitä halutaan luopua kokonaan, toisaalta sitä havaitaan niin selkeinä kuin hienovaraisinakin asioina käytännön työssä ja sosiaalityöntekijät kokevat kontrollin myös välttämättömänä työvälineenä. Tutkijana ja sosiaalityöntekijänä tunnistan ja tunnustan kontrollin välttämättömyyden tietyissä sosiaalityön interventioissa. En näe realistisena, että sosiaalityössä pystyttäisiin toteuttamaan erityisesti lastensuojelua, jonka interventiot olisivat täysin vapaat kontrollista. Siitä huolimatta näen mielenkiintoisena tarkastelukohteena tuen ja kontrollin ristiriidan ja hyödyllisenä kaikki sellaiset näkökulmat, jotka lisäävät sosiaalityöntekijöiden käyttämään kontrolliin itsereflektiota.

6.1 Tuen ja kontrollin ristiriita sosiaalityössä

Arja Jokinen (2008) on tutkinut sosiaalityön tuen ja kontrollin suhdetta sosiaalityöntekijän näkökulmasta. Jokinen huomauttaa, että tuen ja kontrollin kysymykset ovat sosiaalityön syvintä ydintä, sillä sosiaalityön viranomaispositio tuo työhön kontrollin ja vallankäytön elementtejä, jotka useimmiten näyttäytyvät resurssien jakamisen ja velvollisuuksien kontrolloimisen kautta. Tämä luo rooliristiriidan ja jännitteen suhteessa tukeen. Kontrollin ja tuen määrä sosiaalityössä on herkkä yhteiskunnallisille muutoksille ja asenteille. Kaikesta tästä huolimatta aihe on sosiaalityön kentällä hyvin vähän tutkittu. Analysoimalla sosiaalityöntekijöiden aiheesta tuottamia tekstejä Jokinen löysi kolme tuelle annettua merkitystä. Tuki koettiin ammatillisen auttamissuhteen työmenetelmänä, jolla pyritään asetettuihin tavoitteisiin. Tuki nähtiin myös vahvasti vuorovaikutuksellisena asiana, jossa korostuu avoin ja ymmärtävä asiakkaan kohtaaminen ja rinnalla kulkeminen. Kolmantena merkityksenä tuki nousi esiin asiakkaan oikeuksien puolustamisena, asiakkaan edustajana toimimisena ja puolesta puhujan roolina. Tuki koettiin itsestään selvänä sosiaalityön

ydinasiana, joka ei juurikaan nostanut esiin ristiriitaa sosiaalityöntekijöiden kirjoituksissa ja pohdinnoissa. (Jokinen 2008, 110-119.)

Jokinen kuvailee kontrollin näyttäytyvän käytännön sosiaalityössä useimmiten tarkkailuna, (tietojen) varmistamisena, seurantana, rajojen asettamisena ja myös sanktion mahdollisuuksina. Kontrolli jäsenyi Jokisen tutkimuksessa sosiaalityöntekijöiden näkökulmasta organisatoriseksi sosiaalityön välttämättömyydeksi ja järjestelmän toiminnan reunaehdoksi. Kontrolli koettiin myös prosessin seurantana, jossa asiakasta ja hänen edistymistään kontrolloidaan ja monitoroidaan varmistaen suunnitelman eteneminen ja toteutuminen. Kontrolli nähtiin myös asiakkaan itsesäätelynä, jossa pyrittiin siirtämään ulkoinen kontrolli asiakkaan sisäiseksi kontrolliksi ja omaehtoiseksi aktiivisuudeksi. (emt. 2008, 120-127.) Jokinen teki tutkimuksessaan monia itseohjautuvuusteorian näkökulmasta mielenkiintoisia havaintoja. Siinä missä tuen antaminen koettiin aina itsestään selvänä asiana, piti kontrolli legitimoida eri perustein. Pohdinnat kontrollista olivat ristiriitaisempia ja moniulotteisempia. Kontrolli nähtiin välttämättömyytenä, joka perustellaan asiakkaan edun vuoksi tehtävänä asiana ja sitä argumentoitiin sosiaalityön ammatillisin ja organisaation toiminnallisin perustein. Tuki ja kontrolli nähtiin pohdinnoissa yhteenkietoutuneina niin sosiaalityössä itsessään kuin myös asiakkaan ja sosiaalityöntekijän välisessä suhteessa. Jokinen kiinnitti erityistä huomiota vanhempi-lapsi-metaforaan, jolla sosiaalityöntekijät kuvasivat tätä yhteenkietoutumaa teksteissään; ”samoin kuin vanhemman ja lapsen suhteessa, on sosiaalityöntekijän ja asiakkaan suhteessa kyse välittämisestä (tuesta) ja rajojen asettamisesta (kontrollista).” (emt. 2008, 141). Jokela ei havainnut teksteistä viitteitä vallankäytöstä tämän vertauksen yhteydessä. Sen sijaan kontrolli jäsenyi välittämiseksi, suojelunhaluksi ja rohkeudeksi puuttua vaikeisiin tilanteisiin (emt.2008, 141).

Jokinen kiinnitti huomiota myös kontrollin kolmanteen, asiakkaan itsesäätelyyn liittyvään jäsenyykseen. Hän havaitsi, että sosiaalityöntekijät nimesivät toiminnan, jossa sosiaalityöntekijä ohjaa asiakasta kohti tavoiteltua muutosta ja elämänhallintaa tueksi, eikä kontrolliksi. Tämä ”sosiaalistaminen” ei nostattanut sosiaalityöntekijöissä pohdintoja kielenkäyttöön tai vuorovaikutuskäytäntöihin sisältyvästä vallasta. (Jokinen 2008, 140.) Ilmeisesti sosiaalityöntekijät tulkitsivat asiakkaan itsesäätelyn ja itsekontrollin lisääntymiseksi sellaisen käytöksen, jossa asiakas enenevästi toimii sosiaalityöntekijän ohjauksen mukaisesti. Tuen ja kontrollin suhde koettiin monina eri ilmentyminä ja haasteina. Kontrolli ymmärrettiin tuen antamisen ehtona. Tuki ja kontrolli hahmotettiin myös toisiaan

täydentävinä työvälineinä ja toistensa vuorovaikutuksessa rakentuvina tulkintoina. Ratkaisuksi haastavaan ristiriitaan tarjottiin eri keinoja; tilanne- ja yksilökohtaisuus painottui teksteissä, samoin kuin vankan ammattitaidon, avointen pelisääntöjen ja asiakkaan ja työntekijän välisen luottamuksen ja vuorovaikutuksen merkitys. (emt.2008, 140.) Mielenkiintoista on, että Jokisen tutkimuksen mukaan sosiaalityöntekijät kokivat tulokselliseksi työskentelyksi lähes päinvastaiset työtavat ja lähestymistavat, kuin Ryan ja Deci teoriansa perusteella suosittelevat, mikäli intervention tavoitteena on motivoitunut, itseohjautuva ja aktiivinen yksilö.

Sosiaalityön muodot ja palvelut jäsenyivät useimmiten elämänkaarimallin mukaisesti. Elämänkaarimallissa oletetaan eri ikävaiheiden erottuvan selkeästi toisistaan ja ihmisten kykyjen ja tarpeiden olevan ikäkauden mukaisesti määrittäneitä. Aikuisuus nähdään ihmisen normatiivisena tilana eli ikänä, johon kaikki muut ikävaiheet suhteutetaan. Aikuisuuteen liitetään kulttuurisesti monia ihanteita, kuten itsenäisyys, kyvykkyys, täysivaltaisuus, riippumattomuus ja elämänhallinta. Sosiaalityössä tavataan usein aikuisia, jotka leimautuvat syystä tai toisesta tästä normatiivisesta aikuisuudesta poikkeaviksi. Aikuisen sosiaalipalveluiden tarpeita selitetään kahdella eri tavalla; moralisoimalla tai sairaustulkinnan kautta. Moralisoivassa tulkintatavassa aikuisen tuen ja palvelun tarpeen arvioidaan johtuvan yksilön välinpitämättömyydestä, laiskuudesta tai huonoista elämänvalinnoista. Sairautsulkinta sen sijaan johtaa selitykset vammasta, sairaudesta tai häiriöstä johtuvaksi. Moralisoiva tulkinta johtaa useimmiten palveluun, jossa korostuu kuri, kontrolli ja asiakkaan vastuuttaminen. Sairautsulkinnat johtavat hoivaan ja huolenpitoon sekä asiakasta suojeleviin toimenpiteisiin. Molemmissa lopputulos on sama aikuisuuden käsitteen ja aikuisen oikeuksien näkökulmasta; asiakkaan toimijuus ja itsemääräämisoikeus kapenee. (Juhila 2008, 89-105.)

Tuomo Kokkonen (2019, 57- 61) kuvailee, kuinka sosiaalityössä toimeenpannaan käytäntöpolitiikkaa, jonka kenttä yltää yksilökeskeisestä asiakastyöstä rakenteelliseen sosiaalityöhön. Tiedollisesti sosiaalityö asemoituu yhteiskunta- ja käyttäytymistieteiden väliin, ammentaen niistä molemmista. Kokkonen kannan mukaan sosiaalityötä ei voi hahmottaa huomioimatta hyvinvointivaltion ja liberalismien tai tuen ja kontrollin välistä suhdetta. Sosiaalityön olemus on siis hyvin jännitteinen, ristiriitojen näyttämö. Sosiaalityön ja hyvinvointivaltion tiivis liitto on johtanut myös siihen, että sosiaalityön tehtäviin kuuluu hyvinvointivaltion palveluiden käyttäjien auttaminen ja tukeminen, mutta myös kontrollointi. Kokkonen toteaa, että sosiaalityö on mikropoliittinen ala, jossa poliittinen

ilmapiiri asettaa raamit sosiaalityön toiminnalle ja määrittelee ehdot myös asiakkaan ja työntekijän väliselle suhteelle. Kokkonen korostaakin avoimuuden ja läpinäkyvyyden merkitystä vastavoimana ulkoapäin sanelluille raameille. Lisäksi Kokkonen muistuttaa, että poliittinen ilmasto vaikuttaa sosiaalityössä käyttämiimme käsitteisiin. (Kokkonen 2019,57-61, 76.)

Swärd ja Starrin toteavat, että valta on jatkuvasti läsnä sosiaalityössä ja sosiaalityöntekijällä on käytössään vallankäytön välineitä, kuten lakeja ja määräyksiä, joita voidaan käyttää näkyvällä tavalla esimerkiksi virallisissa päätöksissä, mutta myös näkymättömällä tavalla, kuten suljettujen ovien takana tapahtuvissa asiakastapaamisissa. Tehokkuusvaatimukset ja säästöpainheet voivat aiheuttaa turhautumista työntekijässä asiakkaan äärellä, joka ei tunne palvelujärjestelmää ja asioi sosiaalipalveluissa usein epäkäytännöllisellä tavalla tunteidensa, esimerkiksi häpeän, ohjaamana. Tämä voi aiheuttaa sosiaalityöntekijässä tulkintoja asiakkaan yhteistyökyvyttömyydestä ja lisätä vuorovaikutuksen haasteita. Ristiriitatilanteessa sosiaalityöntekijälle on helpompaa liittoutua organisaation, kuin asiakkaan kanssa. (Swärd & Starrin 2006, 248-252).

6.2 Itseohjautuvuusteorian merkitys tuen ja kontrollin ristiriidalle

Arvioidessani voiko itseohjautuvuusteorialla olla annettavaa sosiaalityölle suhteessa tuen ja kontrollin dilemmaan tulkintani perustuu oletukseen siitä, että sosiaalityö on halukas vähentämään kontrollia. Tulkintani ei ole lainkaan yksiselitteinen ja siihen tulee suhtautua kriittisesti. Tässä viitataan edelleen niihin tutkimustuloksiin, joiden mukaan sosiaalityöntekijät kokevat kontrollin välttämättömänä työmenetelmänä käytännön työssään tai tulkitsevat tueksi sellaisia työ- ja puhetapoja, jotka olisivat muussa kontekstissa tulkittavissa kontrolliksi. On silti hyvä muistaa, että itseohjautuvuusteoriaa sovelletaan monilla sellaisilla käyttöalueilla, joissa ihmistyö tehdään asetelmassa, jossa toisella on auktoriteetin rooli. Esimerkiksi pedagogiassa, johtamistieteissä ja hoitotieteissä on selkeä valta-asema; opettajalla on auktoriteetti suhteessa oppilaaseen, esimiehellä suhteessa alaiseensa ja lääkärillä suhteessa potilaaseensa. Itseohjautuvuusteoria huomioi tämän. Itseohjautuvuusteorialle ei ole annettavaa sosiaalityölle, ellei sosiaalityö halua tuekseen teorioita, jotka selittävät miksi tuen antaminen on tehokkaampaa, kuin kontrollin harjoittaminen. Paavolan, Rautajoen ja Pohjolan (2019, 86-105) tutkimus tuo kuitenkin esiin viitteitä siitä, että sosiaalityössä on huoli asiakkaan aidon valinnanvapauden ja osallisuuden toteutumisesta sekä siitä, kuinka etenkin aikuissosiaalityön palveluita voisi puolustaa

markkinakansalaisuuden ideologialta ja tehokkuusvaateilta. Työn hyödyllisyyttä yritetään todistaa kirjaamalla, mittaamalla ja dokumentoimalla, mutta vaikuttavuuden osoittaminen koetaan erittäin suureksi haasteeksi. (Paavola & Rautajoki & Pohjola 2019, 86-105.) Dokumentoinnin lisääminen, vaikuttavuuden arvioinnin jatkuminen ja menetelmien kehittyminen parantavat sosiaalityön asemaa nykypäivän hankalassa toimintaympäristössä, jossa se joutuu puolustamaan paikkaansa. Tulkitsen kuitenkin, että teoria, joka selittää miksi aidon tuen antaminen on tuottavaa, on hyödyllinen. Itseohjautuvuusteoria puhuu myös markkinatalouden kieltä; sitä on käytetty perusteluna johtamistieteissä ja sen varaan on rakennettu työn tuottavuutta parantavia suunnitelmia ja oppimistuloksia parantavia käytäntöjä (Meyer & Gagne 2008; Deci & Olafsen & Ryan 2017; Deci 2012). Itseohjautuvuusteoria puhuu samaan aikaan sekä ihmisen autonomisen vapauden että tehokkuuden ja tuottavuuden kieltä. Itseohjautuvuusteoria perustelee, miksi on tuottavampaa antaa asiakkaalle aitoja valinnanmahdollisuuksia kuin sanktioita ja kontrollia.

Tulkintani mukaan itseohjautuvuusteoria on yleistettävissä Dahler-Larsenin mallin mukaisesti sosiaalityön käyttöalueelle. Itseohjautuvuusteorian tutkimusten merkittävin havainto on, että kontrolli heikentää ihmisen motivaatiota ja tätä kautta vähentää hänen hyvinvointiaan ja toimintakykyään. Kontrollin sijaan motivaatiota, hyvinvointia ja toimintakykyä lisää oikein annettu tuki. Mikäli sosiaalityö haluaa implementoida sellaisia interventioita, joissa halutaan lisätä asiakkaan motivaatiota, hyvinvointia ja toimintakykyä sekä välttää kontrollointia, on itseohjautuvuusteoriaa mahdollista käyttää sosiaalityön interventioiden ohjelmateorianä. Tulkitsen, että itseohjautuvuusteoria voisi olla erityisen suotuisa ohjelmateoria sellaisissa interventioissa, joihin sisältyy tarve perustella sen tehokkuutta ilman, että kontrollia lisätään.

6.3 Voiko itseohjautuvuusteoria vahvistaa asiantuntijuutta sosiaalityössä?

Tässä luvussa pohdin, millä tavalla itseohjautuvuusteorian soveltaminen voisi vahvistaa asiantuntijuutta sosiaalityössä. Päätin edellisen luvun toden, että itseohjautuvuusteoria voi olla hyödyllinen silloin, kun sosiaalityössä halutaan perustella sellaisia interventioita, joissa pyritään välttämään asiakkaaseen kohdistuvaa kontrollia.

Psykoterapian tieteenalalla on eri koulukuntia, joissa vallitsee erilaisia käsityksiä siitä, millainen asiakkaan motivaation pitäisi olla työskentelyn alkaessa. Tulorientoituneissa koulukunnissa psykoterapeutit näkevät, että asiakkaalla täytyy olla vahva motivaatio jo työskentelyn alkaessa. Prosessorientoituneissa koulukunnissa motivaation nähdään olevan hoidollinen elementti ja osa prosessia. Alkumotivaatioon ei siis kohdistu ennakkollisia odotuksia, vaan motivaation ajatellaan kasvavan ja elävän läpi terapiaprosessin. Terapeutin omaksuma käyttäytymistieteellinen teoria ohjaa merkittävästi terapeutin havaintoja ja ajatuksia asiakkaan motivaatiosta terapiaprosessin aikana. Terapeutit, jotka näkevät ihmisen käyttäytymisen olevan pääasiallisesti ulkoisista tekijöistä johtuvaa, olettavat motivaation olevan välttämätön alkuvalmius tai terapiaprosessiin lisättävä elementti. Terapeuteilla, jotka ajattelevat ihmisen käyttäytymisen olevan sisäisten tekijöiden vaikutusta, käsitys motivaatiosta on ratkaisevan erilainen. Motivaatio koetaan olevan osa terapiaprosessia ja mahdollinen muutosvastarinta nähdään osana työskentelyn kohteena olevaa ongelmaa, ei ihmisen pysyvänä ominaisuutena. (Ryan & Lynch & Vansteenkiste & Deci, 2011.)

Psykoterapiassa potilaan motivaation on havaittu vaihtelevan paljonkin hoitosuhteen aikana, ja että terapeutin kyky tukea asiakkaan autonomiaa ja motivaatiota on yhteydessä tehokkaaseen hoitoon ja hyvään tulokseen (Zuroff & Koestner & Moskowitz & McBride & Bagby, 2012). Tulkiten, että nämä tutkimustulokset voivat hyödyttää myös sosiaalityöntekijää ja lisätä hänen kykyään huomioida asiakkaan motivaatio yhtenä näkökulmana toteuttamissaan interventioissa. Sosiaalityöntekijälle on hyödyllistä olla tietoinen omista asiakkaan motivaatioon liittyvistä käsityksistään ja ennako-oletuksistaan. Edellä esittelin Jokisen (2008) tutkimusta, jossa nousivat esiin sosiaalityöntekijöiden kokemukset siitä, että on välttämätöntä luoda erilaisia strategioita, joissa asiakassuhde jatkuu tuen ja kontrollin ristiriidasta huolimatta. Kerroin myös Krokin (2008) tutkimuksesta, jossa sosiaalityön asiakkaat kertoivat, miksi ja millä tavoin he välttelevät sosiaalipalveluita lähinnä säilyttääkseen autonomiansa. Lynch (2013) painottaa, että myös psykoterapiassa vaikeus ottaa apua vastaan on yleinen ilmiö, mutta itseohjautuvuusteorian kautta on havaittu, että potilaat kokevat vähemmän hoitoon liittyvää ristiriitaa eli ambivalenssia saadessaan hoitoa terapeutilta, joka kunnioittaa potilaan autonomiaa. Lynch painottaa, että potilas ei voi tuntea oloaan turvalliseksi ja luottavaiseksi sellaisen terapeutin hoidossa, joka rikkoo hänen autonomiaansa jollain tavalla. (Lynch 2013.)

Ylinen ja Ruokolainen (2019) tuovat esiin, että sosiaalityön koetaan irronneen alkuperäisistä arvoistaan ja tehtävästään yhteiskunnan omanatuntona. Sosiaalityöntekijät kokevat

sosiaalityöntekijän tärkeinä arvoihin liittyvinä ominaisuuksina muun muassa inhimillisyyden, oikeudenmukaisuuden ja yhteistyökyvyn. He tuovat esiin huolensa siitä, onko sosiaalityöntekijöillä mahdollisuutta kehittää arviointikykyään riittävän eettiseksi ja sosiaalityön arvopohjan mukaiseksi, jos toimintaympäristö on vaikuttavuusarviointien ja tehokkuusvaatimusten määrittelemä. Siksi pohdinkin, annetaanko sosiaalityöntekijöille tosiasiallisia mahdollisuuksia kehittyä ihmisoikeuksien ja sosiaalisten oikeuksien asiantuntijoiksi ja miten sosiaalityön teoria voisi auttaa pitämään arvot kiinni arkipäivän asiakastyössä?

Synnöve Karvinen peräänkuuluttaa samaa henkilökohtaista vastuuta sosiaalityöntekijöiltä. Reflektiivisyys on pidettävä vireänä kiireestä ja ulkopuolisista paineista huolimatta ja omaa työtä on analysoitava kriittisesti käyttäen henkilökohtaista tietoa, ammatillista kokemusta ja tieteellistä tietoa. (Karvinen 2000, 11.) Kirsi Juhila kuvailee artikkelissaan uusliberalistisen diskurssin vaikutusta aikuissosiaalityöhön. Ihmisen hyvinvointi on tämän näkemyksen mukaan oman työn ja tekemisen kautta saavutettava tila, jossa aktiivisuus ja aloitteellisuus ennemmin tai myöhemmin johtaa hyvään ja tavoiteltavaan elämään. Omillaan pärjääminen korostuu tässä näkemyksessä. Riippuvuus nähdään pärjäämisen vastakohtana. Ihmisten pärjäävyyttä halutaan edistää mahdollisimman suurella määrällä vapautta, joka mahdollistaa erilaiset aloitteet markkinajohtoisessa maailmassa. (Juhila 2008, 48-51.) Arvioin, että kaikki sellaiset asiakkaan autonomiaa ja sosiaalityön eettistä arvopohjaa tukevat teoriat, jotka ovat sovellettavissa sosiaalityöntekijän itsenäisesti toteuttamissa sosiaalityön interventioissa, ovat arvokkaita ammatillisen kehittymisen ja asiantuntijuuden kannalta.

Sosiaalityötä ja sosiaalityöntekijöitä on arvosteltu yksilökohtaiseen asiakastyöhön jämähtämisestä ja uusliberalistiseen asenneilmastoon mukautumisesta sen sijaan, että he toimisivat sosiaalityön perimmäisen kuvauksen mukaisina muutoksentekijöinä ja yksilöiden valtaistumisen ja ihmisoikeuksien puolustajina. Mielestäni itseohjautuvuusteoria tarjoaa hyviä näkökulmia siihen, miksi sosiaalityöntekijöiden motivaatio edellä mainittuun on saattanut olla vähäinen. Olisi hyvä tarkistaa, mitkä ovat sosiaalityöntekijöiden kokemat aidot mahdollisuudet vaikuttamiseen ja käytäntöpolitiikkaan osallistumiseen. Onko heillä riittävä *autonomia* toimiakseen ihanteensa mukaisesti? Entä miten on sosiaalityöntekijöiden *kyvykkyyden* laita? Mikäli sosiaalityötä tehdään tällä hetkellä kriisiolosuhteissa ja sosiaalityöntekijät kokevat jaksamisensa uhatuksi, onko heillä tosiasiallista kykyä toimia muutoksen vaatimalla tavalla? Entä onko heillä *yhteisöä*, jossa he saavat tukea muutokselle? Tulkitsen, että sosiaalityöntekijät tarvitsisivat tukevamman yhteisön toisistaan, mutta

sosiaalityö tarvitsisi myös liittolaisia naapuritieteistä pystyäkseen tehokkaammin toimimaan siinä roolissa, jota se itseltään odottaa ja jonka se itselleen määrittelee. Blomberg, Kroll ja Linnanvirta (2019) kuvailevat, että selvityksen mukaan ne sosiaalityön akateemiset opettajat, jotka kokevat omaavansa hyvät resurssit eli tiedot, taidot, pystyvyyden ja motivaation, ovat muita aktiivisempia vaikuttajia erilaisissa käytäntöpoliittisissa vaikuttamisareenoissa (Blomberg & Kroll & Linnanvirta 2019, 128-129). Tämä saattaa päteä myös yleisesti sosiaalityöntekijöihin omassa arkityössään.

Sirkka Laaksovirta on väitöstutkimuksessaan todennut sosiaalityön kaipaavan motivaation merkityksen pohtimista laajemmin (Laaksovirta 1982).⁶ Kotiranta on väitöstutkimuksessaan tutkinut aktivoivan työtoiminnan mahdollisuuksia toimia tavoitteensa eli aktivoinnin kannalta tehokkaana ja perusteltuna toimenpiteenä. Kotiranta pohtii tutkimuksessaan laajemmin sosiaalityön haurasta tiedeperustaa ja erityisesti kuntouttavaan työtoimintaan liittyen peräänkuuluttaa ohjelmateoriaa, eli perustelua valitulle interventiolle. (Kotiranta 2008, 170.) Kotiranta tiivistää kantansa todeten ”sosiaalityön kehittyäkseen akateemisena tutkimusalueena – ja myös oppiaineena – pitäisi tarkistaa perustieteensä. Ilman riittäviä yhteyksiä filosofiaan ja muihin ihmistieteisiin tutkimus näivettyy. Käytännöllisenä toimintana sosiaalityö ei tule toimeen ilman riittävää käyttäytymistieteellistä itseymmärrystä. Parhaiten sosiaalityöhön näyttävät soveltuvan toiminnan teorian erilaiset sovellutukset, kuten Berglindin tässä tutkimuksessa esitelty toimintateoria sekä mahdollisesti erilaiset kognitiivisen terapian uudet sovellukset.” (Kotiranta 2008, 169.) Jaan Kotirannan näkemyksen ja ehdotan, että sosiaalityön kannalta käyttökelpoisten käyttäytymistieteellisten teorioiden listaan lisätään itseohjautuvuusteoria.

⁶ Katso myös Laaksovirta 1979.

7 TULOKSET JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tässä luvussa esittelen kootusti tutkimukseni tulokset ja niihin liittyvät johtopäätökset. Ensimmäinen tutkimuskysymykseni oli: voiko itseohjautuvuusteoriaa soveltaa sosiaalityön käyttöalueella Dahler-Larsenin mallin ehtojen mukaisesti. Ensimmäisen tutkimuskysymykseni analyysin tulokset olen tiivistänyt alla olevaan taulukkoon.

Ehto 1: moderaattorien tunnistaminen ja siirrettävyys	Toteutuu: Moderaattorit on tunnistettu ja ne ovat siirrettävissä, tai jo valmiiksi siirretty
Ehto 2: intervention tavoite ja ydinajatus, toimintaympäristöjen riittävä samankaltaisuus	Toteutuu osin: sosiaalityössä selkeää ja yhtenäistä ydinajatusta ei löydetävissä, eri sosiaalityön sektoreilla hyvin erilaisia interventioita ja niiden tavoitteita, psykososiaalisen sosiaalityön kentällä suurta samankaltaisuutta psykologian ja psykoterapian tieteenalan kanssa
Ehto 3: halukkuus omaksua uusi interventio	Toteutuminen epäselvää, ristiriitaista: moderaattorien esiin nostama sisäinen ristiriita?

Taulukko 1: Ensimmäisen tutkimuskysymyksen tulokset taulukkoon koottuna

Ensimmäisen tutkimuskysymyksen osalta totean, että Dahler-Larsenin mallin ehdot joko täytyivät tai täytyivät osin tarkoittaen sitä, että itseohjautuvuusteoriaa voisi todennäköisesti soveltaa sosiaalityön käyttöalueella. ”Ylimääräisenä” tutkimustuloksena esiin nousi tuen ja kontrollin ristiriita sosiaalityön interventioiden tavoitteita koskevana ”kaksinaisuutena”, jonka moderaattorit eli ehdolliset arvot saattavat paljastaa tutkittaessa interventioiden tavoitteita ja ydinajatuksia.

Tästä johtaen toinen tutkimuskysymykseni koski sosiaalityön laajempien diskurssien ulottuvuutta ja pohdin, onko itseohjautuvuusteorialla tarjota hyödyllisiä näkökulmia sosiaalityön tuen ja kontrollin ristiriidan diskurssiin. Tätä näkökulmaa laajentaen pohdin lisäksi, voiko itseohjautuvuusteoria vahvistaa sosiaalityön asiantuntijuutta, mikäli se antaa

uuden näkökulman tuen ja kontrollin ristiriitaan ja voi toimia ohjelmateorian sellaisissa sosiaalityön interventioissa, joissa sosiaalityö haluaa perustella kontrollin välttämistä. Tuloksena toiseen tutkimuskysymykseen totean, että itseohjautuvuusteoria pystyy tuomaan uusia näkökulmia sosiaalityön tuen ja kontrollin ristiriidan diskurssiin, mikäli sosiaalityö haluaa vähentää kontrollia interventioissaan. Itseohjautuvuusteoriaa on tuolloin mahdollista käyttää sosiaalityön intervention ohjelmateorian eli perusteluna. Laajemmassa näkökulmassa tämä voi myös vahvistaa sosiaalityön asiantuntijuutta, josta syystä esitän, että sosiaalityön olisi hyvä harkita itseohjautuvuusteorian huomioimista ohjelmateorian interventioissaan.

Sosiaalityöntekijän on välttämätöntä tunnistaa itsensä, ajatuksensa ja tutkimuksensa osana vallitsevaa yhteiskuntaa, kulttuuria ja aikaa. Tämä on tärkeämpää, kuin toivon pyrkimys arvovapaaseen tai täydellisen objektiiviseen tilaan. Myös tiede ja tutkimus tapahtuu ajassa ja paikassa. Jokaisen sukupolven on keksittävä uudelleen, mikä on mahdollista, toivottavaa, arvostettavaa ja tavoiteltavaa tässä ajassa. (Matthies, 2017.) Arvotietoisuuden ja itsereflektiivisen työtteen lisäksi sosiaalityöntekijöiden toivotaan ottavan entistä aktiivisemmän roolin sosiaalityön tiedon tuottajina, jotta sosiaalityöstä tuotettu tieto olisi käyttökelpoisempaa. Tätä toivotaan erityisesti siksi, että sosiaalityön tietoa tuotettaisiin enemmän sosiaalityön omista tarpeista käsin, välttäen ulkopuolisia vaikutteita. Enää ei niinkään toivota uusia innovaatioita, vaan kehittämisorientoitunutta työtettä ja -asennetta sekä sosiaalityöntekijöiden valmiutta toteuttaa näitä omassa perustyössään. (Heinonen 2007, 15,32.)

Olen kirjoittanut teoriaorientoituneen pro gradu- tutkielman, sillä minäkin toivon sosiaalityöntekijöiden olevan tietoisempia arvoistaan ja aktiivisempia tiedontuottajia omassa arkityössään. Olen kirjoittanut pro gradu- tutkielman toiseen tieteenalaan kuuluvasta motivaatioteoriasta pohtien sen mahdollisia hyötyjä sosiaalityölle. Tämä herättää aiheellisen kysymyksen siitä, miten toisen tieteen teorian pohtiminen voisi osaltaan edistää sosiaalityön arvoihin liittyvää itsereflektiota, kehittämisorientoitunutta työtettä tai tiedon tuottamista. Uskon, että mikäli sosiaalityö pysyy tietoisena arvoistaan ja tavoitteistaan se pystyy kehittämään käytäntöään palvelevia teorioita ja hyödyntämään jo olemassa olevia teorioita myös muista (ihmis)tieteistä. Näen teorialat arkisina työkaluina. Jos on tietoinen oman työnsä tavoitteista, rajoitteista ja tietää miltä toivotun lopputuloksen tulisi näyttää, voi huoletta lainata työkaluja naapuritieteen työkalupakista ilman, että tarvitsee pelätä sen uhkaavan lopputulosta. Toivon siis sosiaalityölle teoreettista vahvistumista. Mielestäni teoreettinen

vahvistuminen sosiaalityössä voi tarkoittaa montaa asiaa. Se varmasti tarkoittaa sitä, että sosiaalityö luo ja vahvistaa täysin omia, jo olemassa olevia tai uusia teoreettisia malleja. Ajattelen, että sosiaalityön teoreettinen vahvistuminen voi tarkoittaa myös sitä, että sosiaalityöntekijät osaavat hyödyntää ja soveltaa omassa arjessaan muiden tieteiden teorioita, jos havaitsevat niiden olevan hyödyllisiä sosiaalityön perustehtävän ja asiakkaiden oikeuksien kannalta.

Pro gradu- tutkielmien vaikutus tieteeseen tai tutkimukseen on yleensä hyvin vähäinen. Suurin vaikutus niillä vaikuttaisi olevan kirjoittajaansa ja pro gradun suurin hyöty ehkä onkin tekijänsä ammatillinen kehittyminen. Kuten olen jo edellä todennut, itseohjautuvuusteoria on minulle läheinen. Siksi tutkielmani suurin hyöty lieneekin se, että olen saanut sosiaalityöntekijänä tutustua huolellisesti ja perusteellisesti siihen käyttöteoriaani, jolla päivittäin teen sekä tietoisesti ja tiedostamatta työtä ja päätöksiä asiakkaideni parissa. Suosittelen lämpimästi jokaiselle sosiaalityöntekijälle huolellista tutkimusmatkaa omiin käyttöteorioihinsa. Vähintään toivon, että sosiaalityöntekijät olisivat tietoisia omista käyttöteorioistaan eli arkisista selitysmalleistaan, jonka varassa he tekevät tulkintoja ja päätöksiä.

Yksilö voi elää arkeaan ilman, että on aktiivisesti tietoinen omista selitysmalleistaan tai arkisista käyttöteorioistaan. Tiede ei voi olla tiedostamatta omia teorioitaan. Myös sosiaalityöntekijän on oltava tietoinen niistä ajattelunsa viitekehyksistä, joiden ohjaamana hän hakee ratkaisuita, tekee havaintojaan ja tulkintojaan. Mielestäni sosiaalityön tieteenä ja jokaisen sosiaalityöntekijän yksilöinä omassa arkityössään on pysyttävä sosiaalisten oikeuksien viitekehyksien sisällä. Rautiainen pilkkoo sosiaalisten oikeuksien käsitettä esittelemällä sen neljä tasoa. Taso, jolla sosiaaliset oikeudet nähdään pelkästään ideoina ja ideaaleina, voisi pitää alimpana tasona. Tuolloin liikutaan arvokeskustelun tasolla, joka ei näy konkreettisesti ihmisten arjessa ja elämässä. Seuraavalle tasolle siirrytään arvojen muuntuessa ihmisoikeudellisiksi sopimuksiksi. Tuolloin ryhdytään määrittelemään ihmisoikeuksien vähimmäistasoa, joka on ensimmäinen askel kohti ihmisoikeuksien implementointia käytännössä. Tämä tapahtuu aluksi kansainvälisellä tasolla. Kansalliselle tasolle siirryttäessä ihmisoikeudet etenevät yhden askeleen tässä hierarkiassa. Kun valtio ryhtyy määrittelemään perustuslaissaan ihmisoikeuksia, syntyy aidosti sovellettavissa olevia normeja. Korkein taso on saavutettu, kun valtiolla on lainsäädäntö, joka konkretisoi perus- ja ihmisoikeuksia validoiden ne ja antaen niille mahdollisuuden tulla sovelletuksi ihmisten arjessa. (Rautiainen 2017.) Ajattelen, että korkein taso ei ole riittävä sosiaalityön tieteen

kannalta. Uskon, että tarvitaan teorioita ja tutkimusta, joka arvioi, hioo ja validoi aktiivisesti sitä, miten ihmisoikeuksia tulee ihmisten arjessa soveltaa ja perustellen raportoi muutostarpeista lainsäädäntöön, jotta se vastaisi alkuperäistä tarkoitustaan kestäen aikaa ja olosuhdemuutoksia. Ajattelen siis, että sosiaalityön näkökulmasta ihmisoikeuksien hierarkian korkein taso ei ole validoiva lainsäädäntö, vaan käytännönläheinen tiede, tutkimus ja teoria, joka pitää arvot elävinä ja sovellettavina. Edellä viittasin Hämäläiseen (2008), joka kuvaili sosiaalityön tieteenalalla vallitsevan teoreettisen kaaoksen. Itse koen alaa vaivaavan pikemminkin teoreettisen hiljaisuuden, jonka sosiaalityön arjessa näkyvä teoreettinen kaaos saisi päättää, mikäli se johtaisi tietoisuuteen ja kiinnostukseen teorioista ja ehkä lopulta niiden jäsentymiseen. Toivoisin sosiaalityöntekijöiden suhtautuvan käyttöteorioihinsa edes osalla siitä intohimosta, mitä sosiaalityön case-tapaukset heissä herättävät. Mäntysaari (2006, 148-149) painottaa sosiaalityön tarvitsevan teoriaa, joka tekee yhteiskunnalliset rakenteet näkyviksi. Itse ajattelen sosiaalityön tarvitsevan myös teoriaa, joka tekee ihmisen psyyken rakenteet näkyviksi. Jos käytössämme on teoriaa, joka tekee sekä yhteiskunnan että ihmisen psyyken rakenteet näkyviksi voimme muodostaa teorioita siitä, missä kohtaa yksilön ja yhteiskunnan yhteentörmäykset tapahtuvat. Juuri tästä, jos mistä haluaisin sosiaalityön olevan kiinnostunut.

Parhailtaan sosiaalityön koetaan olevan historiansa suurimman muutoksen edessä, käännekohdassaan. Tämä johtuu sosiaalityön toimintaympäristön muutoksista ja sosiaalityön sekä sisäisistä että ulkoisista muospaineista. Yksi muospainetta luovista ilmiöistä on lisääntyvä eriarvoisuus. Eriarvoisuus tarkoittaa taloudellista eriarvoisuutta pysyvän köyhyyden lisääntyessä toisaalla ja hyvinvoinnin lisääntyessä toisaalla. Lisäksi eriarvoisuus saa uusia muotoja kommunikaatio-, informaatio-, ja palveluköyhyyden muodoissa. Pitkäaikaistyöttömyyden, osatyökykyisyyden, mielenterveyspulmien ja pahoinvointiongelmien pysyvyys ovat yhtä sitkeitä kuin tehokkuus- ja tuottavuusvaatimukset sekä uusliberalistisen talouspolitiikan diskurssit. Vaatimukset kohdistuvat sosiaalityön asiakkaisiin, mutta myös sosiaalityöhön vaikuttavuusvaatimusten muodossa. Hyvinvointivaltio tarjosi sosiaalityölle suotuisan toimintaympäristön, jota ei enää samassa merkityksessä ole. Uudistuspaineen alla sosiaalityön olisi hyvä käyttää tukipilareinaan sosiaalityön pysyvää ydintä; ihmisoikeuksien, oikeudenmukaisuuden ja heikoimpien puolustamisen arvoja. (Pohjola & Kempainen & Niskala & Peronius 2019, 11-20, 23-29.)

Haluaisin haastaa sosiaalityön ja yksittäiset sosiaalityöntekijät pohtimaan sitä, miten suhtaudumme asiakkaamme autonomiaan ja kuinka aidoilla tavoilla sitä työssämme toteutamme. Tällä hetkellä diskursseja käydään asiakkaan valinnanvapaudesta ja osallisuudesta. Nämä asiat on havaittu usein näennäisiksi käytännössä. Valinnanvapautta ei voi käytännössä soveltaa sopivien palveluiden puuttuessa tai osallisuuden mahdollisuudet supistuvat kutsuiksi osallistua puolivuositaiseen asiakasraatiin tai satunnaiseen palautelomakkeen täyttämiseen. Monessa tilanteessa autonomian käyttäminen tarkoittaa asiakkaalle palveluista kieltäytymistä, joka puolestaan tarkoittaa jäämistä ilman palveluita. Tästä on pitkä matka autonomiaan, jota Ryan ja Deci kuvaavat; tunteeseen siitä, että ihminen tekee elämäänsä koskevat päätökset omaehtoisesti omia arvojaan peilaten.

Ehdotan, että jatkotutkimus koskisi sitä voisiko itseohjautuvuusteoria olla hyödyllinen teoria siellä, missä sosiaalityö havaitsee painivansa kontrolliin ja tukeen liittyvien paradoksien ja ristiriitojen parissa. Ehdotan myös, että olisi hyvin mielenkiintoista tutkia sosiaalityön erilaisia interventioita itseohjautuvuusteorian näkökulmasta.

8 ARVIOINTI JA POHDINTA

Tutkimukseni on teoriaorientoitunut ja perustuu pitkälle sekä itseohjautuvuusteorian että Dahler-Larsenin mallin selitysvoimaan. Tämä on samaan aikaan uhka ja mahdollisuus. Tutkimukseni välttää ne heikkoudet, joita empiriaan nojautuvissa tutkimuksissa helposti on. Tutkimukseni ei jumiudu tasolle, jossa kuvaillaan kokemuksia. Toisaalta se on hyvin haavoittuvainen suhteessa teorioiden selitysvoimaan. Itseohjautuvuusteoriasta oli saatavilla niukasti kriittisiä näkökulmia esittäviä tutkimuksia tai muutakaan aineistoa. Tämän voi toki nähdä myönteisenä asiana ja tulkintana siitä, että teoria on vahva. Koska tutkimukseni lähtökohta oli oma kiinnostukseni itseohjautuvuusteoriaa kohtaan pidin tärkeänä sitä, että pystyn tutkimaan itseohjautuvuusteoria myös kriittisesti. Siksi täydensin lukua 3.5 itse tuottamallani kritiikillä. Myös Dahler-Larsenin malliin liittyen havaitsin samoja pulmia. Saatavilla ei ollut kriittistä tutkimusta tai artikkeleita, mutta ei myöskään sellaista aineistoa, jossa kuvailtaisiin, kuinka mallia on käytännössä hyödynnetty interventoiden yleistämisessä ja arvioinnissa. Se, milloin Dahler-Larsenin mallin ehdot ovat täyttyneet, jääneet täyttymättä tai täyttyneet vain osin, jäi täysin tutkijan oman arvioinnin varaan. Ohjeistusta tai mallinnusta tulkinnan tekemiseen ei ollut löydettävissä. Tämä on varmasti tutkimukseni selkein luotettavuuden heikkous. Toisaalta sellaisen tutkimuksen tekeminen, jossa teorioita testataan, koetellaan ja sovelletaan, on teoriaorientoituneen, synteettisen tutkimuksen ydintä ja merkityksellistä sinänsä. Kuten Kallio toteaa, synteettisen tutkimuksen merkityksellisin piirre on tapa soveltaa muita tutkimuksia ja niiden tuottamaa tietoa käyttäen sitä aineistona (Kallio 2006,21). Tästä näkökulmasta tarkastellen edellä olevat asiat voidaan nähdä myös vahvuutena, sillä teorioiden testaus, koettelu ja soveltaminen voidaan nähdä erityisen hyödyllisenä sellaisten teorioiden parissa, joista ei ole vielä paljon tuotettua tietoa tai kritiikkiä. Arlene Finkin määritelmän mukaan: ” Review on systemaattinen, avoin ja toistettavissa oleva metodi, jonka avulla tunnistetaan, arvioidaan ja synteettisesti yhdistellään olemassa olevaa, tutkijoiden ja ammatinharjoittajien tuottamaa kirjallisessa muodossa olevaa aineistoa.” (Arlene Fink 2005, 3.) Arvioin, että olen pystynyt tunnistamaan, arvioimaan ja yhdistelemään olemassa olevaa aineistoa. Uskon, että olen onnistunut hyödyntämään sosiaalityön kannalta tuoreita teoreettisia näkökulmia ottaen huomioon, että itseohjautuvuusteorian ja Dahler-Larsenin mallin käyttö on ollut sosiaalityön tieteenalalla vähäistä.

Tutkimukseni ongelmat näyttävät Finkin määritelmän mukaan systemaattisuudessa, avoimuudessa ja toistettavuudessa. Avoimuuteen olen pyrkinyt tutkimuksessani

kirjoittamalla auki ajatteluni mahdollisimman huolellisesti. Tämä on kuitenkin ollut erittäin haastavaa, sillä havaitsin melko mahdottomaksi kuvailla sitä, miten ”oivallus” on syntynyt. Systemaattisuuden ja toistettavuuden suhteen tutkimuksessani ovat läsnä juuri ne review-tutkimuksen tyypilliset ongelmat, joita Tomi J. Kallio kuvailee todetessaan, että review-tutkimuksen luonteeseen kuuluvat tutkijan oivallus ja filosofinen ajattelu. Yksiselitteistä ja näin ollen selkeästi systemaattista ja toistettavaa tutkimusmenettelyä on vaikea toteuttaa review-tutkimuksen puitteissa (Kallio 2006, 18-21.) Kallio painottaa review-tutkimuksen tärkeimpänä tehtävänä tiiviin yleiskatsauksen luomisen tiettyyn aiheeseen ja tässä mielestäni onnistuin itseohjautuvuusteoriaan liittyen. Jos oivalluksien kuvaaminen selkeästi oli haastavaa, samat vaikeudet koskivat aineiston keräämisen, analyysin ja synteessin tekemisen kuvailua. Toisaalta voidaan nähdä tutkimukseni vahvuutena sen, että tutkimusprosessini noudatti Kallion kuvaamaa tutkimusprosessia, jossa eri vaiheet limittyivät voimakkaasti toisiinsa. Jo aineiston kokoamisen yhteydessä syntyi analyysia, analyysivaihe ja synteessin tekeminen olivat hyvin vaikeasti erotettavissa toisistaan ja toisaalta synteessin yhteydessä muodostui argumentaatio. Usein oli vaikeaa tunnistaa, missä vaiheessa kulloinkin oli ja tämä vaikeus korostui, kun yritin kuvailla omaa tutkimus- ja ajatteluprosessiani.

Yksi tutkimukseni tavoitteista oli esitellä itseohjautuvuusteoriaa sosiaalityön kontekstissa kahdella eri ulottuvuudella; interventioiden sekä tuen ja kontrollin ristiriidan ulottuvuudella. Toinen tutkimuskysymykseni pohti itseohjautuvuusteorian lisäarvoa sosiaalityön tuen ja kontrollin ristiriidan lievittämiseksi. Laajemmassa näkökulmassa pohdin, onko mahdollista hyödyntää itseohjautuvuusteoriaa sosiaalityön asiantuntijuuden vahvistamisessa silloin, kun kontrollin käyttöä halutaan välttää käytännön sosiaalityössä. Tämän tutkimuskysymyksen puitteissa yritin mahdollisuuksien mukaan täyttää Bert Van Ween ja David Banisterin review-tutkimukselle asettamaa vaatimusta siitä, että review-tutkimuksen täytyisi pystyä tuottamaan lisäarvoa edustamalleen tieteenalalle huolimatta siitä, että sillä saattaa olla katsauksen omainen ulkoasu (Van Wee & Banister 2016, 278). Ajattelen, että lisäarvon tuottaminen sosiaalityön tieteenalalle on kovin iso tehtävä pro gradu -tutkielmalle, enkä usko tutkimukseni täyttävän tätä määrettä, vaikka yritinkin olla tästä vaatimuksesta tietoinen. Sen sijaan uskon, että pro gradu - tutkielma on oivallinen mahdollisuus testata ja tutkia erilaisia ideoita ja myös testata pienimuotoisesti erilaisia teoreettisia malleja. Tässä uskon onnistuneeni.

Kokemuksellisella tasolla tämän tutkimuksen tekemisen suurimmat riemut ja haasteet liittyivät tutkimukseni pro gradu- tutkielmille epätavallisiin piirteisiin. Oli hyvin innostavaa saada luova vapaus suhteessa perinteiseen aineistoon ja empiriaan. Se oli myös kaikista suurin haaste ja ongelma. Pro gradu- tutkielman tekijänä on hyvin jännittävää ja riskialtista olla vain oman ajattelunsa ja ”oivalluksensa” varassa. Oli välttämätöntä ylittää tietty uskaltamisen kynnyks, jotta omaa ajatteluaan ja päättelyään rohkenee ryhtyä nimittämään oivallukseksi, jonka varaan voi rakentaa review-tutkimuksen. Mielestäni näitä oivalluksia työssäni oli muutamia. Ensimmäinen oivallus oli havainto siitä, että itseohjautuvuusteoriaa on käytetty runsaasti useissa ihmistieteissä, mutta niukasti sosiaalityössä. Tähän oivallukseen liittyi myös havainto siitä, että itseohjautuvuusteorian keskeiset teemat eli autonomia, kyvykkyys ja yhteisöllisyys ovat myös sosiaalityön diskursseja. Seuraava oivallus oli kenties edellisen johtopäätös, kun ryhdyin pohtimaan erityisesti itseohjautuvuusteorian autonomiasta ja kontrollista käytyä diskurssia peilaten sitä sosiaalityössä käytyyn tuen ja kontrollin ristiriidan diskurssiin. Oivallukseksi luen vielä ajatukseni käyttäen Dahler-Larsenin mallia analyysimenetelmänä ja tähän liittyen havaintoa siitä, että sosiaalityön tuen ja kontrollin dilemma on tulkittavissa Dahler-Larsenin mallin mukaisesti ydinajatuksen kaksinaisuudeksi, jonka moderaattorit paljastavat mallin käyttämisen yhteydessä. Oivallukseksi voi lukea myös itseohjautuvuusteoriaa kohtaan tuottamani kriittiset näkökulmat.

Kallio toteaa, että teoreettisesti orientoituneen review-tutkimuksen tehtävä on kehittää ja jäsentää aikaisemmin julkaistuja teorioita tietyn aihepiirin sisällä, usein monitieteisessä tutkimusotteessa. (Kallio 2006, 19-24.) Tätä tavoittelin ja uskon onnistuneeni siinä määrin, kuin pro gradu- tutkielman laajuudessa on mahdollista. Kuitenkin näin vapaan struktuurin tutkimuksen haaste tulee esiin siinäkin, että tutkijana on hyvin vaikea arvioida siinä onnistumista. Omalle oivalluksellen on auttamatta sokea ja pelkästään jo aineiston puuttuminen aiheuttaa monenlaisia käytännön ongelmia tutkielman kirjoittamisen vaiheissa. Aloittelijaa riittää hämmentämään jo se, että tutkimustaan ei pysty asettelemaan vastaamaan tyypillistä pro gradu- tutkielman rakennetta ja moni turvaa tuova elementti tutkimuksen valmistumisen vaiheessa tuntui puuttuvan ja luovan epävarmuutta. Oman ajattelun varaan oli välillä hyvin vaikea heittäytyä ja uskoa omaan ideaansa loppuun saakka. Haluan kuitenkin laskea tutkimukseni vahvuuksiin haluni tehdä hieman epätavanomaisempi, kenties uskaliaampi pro gradu- tutkielma. Kuten Mikko Mäntysaari toteaa, sosiaalityössä on tehty jo hyvin runsaasti teemahaastattelujen varaan rakennettuja

pro gradu- tutkimuksia, joista syntyy johonkin teemaan kytkeytyvää kuvailua, joissa tiedon yleistettävyys on toistuva ongelma (Mäntysaari 2006, 138-139).

Kallio (2006, 22) viittaa APA:n määrittelyyn luetellessaan määreet, jotka review-tutkimuksen on täytettävä:

- 1) tutkimuksen tulee kyetä selventämään ja määrittelemään tutkimusongelma
- 2) tutkimuksen tulee kyetä informoida lukijaa aihepiirin tutkimuksen nykytilasta ja peilata sitä aikaisempaa tutkimukseen
- 3) tutkimuksen tukee identifioida ristiriitoja, aukkoja, yhteyksiä, ja epäjohdonmukaisuuksia tutkimuskirjallisuudessa
- 4) ehdottaa seuraavaa vaihetta tai askelta tutkimusongelman ratkaisuun

Arvioin oman tutkimukseksi täyttävän kohdat 1 ja 4 sekä täyttävän osin kohdat 2 ja 3. Informoidessani lukijaa aihepiirin tutkimuksesta, fokukseni on esitellä sitä sosiaalityön näkökulmasta, enkä keskity peilaamaan itseohjautuvuusteorian tutkimuksen nykytilaa sen aikaisempiin vaiheisiin. Koska tutkimukseni on synteettinen, keskityn tarkastelemaan teorioiden, diskurssien ja tutkimusten välisiä yhteyksiä. En kuitenkaan pyri määrittelemään teorioissa olevia aukkoja tai epäjohdonmukaisuuksia.

Olen tiivistänyt tutkielmani vahvuudet, heikkoudet ja sekä vahvuuksiksi että heikkouksiksi tulkittavat piirteet oheiseen taulukkoon:

<p>Vahvuudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • tutkimusprosessi noudatti review-tutkimuksen tutkimusspiraalia • synteesi • aineiston analyysin yhteydessä tuotettu uusi kritiikki tutkimuskohtena olevaa teoriaa kohtaan • Dahler-Larsenin mallin mukaisessa analyysissä molempien käyttöalueiden tuntemus 	<p>Heikkoudet:</p> <ul style="list-style-type: none"> • vaikeus kuvata selkeästi omaa ajatteluprosessia • systemaattisuus • toistettavuus • mahdottomuus määrittää kokonaisvaltaisella tavalla laajoja käsitteitä, kuten ”ydinajatus” (vertailtaessa käyttöalueita) • mahdottomuus määrittää miten ja missä laajuudessa käyttöalueiden samankaltaisuutta tulisi vertailla
<p>Sekä vahvuuksiksi että heikkouksiksi tulkittavat asiat:</p> <ul style="list-style-type: none"> • oivallukset; itseohjautuvuusteorian ”tuoreus” sosiaalityön kontekstissa, Dahler-Larsenin mallin käyttäminen analyysimenetelmänä, tuen ja kontrollin ristiriita moderaattorin esiin nostamana ristiriitana, itseohjautuvuusteoriaa kohtaan tuottamani kritiikki • teoriaorientoituneisuus; tutkimus tukeutuu teorioiden (itseohjautuvuusteorian ja Dahler-Larsenin mallin) selitysvoimaan • pro gradu- tutkimukselle epätavalliset piirteet 	

Taulukko 2: Tutkimuksen vahvuudet ja heikkoudet

Olen tässä tutkimuksessani ehdottanut, että sosiaalityön olisi perusteltua harkita (joidenkin) interventioidensa ohjelmateoriaksi psykologian tieteenalaan kuuluvaa motivaatioteoriaa nimeltä itseohjautuvuusteoria. Olen perustellut ehdotustani sillä, että teoria palvelee sosiaalityön omia tavoitteita, sekä saattaa helpottaa joitain niistä ristiriidoista, joista sosiaalityö kärsii tuen ja kontrollin dilemmaan liittyen. Ehdotan myös, että sosiaalityö voisi ottaa oppia psykologiasta siinä mielessä, kuinka psykologia on kasvanut tieteenä. Kuten Martin Seligman (2008) kertoo luennossaan, psykologia voi nykypäivänä paremmin pystyttyään kääntämään näkökulmansa pois diagnooseista ja mielenterveyden häiriöistä kohti sitä, mikä saa ihmisen kukoistamaan ja voimaan hyvin. Onnellisuuden tutkiminen, menestyminen ja resilienssi ovat nyt psykologian keskeisiä mielenkiinnon kohteita ja siksi usein puhutaankin *positiivisen psykologian* noususta. Pohdinkin, voiko joskus tulla aika, jolloin puhuttaisiin positiivisesta sosiaalityöstä? Tähän sopivia diskursseja käydään jo nyt. Puhutaan asiakkaan osallisuudesta, empowermentista, vertaistuesta ja rakenteellinen

sosiaalityö halutaan herättää jälleen henkiin. Psykologia on tieteenä kokenut kehityskaaren, jossa se on ollut järjestelmän tarpeisiin vastaava häiriöiden ja ongelmien luokittelun ja kuvailun tiede ja kehittynyt tieteenksi, joka pohtii pahoinvoinnin sijaan yhä useammin hyvinvointia laajemmassa mittakaavassa. Ehkä sosiaalityö haluaisi samanlaisen kehityskaaren itselleen?

Pohdin myös, voisiko sosiaalityö saada psykologiasta ja psykoterapiasta liittolaisen vääränlaisia vaikuttavuusarviointi- ja tehokkuuspaineita vastaan. Psykologian emeritusprofessori Mikael Leiman toteaa, että tänä aikana pyritään tuotteistamaan huolenpitoa tavalla, joka ei ole mahdollinen. ”Huolenpidon idea on, että yritämme ymmärtää, mitä ihminen tarvitsee.” Leiman (2019) summaa ja tiivistää sen, mikä tehokkaassa psykoterapiassa on sen vaikuttava-aine ja samalla mitta-asteikkojen ulottumattomissa oleva elementti. Leiman näkee suurena uhkana käytäntöjen ”ritualisoituminen”, johon mikä tahansa hoidollinen työ saattaa typistyä, kun pyritään erittelemään, toistamaan ja tuottamaan vain sitä mikä on ajateltu olevan intervention tehokkain osa. Leiman nostaa esiin kiusallisen asian todetessaan, että psykoterapeuttien välillä on tehokkuuseroja, ei psykoterapiamenetelmien. Eron luo kyky luoda yhteistyötä haastavien potilaiden kanssa ja terapian ajoitus tuo toisen määräävän tekijän terapian tehokkuudelle. (Psykologilehti.fi 22.3.2019.) Ehkä sosiaalityö haluaisi lainata rinnakkaistieteen tutkimuksen tuloksia siitä, mikä ihmistyössä on aidosti mitattavissa ja tuotteistettavissa?

Tuija Kotiranta ehdotti tutkimuksensa päätteeksi, että sosiaalityö voisi vahvistaa asemaansa tieteenä ja vaikuttavana käytäntöpoliittisena toimijana ottamalla tukea käyttäytymistieteen helposti sovellettavista teorioista. Yhdyn Kotirannan ajatukseen ehdottamalla, että itseohjautuvuusteoria voisi olla yksi tällainen käyttöteoria sosiaalityön hyödynnettäväksi. Muutkin motivaatioteoriat saattavat olla yhtä antoisia, kuten Sirkka Laaksovirta ehdotti jo 80-luvulla. Yhtä asiaa sen sijaan en toivo. En haluaisi nähdä, että käsitettä motivointi ryhdyttäisiin käyttämään sosiaalityössä käsitteen aktivointi synonyymina, tai korvaavana käsitteenä. Kuten Kotiranta toteaa, ihminen ei ole aktivoitavissa ulkopuolelta, eikä ihminen ole myöskään motivoitavissa ulkopuolelta. Kysymys on olosuhteiden ja mahdollisuuksien luomisesta, jotta ihminen voi ottaa luontaisen potentiaalinsa käyttöön.

LÄHTEET

- Aronson, Elliot & Deci, Edward & Ryan, Richard (1985) *Intrinsic Motivation and Self-Determination in Human Behavior*. Springer.
- Baldwin, Alfred & Bandura, Albert (1973) *Social learning. Review of Research in Education*. Jan 1. 1973, Vol.1, p.34.
- Blomberg, Helena & Kroll, Christian & Linnanvirta, Suvi (2019) *Akateemiset opettajat ja käytäntöpolitiikka*. Teoksessa Pohjola, Kemppainen, Niskala & Peronius: *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Vastapaino.
- Clarkson Petruska (1998) *Counselling psychology. The next decade*. Teoksessa P. Clarkson (toim.). *Counselling Psychology. Integrating Theory, Research and Supervised Practice*. London: Routledge.
- Dahler-Larsen, Peter (2005) *Vaikuttavuuden arviointi. Hyvät käytännöt. Menetelmä-käsikirja*. Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus. Saatavilla: https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/77071/vaikuttavuuden_arv.pdf?sequence=1
- Deci, Edward (2012) *Promoting Motivation, Health, and Excellence*. Videoitu luento 14.8.2012. Saatavilla <https://www.youtube.com/watch?v=VGrcets0E6I>. (20.7.2019)
- Deci, Edward & Flaste, Richard (1995) *Why people do what they do. Understanding Self-Motivation*. Penguin Books
- Deci, Edward & Olafsen, Anja & Ryan, Richard (2017) *Self-Determination Theory in Work Organizations: The State of a Science*. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior* Vol. 4:19-43
- Deci, Edward & Ryan, Richard (2002a) *Overview of Self-Determination Theory: An Organismic Dialectical Perspective*. Teoksessa: Deci, E., Ryan, R: *Handbook of Self-Determination Research*. University of Rochester Press.
- Deci, Edward & Ryan, Richard (2002b) *Self-Determination Research: Reflections and Future Directions*. Teoksessa: Deci, E., Ryan, R: *Handbook of Self-Determination Research*. University of Rochester Press.
- Fink, Arlene (2005) *Conducting Research Literature Reviews: From Paper to Internet*. Sage, Thousand Oaks
- Folkman, S & Lazarus, Richard (1984) *Stress, appraisal, and coping*. New York, Springer.
- Granfelt, Riitta (1999) *Psykososiaalinen orientaatio sosiaalityössä*. Teoksessa Riitta Granfelt & Harri Jokiranta & Synnöven Karvinen & Aila-Leena Matthies & Anneli Pohjola *Monisärmäinen sosiaalityö*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino Oy.
- Haahtela, Riikka (2008) *Asunnottomien naisten identiteetit ja osallisuuden odotukset kuntoutumiseen tähtäävässä palveluketjussa*. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere. Vastapaino 224-253.

Healy, Karen (2005) *Social work theories in context: creating frameworks for practice*. Basingstoke: Palgrave Macmillan

Heinonen, Hanna (2007) Kohti syvempää ymmärrystä sosiaalityössä: sosiaalityöntekijät tutkivaa ja arvioivaa työtettä paikantamassa. *Lisensiaatintyö*. Helsingin yliopisto, Valtiotieteellinen tiedekunta, Yhteiskuntapolitiikan laitos. Saatavilla:

http://www.socca.fi/files/72/Tutkiva_arvioiva_tyote_sosiaalityontekijoiden_jasentamana.pdf. Haettu 21.10.2019.

Hohman, Melinda (2012) *Motivational Interviewing in Social Work Practice*. Guilford Publications.

Hombrados-Mendieta, Isabel & Cosano-Rivas, Francisco (2011) Burnout, workplace support, job satisfaction among social workers in Spain: A structural equation mode. *International Social Work* 56(2) 228-246.

Hopper, Elizabeth (2019) Maslow`s hierarchy of needs. Saatavilla:

<https://www.thoughtco.com/maslows-hierarchy-of-needs-458257>. Haettu 29.10.2019.

Horvath Adam & Greenberg Leslie (1989) Development and Validation of the Working Alliance Inventory. *Journal of Counseling Psychology* 36 (2), 223-233.

Hämäläinen, Juha (2008) Vertailevan tutkimuksen merkityksestä sosiaalityön tieteenalakehitykselle. Teoksessa: Teoksessa Puurunen, Suonio & Väänänen-Fomin: Tutkiva sosiaalityö- sosiaalityön tiede- ja teoriaperusta. *Talentia-lehti/ sosiaalityön tutkimuksen seura* 2008. Saatavilla:

<http://www.sosiaalityontutkimusseura.fi/Tutkiva%20sosiaalityo/Tutkiva%20sosiaalityo%202008.pdf>. Haettu: 27.8.2019.

Iizuka, Rie (2016) Situationism, virtue epistemology, and self-determination theory *Synthese* Mar 2018, pp.1-24

Jokinen, Arja (2008) Sosiaalityö tukena ja kontrollina aikuisten kohtaamisessa. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere. Vastapaino, 110-145.

Jolly, Richard (1976) *The Employment Conference: The Enthronement of Basic Needs*. *Development Policy Review*.

Juhila, Kirsi (2008) Aikuisten parissa tehtävän sosiaalityön yhteiskunnallinen paikka. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere. Vastapaino, 48-81.

Juvonen, Tarja (2015) Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen. Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä. *Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura*. Verkkojulkaisuja 116. Saatavilla:

https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/sosiaalisesti_kontrolloitu.pdf

Kallinen-Kräkin & Kärki (2004) Sosiaalityön luokitus – luonnos 2003 Väliraportti Sosiaalityön luokitus -projektista, asiakastyön luokitusluonnos ja ensimmäiset luokituksen testaustulokset. *Stake* 4/2004. Saatavilla:

http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/76408/Aiheita4_2004.pdf?sequence=1&isAllowed=y

- Kallio, Tomi J. (2006) Laadullinen review-tutkimus metodina ja yhteiskuntatieteellisenä lähestymistapana. *Hallinnon tutkimus* 2, 2006.
- Kananoja, Aulikki (1983) Mitä on sosiaalinen toimintakyky? *Kuntoutus-lehti* 1983/3.3-10.
- Karvinen, Synnöve (2000) Sosiaalityön tutkimuksen metodologiset jännitteet. Teoksessa Karvinen, Synnöve & Pösö, Tarja & Satka, Mirja (2000) Sosiaalityön tutkimus-metodologisia suunnistuksia. *SoPhi* 48, Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/44447>. Haettu 2.10.2019.
- Kemppainen, Tarja & Ojaniemi, Pekka (2012) Tieto ja vaikuttavuuden arviointi käytännön sosiaalityössä. Teoksessa Pohjola, Anneli & Kemppainen, Tarja & Väyrynen, Sanna (toim.) *Sosiaalityön vaikuttavuus*. Rovaniemi, Lapin yliopistokustannus, 43-64.
- Kivipelto, Minna & Blomgren, Sanna & Suojanen, Riitta (2013) AVAIN-mittarin kehittäminen Seinäjoen sosiaalivirastossa. Teoksessa Kivipelto, Minna & Blomgren, Sanna & Karjalainen, Pekka & Saikkonen, Paula (toim.) *Vaikuttavaa aikuissosiaalityötä-arviointimalleista mittareihin*. Tutkimus- ja kehittämishankkeen loppuraportti. Raportteja 8. Helsinki, Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 28-52.
- Kivipelto, Minna & Saikkonen, Paula (2013) Tiedon tuotanto ja vaikuttavuustieto sosiaalityössä. *Yhteiskuntapolitiikka*, 78 (3), 313-321.
- Koestner, Richard & Losier, Gaetan (2002) Distinguishing Yhree Ways of Being Internally Motivated: A Closer Look at Introjektion, Identification and Intrinsic Motivation. Teoksessa: Deci, E., Ryan, R: *Handbook of Self-Determination Reseach*. University of Rochester Press.
- Kokkonen, Tuomo (2019) *Politiikka sosiaalityön yhteiskunnallisen paikan määrittelijänä*. Teoksessa Pohjola, Kemppainen, Niskala & Peronius: *Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö*. Vastapaino.
- Kotiranta, Tuija (2008) *Aktivoinnin paradoksit*. Väitöskirja. Jyväskylän yliopisto. Saatavilla: <https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/18004/9789513932503.pdf?sequence=1&isAllowed=y>. Haettu 21.8.2019
- Kothari, Brianne & McBeat, Bowen & Bank, Lew & Sorenson, Paul & Waid, Jeff & Webb, Sara Jade (2016) Validation of Measure of Foster Home Integration for Foster Youth. *Research of Social Work Practice* 2018, Vol. 28(6) 751-761.
- Krok, Suvi (2018) Vähävarainen yksinhuoltajaäiti etuusjärjestelmässä. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) *Sosiaalityö aikuisten parissa*. Tampere. Vastapaino, 145-174.
- Kwong-leung, Tang & Chau-kui, Cheung (2007) The competence of Hong Kong social work students in working with victims of the 2004 tsunami disaster. *International Social Work* 50(3): 405-418. Sage Publications: Los Angeles, London, New Delhi and Singapore.
- Laaksovirta, Sirkka (1979) *Yksilöllisen sosiaalityön menetelmistä*. Turku: Turun yliopiston sosiaalipolitiikan laitoksen tutkielmia. C:3-979.
- Laaksovirta, Sirkka (1982) *Sydäninfarktipotilaan kuntoutusura erityisesti sosiaalityön näkökulmasta tarkasteltuna*. Turku: Kansaneläkelaitoksen julkaisuja AL:20. Kansaneläkelaitoksen kuntoutustutkimuskeskus.

- Laitinen, Merja (2010) Kontekstin ja teorian hahmottamisen taito. Teoksessa: Hurtig, Laitinen, Uljas-Rautio: Ajattele itse!: tutkimuksellisen lukutaidon perusteet. 2010. PS-Kustannus.
- Legate, Nicole & DeHaa, Cody & Weinstein, Netta & Ryan, Richard (2013) Hurting You Hurts Me Too: The Psychological Costs of Complying With Ostracism. *Psychological Science* 24(4), February 2013.
- Leiman, Mikael (2012) Vaikuttavuustutkimuksen pulmallisuus psykoterapiassa. Teoksessa *Psykoterapiat*. Duodecim
- Leiman, Mikael (2019) Huolenpitoa ei voi tuotteistaa. *Psykologilehti.fi* 22.3.2019. Saatavilla: https://www.psykologilehti.fi/psykologi/tyo/huolenpitoa_ei_voi_tuotteistaa. Haettu 1.12.2019.
- Ling, Yu & Huebner, Scott & Yuan, Hongmei & Li, Zhihua & Liu, Wenli (2015) Subtyping of Strengths and Difficulties in a Chinese Adolescent Sample: a Latent Class Analysis. *Child Ind Res* (2016) 9:933-948.
- Lynch, Martin (2013) Attachment, Autonomy, and Emotional Reliance: A Multilevel Model. *Journal of Counseling & Development*. July 2013, Vol 91.
- Matthies, Aila-Leena (2017) Sosiaalityön tutkimuksen teoreettisia suuntauksia. Luento. Jyväskylän yliopisto. Kokkolan yliopistokeskus Chydenius.
- Metsävainio, Mari (2013) Sosiaalinen toimintakyky- käsitteanalyttinen tutkimus. Pro gradu- tutkimus. Sosiaalityö, Itä-Suomen yliopisto. Tammikuu 2013. Saatavilla: http://epublications.uef.fi/pub/urn_nbn_fi_uef-20130084/. Haettu: 9.10.2019
- Meyer, John & Gagne, Maryléne (2008) Employee Engagement From a Self-Determination Theory Perspective. *Industrial and Organizational Psychology*. Volume 1, Issue 1, March 2000, pp. 60-62. Saatavilla: <https://www.cambridge.org/core/journals/industrial-and-organizational-psychology/article/employee-engagement-from-a-selfdetermination-theory-perspective/4A88EF14737725E72EFF7976B1E93826>. Haettu: 11.11.2019.
- Moisio, Pasi & Erola, Jani (2013) Luokat ja liikkuvuus hyvinvointivaltiossa- John H. Goldthorpen toimintateoreettinen viitekehys. Teoksessa: Saari, J., Taipale, S ja Kainulainen, S (toim.) Hyvinvointivaltion moderneja klassikoita. Diakonia-ammattikorkeakoulu. Helsinki. 2013. Saatavilla: https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/129163/Diak_A_38_ISBN_978-952-493-195-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y. Haettu 9.9.2019
- Moran, Galia & Russinova, Slatka & Gidugu, Vasudha & Gagne, Cheryl (2012) Challenges Experienced by Paid Peer Providers in Mental Health Recovery: A Qualitative Study. *Community Ment Health Journal* (2013) 49:281-291.
- Moran, Christina & Diefendorff, James & Kim, Tae-Yeol & Liu, Zhi-Qiang (2012) A Profile approach to self-determination theory motivations at work. *Journal of Vocational Behavior* December 2012, Vol.81(3), pp.354-363
- Mäntysaari, Mikko (2006) Tarkentuva tieto sosiaalityössä. Teoksessa Kuusela, Pekka & Niiranen, Vuokko (toim.): *Realismin haaste sosiaalityöissä*. UniPress.

- Paavola, Jutta & Rautajoki, Arto & Pohjola, Anneli (2019) Palvelurakenteiden muutoksessa määrittyvä aikuissosiaalityö. Teoksessa Pohjola, Kemppainen, Niskala&Peronius: Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino.
- Palola, Elina (2016) Sosiaalityön ydintä etsimässä: miksi sosiaalityötä tehdään? Sosiaali. ja terveystieteiden tutkimuskeskus. Saatavilla: http://www.socom.fi/wp-content/uploads/2016/11/Elina_Palola_17_11_16.pdf
- Parpo, Antti & Moisio, Pasi (2006) Toimeentulotuen saannin kesto ja dynamiikka Suomessa 1992-2003. Julkari, STM:n hallinnonalan avoin julkaisuarkisto. Saatavilla: <http://www.julkari.fi/handle/10024/100416>. Haettu 2.9.2019.
- Payne, Malcolm (2005) Modern Social Work Theory. Third Edition. Lyceum Books, Inc
- Pearlman, Helen (1973) Social Casework. A Problem-solving Process. The University of Chicago Press.
- Pietrofesa John & Hoffman Alan & Splete, Howard & Pinto D.V. (1978) Counseling: Theory, Research and Practice. Chicago: Rand McNally college publishing company.
- Pohjola, A., Kemppainen, T., Niskala, A., Peronius, N. (2019) Murroksen ajan sosiaalityö paikkaansa jäsentämässä. Teoksessa Pohjola, Kemppainen, Niskala&Peronius: Yhteiskunnallisen asemansa ottava sosiaalityö. Vastapaino.
- Porter, Lyman & Lawler, Edward (1968) Managerial attitudes and performance. Homewood, IL: R.D. Irwin.
- Raatikainen, Panu (2005) Ihmistieteet- tiedettä vai tulkintaa? Teoksessa: Meurman-Solin&Pyysiäinen (toim): Ihmistieteet tänään. Tammer-Paino Oy, Tampere. Saatavilla: https://www.academia.edu/19023885/Ihmistieteet_-_tiedett%C3%A4_vai_tulkintaa. Haettu 26.9.2019.
- Radel, Rémi & Pelletier, Luc & Sarrazin, Philippe (2012) Restoration processes after need thwarting: When autonomy depends on competence. Springer Science+Business Media. Saatavilla: http://selfdeterminationtheory.org/wp-content/uploads/2016/12/2013_Radel_et_al_Motiv_Emo.pdf
- Raunio, Kyösti (2004) Olennainen sosiaalityössä. Helsinki: Gaudeamus.
- Rautiainen, Leena (2003) Mistä sosiaalityölle tekijät? Selvitys sosiaalityön tilasta Pääkaupunkiseudulla. Helsingin yliopiston Tutkimus- ja koulutuskeskus Palmenia. Helsinki: Yliopistopaino.
- Rautiainen, Pauli: Sosiaaliset oikeudet ihmisoikeuksina (2017) Teoksessa E. Nykänen, L. Kalliomaa-Puha & Y. Mattila (toim.) Sosiaaliset oikeudet - näkökulmia perustaan ja toteutumiseen. THL: Helsinki.
- Roivainen, Irene (2008) Yhteisöllä otteen paikka aikuissosiaalityössä. Teoksessa Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi (toim.) Sosiaalityö aikuisten parissa. Tampere. Vastapaino 253-281.
- Ruokolainen, Mervi & Ylinen, Tyyne & Ruotsalainen, Maarit (2018) Kohtaavatko työntekijöiden ja lähiesimiesten näkemykset hyvästä työntekijästä? Monimenetelmällinen tutkimus hyveistä ja odotuksista vaativassa ihmissuhdetyössä. Tampereen yliopisto 2018. Saatavilla: <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/102991>. Haettu 9.10.2019.

- Ryan, Richard & Lynch, Martin & Vansteenkiste, Maarten & Deci, Edward (2011) Motivations and Autonomy in Counseling, Psychotherapy, and Behavior Change: A Look at Theory and Practice. *The Counseling Psychologist* 39(2) 193-260.
- Seligman, Martin (1972) Learned helplessness. *Annual review of medicine* 1972, Vol. 23, pp. 407-12.
- Seligman, Martin (2008) The new era of positive psychology. Videoitu luento 21.7.2008. Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=9FBxfd7DL3E>. Haettu 11.10.2019.
- Shawn, Ian (2016) *Social Work Science*. Columbia University Press.
- Sheldon, Kennon & Schüler, Julia (2011) Wanting, Having, and Needing: Integrating Motive disposition Theory and Self-Determination theory. *Journal of Personality and Social Psychology*, Vol 101(5), Nov, 2011 pp. 1106-1123.
- Sheldon, Kennon & Gunz, A (2009) Psychological needs as basic motives, not just experimental requirements. *Journal of Personality*, 77, 1467-1492.
- Sheldon, Kennon & Williams, Geoffrey & Joiner, Thomas (2003) *Self-Determination Theory in the Clinic : Motivating Physical and Mental Health*. Yale University Press.
- Simkin, David, Lederer, Jan & Seligman, Martin (1983) Learned helplessness in groups. *Behaviour Research and Therapy* 1983 Vol. 21(6), pp. 613-622.
- Sintonen, Matti (2007) Tekojen määräytymisestä. *Ajatus* 40, 1983, 293–301. Tekojenmääräytymisestä. Helsinki Saatavilla: <https://filosofia.fi/tallennearkisto/tekstit/3167>. Haettu 16.9.2019.
- Skinner, Burrhus Frederic (1988) *Philosophy of Behaviorism*. Videoitu haastattelu. Julkaistu 20.9.2016. Saatavilla: <https://www.youtube.com/watch?v=NpDmRc8-pyU>. Haettu 28.9.2019
- Skinner, Ellen & Edge, Kathleen (2002) *Self-Determination, Coping and Development*. Teoksessa: Deci, E., Ryan, R: *Handbook of Self-Determination Research*. University of Rochester Press.
- Swärd, Hans & Starrin, Bengt (2006) *Makt och social arbete*. Teoksessa Meeuwisse, Anna & Sunesson, Sune & Swärd, Hans (toim.) *Social arbete- en grundbok*. Tukholma: Natur och Kultur, 248-264.
- Thomson, Lester & Wadley, David (2018) Integrating Indigenous approaches and relationship-based ethics for culturally safe interventions: Child protection in Solomon Islands. *International Social Work* 1-7 00(0).
- Trevithick, Pamela (2011) *Motivational Interviewing*. Teoksessa *Social Work Skills And Knowledge: A Practice Handbook*. Mc GrawHill Open University Press.
- Vallerand, Robert & Ratelle, Catherine (2002) *Intrinsic and Extrinsic Motivation: A Hierarchical Model*. Teoksessa: Deci, E., Ryan, R: *Handbook of Self-Determination Research*. University of Rochester Press.
- Van den Broeck, Anja & Ferris, D.L. & Chang, C-H. & Rosen, Christofer (2016) a Review of Self-Determination Theory`s Basic Psychological Needs at Work. *Journal of Management*. Vol. 42 No 5, July 2016 1195-1229.

Van Prooijen, Jan-Willem (2009) Procedural justice as autonomy regulation. *Journal of Personality and Social Psychology*, 96, 1166-1180.

Van Wee, Bert & Banister, David (2016) How to Write a Literature Review Paper? *Transport Reviews* Vol. 36,2, 278-288. Routledge, Taylor & Francis Group

Väyrynen, Sanna & Kostamo-Pääkkö, Kaisa & Ojaniemi, Pekka (2017) Sosiaalityön yhteisöllisyyttä etsimässä. Unipress.

Wells, Janice & Short, Glenda (2010) Intrinsic Motivation and Environmental Factors Affecting Research of Social Work Faculty on Aging. *Educational Gerontology*, 36: 229-243.

Weinstein, Netta & Ryan, Richard (2010) When helping helps: An examination of motivational constructs underlying prosocial behavior and their influence on well-being for the helper and recipient. *Journal of Personality and Social Psychology*, 98, 222–244.

Williams, D.J. & Strean, William (2006) Physical Activity Promotion in Social Work. *Social Work*. Volume 51/2.

Zakowski, Sandra & Hall, Martica & Klein, Laura & Baum, Andrew (2001) Appraised control, coping, and stress in a community sample: A test of the goodness of fit hypothesis. *Annals of Behavioral Medicine*, 23, 158-165.

Zuroff, David & Koestner, Richard & Moskowitz, D.S & McBride, Carolina & Bagby, R. Michael (2012) Therapist's Autonomy Support and Patient's Self-Criticism predict Motivation During Brief Treatments for Depression. *Journal of Social and Clinical Psychology*, Vol. 31, 9, 2012, pp. 903-932.

Tekijättömät lähteet:

finlex.fi Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista
2.4.1987/380 2§

Publication Manual of the American Psychological Association, American Psychological
Association, Washington

researchgate.net

selfdeterminationtheory.org

stm.fi/sosiaalihuollon-asiakkaan-oikeudet. Saatavilla: <https://stm.fi/asiakkaan-potilaan-oikeudet>. Haettu 30.9.2019.

smt:n hallinnon avoin julkaisuarkisto. Saatavilla:
<https://www.julkari.fi/handle/10024/114912>. Haettu 1.11.2019.

te-palvelut.fi/te/fi/pdf/ammattiluokitus.pdf

thl.fi/huostaanottotarpeen arviointi Saatavilla: <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/huostaanotto/huostaanottotarpeen-arviointi>. Haettu 30.9.2019.

valtioneuvosto.fi. Sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan itsemääräämisoikeus -
Työryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriö 2014. Saatavilla:
<https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/70271>